

**TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİNİN EN
AZA İNDİRİLMESİ, KURAKLIKLARLA MÜCADELE VE SU
KAYNAKLARININ VERİMLİ KULLANILMASI İÇİN
ALINMASI GEREKEN TEDBİRLERİN BELİRLENMESİ
AMACIYLA KURULAN MECLİS ARAŞTIRMASI
KOMİSYONU**

**(10/77, 372, 491, 534, 693, 817, 868, 992, 1004, 1018, 1150, 1170,
1221, 1305, 1434, 1518, 1806, 1815, 1943, 2009, 2139, 2206, 2391,
2909, 2929, 3031, 3032, 3382, 3558, 3575, 3581, 3583, 3647, 3677,
3682, 3690, 3708, 3740, 3769, 3798, 3817, 3831, 3840)**

TUTANAK DERGİSİ

**17'nci Toplantı
9 Haziran 2021 Çarşamba**

(TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı tarafından hazırlanan bu Tutanak Dergisi'nde okunmuş bulunan her tür belge ile konuşmacılar tarafından ifade edilmiş ve tırnak içinde belirtilmiş alıntı sözler aslına uygun olarak yazılmıştır.)

I.- GÖRÜŞÜLEN KONULAR

II.- SUNUMLAR

Sayfa

1.- Dışişleri Bakan Yardımcısı Faruk Kaymakcı'nın, iklim değişikliğiyle mücadelede uluslararası süreç ve uluslararası sözleşmeler hakkında sunumu

2.- İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Yusuf Serengil'in, video konferans sistemiyle, iklim değişikliği, su ve orman etkileşimi hakkında sunumu

3.- Atatürk Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Kenan Barik'in, video konferans sistemiyle, küresel iklim değişikliğinin karasal ekosistem üzerine etkileri hakkında sunumu

**KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİNİN EN AZA İNDİRİLMESİ,
KURAKLIKLILA MÜCADELE VE SU KAYNAKLARININ VERİMLİ KULLANILMASI İÇİN
ALINMASI GEREKEN TEDBİRLERİN BELİRLENMESİ AMACIYLA KURULAN MECLİS
ARAŞTIRMASI KOMİSYONU**

(10/77, 372, 491, 534, 693, 817, 868, 992, 1004, 1018, 1150, 1170, 1221, 1305, 1434, 1518, 1806,
1815, 1943, 2009, 2139, 2206, 2391, 2909, 2929, 3031, 3032, 3382, 3558, 3575, 3581, 3583, 3647,
3677, 3682, 3690, 3708, 3740, 3769, 3798, 3817, 3831, 3840)

**17'nci Toplantı
9 Haziran 2021 Çarşamba**

I.- GÖRÜŞÜLEN KONULAR

Küresel İklim Değişikliğinin Etkilerinin En Aza İndirilmesi, Kuraklıkla Mücadele ve Su Kaynaklarının Verimli Kullanılması İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu saat 14.01'de açılarak iki oturum yaptı.

Dışişleri Bakan Yardımcısı Faruk Kaymakcı tarafından, iklim değişikliğiyle mücadelede uluslararası süreç ve uluslararası sözleşmeler;

İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Yusuf Serengil tarafından, video konferans sistemiyle, iklim değişikliği, su ve orman etkileşimi;

Atatürk Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Kenan Barik tarafından, video konferans sistemiyle, küresel iklim değişikliğinin karasal ekosistem üzerine etkileri;

Hakkında sunum yapıldı.

Komisyon gündeminde görüşülecek başka konu bulunmadığından saat 19.01'de toplantıya son verildi.

9 Haziran 2021 Çarşamba

BİRİNCİ OTURUM

Açılma Saati: 14.01

BAŞKAN: Veysel EROĞLU (Afyonkarahisar)

BAŞKAN VEKİLİ: Nevzat CEYLAN (Ankara)

SÖZCÜ: Semra KAPLAN KIVIRCIK (Manisa)

KÂTİP: Hasan KALYONCU (İzmir)

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Efendim, hayırlara vesile olması dileğiyle toplantıyı açıyorum.(*)

Bugün özellikle Dışişleri Bakanlığından Dışişleri Bakan Yardımcımız Sayın Faruk Kaymakcı ve ekibi sunum yapacak, ekibini de tanıştıracak inşallah.

Daha sonra, bugün, İstanbul Üniversitesinden Profesör Doktor Yusuf Serengil, Atatürk Üniversitesinden Profesör Doktor Kenan Barik, iki arkadaş da çevrim içi katılacaklar.

Hayırlı olsun.

Faruk Bey, tabii, bu, iklim değişikliğindeki müzakerelerde Dışişleri Bakanlığının çok önemli rolü var. Dolayısıyla biz de bu konuda sizlerden bilgi almak istiyoruz. Öncelikle, katılan arkadaşları da tanıtırsanız kayda geçmesi için.

Buyurun, söz sizde efendim.

II.- SUNUMLAR

1.- Dışişleri Bakan Yardımcısı Faruk Kaymakcı'nın, iklim değişikliğiyle mücadelede uluslararası süreç ve uluslararası sözleşmeler hakkında sunumu

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Çok teşekkür ederim Sayın Başkanım.

Komisyonun değerli üyeleri, biz de sizi selamlıyoruz.

Bugün ben burada aslında iki şapkamla varım, hem Dışişleri Bakanlığını temsilen hem de Avrupa Birliği Başkanlığını temsilen... Çünkü iklim değişikliği konusunun Avrupa Birliği boyutu da Avrupa boyutu da çok önemli olmaya başladı. Dolayısıyla, arkadaşlarımla birlikte size konunun biraz dış boyutunu anlatacağız. Bugüne kadar değişik sunumlar aldınız ilgili bakanlıklarımızdan ama bugünkü sunumumuzda biz biraz, böyle, olayın dış boyutuna, Avrupa boyutuna değinmek istiyoruz.

Arkadaşlarım çok kısaca kendilerini tanıtsınlar.

(Katılımcılar kendilerini tanıttılar)

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Hoş geldiniz.

Buyurun.

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Değerli Başkan, Komisyonumuzun değerli üyeleri; ben bugünkü sunumumuzda çok kısaca dört ana başlığa değinmek istiyorum. Birincisi, iklim değişikliğiyle mücadelede uluslararası süreç nedir, nasıl işliyor, buna bir kısaca değınmek istiyorum. Bazı üyelerimiz için hatırlatma olacak çünkü Komisyonumuzda bu konuda değerli

* Coronavirüs salgını sebebiyle toplantı salonundaki Başkanlık Divanı üyeleri, milletvekilleri, katılımcılar ve görevli personel maske takarak çalışmalara katılmaktadır.

alışmalar yapan vekillerimizin olduğunu da biliyoruz. Son dönemde meydana gelen kayda değer gelişmelere bir vurgu yapmak istiyoruz. Bir de önümüzdeki dönem, 2021’den sonra iklim değişikliği bağlamında uluslararası boyutta neler var, son bölümde de kısa bir değerlendirme yapmaya çalışacağız.

şimdi, birinci başlık altında uluslararası sürece kısaca bakarsak, 1’inci Dünya  kl m Konferansı 1979’da Cenevre’de yapıldı.  kl m değişikliği konusuna aslında en kapsamlı vurgunun yapıldığı ilk uluslararası toplantı diyebiliriz. Daha sonra 1988 yılında H k metlerarası  kl m Değişikliği Paneli oluşturuldu. Dünya Meteoroloji  rg t  ve Birleşmiş Milletler evre Programı tarafından oluşturulan bu kurul, bu panel iklim değişikliğiyle ilgili küresel çalışmalar yapmaya başladı. Daha sonra Dünya Meteoroloji  rg t  ve H k metlerarası  kl m Değişikliği Paneli iklim değişikliği konusunda küresel bir anlaşma çağrısında bulundular 1990’dan itibaren. O zamana kadar ülkeler daha çok ulusal politikalarla gidiyordu ama bu, 2’nci Dünya  kl m Konferansı’nın da zeminini oluşturdu 1990 yılında. 1992 bir dönüm noktası diyebiliriz, özellikle Rio Zirvesi. Rio Zirvesi’nde iklim değişikliğinin anayasası diyeceğimiz, aslında üç tane temel belge kabul edildi. Bugün uluslararası düzen de bu üç sözleşme temelinde yürüyor. Bir tanesi, Birleşmiş Milletler Biyolojik eşitlilik Sözleşmesi, 1993’ten beri yürürlükte. Birleşmiş Milletler  kl m Değişikliği ereve Sözleşmesi, 1994’ten beri yürürlükte ve bugün bu sözleşme üzerinde biraz daha fazla duracağız. Birleşmiş Milletler  lleşme ile Mücadele Sözleşmesi de 1996’dan itibaren yürürlükte.

şimdi, süreç kabaca böyle. Artık şunu söyleyebiliriz: Uluslararası bir iklim diplomasisi var yani bu konu sadece Birleşmiş Milletlerin konusu değil; Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, UNESCO, Avrupa Güvenlik ve  şbirliği Teşkilatı, OECD ve hatta NATO iklim değişikliği konularına bir şekilde giriyor, bir noktadan giriyor. Dolayısıyla, bunu sadece Birleşmiş Milletler düzeni içerisinde yapılan bir çalışma diye görmeyelim. Ben size ayrıntılarla boğmak istemiyorum ama  rneğin NATO içerisinde “ kl m Değişikliği ve Güvenlik Gündemi” diye bir çalışma başladı. OECD içerisinde “ kl m Konusunda Uluslararası Eylem Programı” diye bir süreç başlatıldı. Bu kritik bir süreç. Bazı  lkeler “Biz taahhütlerimizi, yükümlülüklerimiz yerine getirmeyiz.” diye düşünüyor ama OECD özellikle iklim değişikliği konusunda  nc  olan ülkelerin bu IPAC programını kullanarak yükümlülüklerini yerine getirmesine önem veriyor.

G7 zirvelerinde, G20 zirvelerinde iklim değişikliği mutlaka var. Hatta hatırlayacaksınız, her G20 zirvesinde mutlaka bir iklim değişikliği paragrafı oluyor ve orada genelde son dakikaya kadar ülkelerin tamamının mutabakatını almak kolay olmayabiliyor. Avrupa Birliği boyutuna ben biraz daha kapsamlıca biraz sonra değineceğim.

şimdi biz aslında bu işin tam merkezi olan Birleşmiş Milletler  kl m Değişikliği ereve Sözleşmesi temelinde gitmek istiyoruz. Bildiğiniz gibi, bu sözleşmedeki temel amaç, sera gazı salınımlarını ve birikimlerini önce sınırlamak, sonra tamamen kaldırmaya çalışmak. Bununla ilgili çalışmalar 1992’ye kadar yapılmıştı, Rio Zirvesi’nde kabul edildi ve 1994’te yürürlüğe girdi. Bu sözleşmenin 2 tane eki var; Ek II ve Ek I. Ek II’de yer alan ülkeler hem taahhütlerini yüksek vermek durumunda olan ülkeler hem de diğer ülkelere iklim değişikliğine uyum için mali kaynak tahsis etmek zorunda bırakılan ülkeler yani dünyanın en zengin veya en fazla kirletmiş, mali imk nları da olan, diğer ülkelere yardım etmesi de beklenen ülkeler listesi Ek II listesi. Bir de Ek I listesi var. Ek I listesi ise Ek II’yi de içine alıyor bir anlamda yani EK II  lkesiyseniz Ek I’in yükümlülüklerini de yerine getiriyorsunuz. Ek I’in yükümlülükleri ise biraz daha sınırlı. Ek I’de taahh tleriniz biraz daha az gibi ancak mali bir destek sağlama yükümlülüğünüz yok; buna karşın, mali destek almanız da kısmen engellenebiliyor yani Ek I’in tanımı da kabaca bu.

Biz OECD üyesi olarak ve başlangıçta bu çalışmaların yapıldığı dönemde bu ayrımlar çok net konulmadığı için hem Ek II ülkesi hem Ek I ülkesi olarak kabul edildik ve Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’ne...

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Kabul edildik değil, biz teklif etmişiz.

CİHAN PEKTAŞ (Gümüşhane) – Talep ettik.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Biz talep etmişiz.

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Şimdi, o konu biraz tartışmalı Sayın Vekilim yani bakanlıklarımızın farklı görüşleri var ama ben şunu söyleyebilirim: Bu görüşmelere katılan heyetimiz bir kuruldur. Bu kurulda işte, Çevre Bakanlığımız da var, Meteoroloji kurumumuz da var, hepsi var. Dolayısıyla, o dönemki anlayış şuydu: “Biz gelişmiş bir ülkeyiz.” Algımız oydu o zaman. “Avrupa Birliğine de üye olacağız, gelişmiş Avrupa ülkeleri arasında yer alıyoruz. Dolayısıyla, burada olmak ülkemiz için bir prestijdir.” Bu mutabakat yani sadece birkaç diplomatın görüşü değil, aynı zamanda kurumlarımızın da görüşüydü. Bu çerçevede kabul edilmiş bir yapı var. Dolayısıyla, bunu bence net bir şekilde ortaya koymakta fayda var çünkü onun dışındaki şeyler, kurumların kendilerini biraz yontması gibi diye düşünüyorum.

Biz, tabii, sözleşmeye taraf olurken bu durumun adil olmadığını vurguladık. Yani biz zamanında evet, bu anlayışla Ek II ve Ek I’deydik ancak bu Türkiye için adil bir durum değil çünkü Türkiye fiiliyatta gelişmekte olan ülke. Türkiye aynı zamanda iklimle ilgili fonlara ulaşabilmeli, Ek I’de olduğumuz sürece bu fonlara ulaşmamızda bazı engeller var. Dolayısıyla, biz Ek I’den de çıkarılalım. Yani önce, tabii, Ek II’den çıkarıldık. Bunun karşılığı şuydu: “Yani Türkiye önce Ek II’den çıkarılsın, Ek I’deki durumunuza bakarız, gerekiyorsa Ek I’i de sonra değerlendiririz. Sizin durumunuzun adil olmadığını kabul ediyoruz.” Türkiye ilk aşamada Ek II’den çıkarıldı, kendi isteğiyle çıktı. Yani daha doğrusu çıkmak istedi ve bunu kabul ettirdi.

Şu anda biz hâlâ Ek I’deyiz, Ek I’den de çıkmak istiyoruz. Yani biliyorsunuz, ülkemizde bir İklim Değişikliği ve Hava Yönetimi Koordinasyon Kurulumuz var. Bu kurulun almış olduğu ortak kararlar çerçevesinde biz Türkiye’yi Ek I’den de çıkarma konusunda girişimlerde bulunuyoruz yıllardır. Nedir durum? Bunda sonuç almak pek mümkün görünmüyor. Bunun birkaç nedeni var: Birinci nedeni, Ek I’den çıkmaya kalktığınız zaman Pandora’nın kutusu açılıyor. Yani şu anda Ek I’de olmayan birçok diğer ülke de korkuyor “Bizi Ek I’e alacaklar.” diye. Dolayısıyla, böyle bir tartışmayı geliştirmekte olan birçok ülke açmak istemiyor.

İkincisi, Türkiye’nin Ek I’den çıkmasını özellikle G77, yani kalkınmakta olan veya “Afrika Grubu” diyeceğimiz ülkeler de kabul etmek istemiyor. Çünkü Türkiye Ek I’den çıkarsa, ek dışı ülke olursa ortaya konacak fonlardan Türkiye de yararlanacak. Dolayısıyla, bu mali kaynakları paylaşmak istemiyorlar bir başka ülkeyle, onlar da bu süreci engelliyorlar.

Bu konu biliyorsunuz, geçmişte de çok gündeme geldi. Ben Ek I ve Ek II’yi anlattım ve buradan hemen Paris’le bağlantı kurayım, Paris Anlaşması’yla. Paris Anlaşması sonunda da Türkiye, Paris Anlaşması’nı imzalayacağını söyledi ama Paris Anlaşması’nın onaylanmasından önce Türkiye’nin durumunun düzeltilmesini istedi. Türkiye’nin durumunun düzeltilmesini kısaca anlattım. Bir kez daha farklı bir açıdan da tekrar edeyim, yani biz özetle şunu söylüyoruz: “G20’nin 9 ülkesi -G20 ki dünyanın en gelişmiş ülkeleri, en büyük ülkeleri diyelim- yani Arjantin, Brezilya, Çin, Endonezya, Güney Afrika, Güney Kore, Hindistan, Meksika, Suudi Arabistan, bu ülkeler Ek I’de değilken Türkiye’nin Ek I’de tutulması adil değil.”

İkincisi, “1992 sonrasında OECD’ye üye olan 4 ülke var, Güney Kore, İsrail, Meksika, Şili -yani 4 ülke derken Ek I’e de taraf olmayan 4 ülke- bu ülkelerin Ek I’de olmaması da adaletsizlik.” diyoruz. Yani bizim de olmamız gerekir ama burada OECD’nin kullandığı argüman “Bu ülkeler sizden sonra üye oldu. Üye olurken bu konuyu ayrıca görüştü.” diyorlar. Dolayısıyla, şimdi söylediğim gibi bu ülkelerin hem bu ülkelerden hem de gelişmekte olan ülkelere bizim Ek I’den çıkarmamız konusunda çok ciddi bir direniş var. Böyle bir kararın alınabilmesi için biliyorsunuz... Taraflar Konferansı düzenleniyor, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Tarafları Konferansı. Bir sonraki toplantı Glasgow’da yapılacak kasım ayında. Biz her Taraflar Konferansı’nda Türkiye’nin Ek I’den çıkarılması konusunu gündeme koymak istiyoruz ama koymuyorlar. Koymadıkları için biz gündemi veto ediyoruz, bir iki gün toplantı toplanamıyor. En sonda gelip işte diyorlar ki: “Lütfen bloke etmeyin, bu konuyu ele alalım. İstiyorsanız oylamaya da gidelim” Fakat oylamaya gidilmesi hâlinde Türkiye’nin buradan en azından mevcut koşullarda destek alması mümkün değil çünkü söylediğim gibi hem gelişmekte olan ülkeler hem en az gelişmiş ülkeler bu işe karşı. Yani çünkü onlar yeniden bir tartışma açılmasını istemiyorlar.

Şimdi, dolayısıyla, bu konu tartışıldı, Paris Anlaşması müzakerelerinde de gündeme geldi. O zaman Paris Anlaşması müzakerelerinin sonunda Türkiye’ye şöyle bir söylendi: “Türkiye’nin durumu özel ve gerçekten Türkiye’nin bu özel koşulları dikkate alınarak bir çözüm bulunsun.” Şimdi, burada çözüm...

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Sayın Bakan Yardımcım, bu, Paris’te değil, Meksika’da yapılan, Cancún’da yapılan toplantıda ben başkandım, heyet başkanıydım. Orada bütün taraflarla görüştük, orada sadece “Türkiye’nin özel şartları tanınır.” diye bir madde ilave ettirdik Taraflar Konferansı’nda, bu hakkı orada aldık, Paris’te değil.

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Sayın Bakanım, tabii, evet, doğru. Daha öncesinde de var, ben hani özellikle Paris’e gelmek istiyorum çünkü Paris Anlaşması’nda bu olduğu için yoksa 2001, 2010, 2011, 2012 ve 2014’te bu kararlar aynen tekrar edildi. Paris Anlaşması’nın onayında da tekrar edildi.

Benim oraya vurgu yapmamın nedeni şu: Paris Anlaşması sonrasında yani bu konunun iki üç boyutu gündeme geldi. Birinci boyutu, Türkiye’nin taahhütleri meselesi. İkinci konu, Türkiye’nin gelişmişlik tanımı, yani “Gelişmekte olan ülke mi, gelişmiş ülke mi?” konusu. Üçüncüsü de bu işin finansman boyutu. Yani sonuçta bizim muhatap olduğumuz kesimler bize dediler ki; yani konu bu üç meseleyle ilgili: “Biz bu konuda Türkiye’nin özel koşullarını dikkate alıcı adımlar atabiliriz. Dolayısıyla, illa da Ek I’den çıkmanız şart değil ama Paris Anlaşması’nı onaylamanızı bekliyoruz. Bu çerçevede Türkiye’ye bu üç alanda nasıl destek verebiliriz? Buna bakarız.” Bu konu G20 zirvelerinde de gündeme geldi.

MURAT BAKAN (İzmir) – Sayın Bakanım, Ek I’den çıkarmamız için tüm taraf ülkelerin onayına ihtiyaç var mı?

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Evet...

Yani en sonda şöyle: Bunu kabul ettirip nitelikli oylamaya gidip dörtte 3 oyla da karar alırsanız ama o, sayısal olarak mümkün değil. Yani ben size şu ana kadar yaptığımız girişimlerdeki ülkelerin verilerini aktarayım. Yani bunu elde etmek gerçekten neredeyse mümkün değil gibi çünkü tamamen dengeyi bozuyor. Yani bakın, şu anda bize sadece itiraz etmeyeceğini belirten 6 ülke var. “Talebinize koşulsuz destek veriyor.” diyenler 20 ülkeyi geçmiyor şu anda, ki bunun içinde Amerika da vardı ama Amerika artık bu listeden çıktı, yani Amerika da bundan sonra tutumunu değiştirecek.

Dolayısıyla, hani 20 ülkenin desteği var. Bir de burada, tabii, bu müzakereler gruplar şeklinde yürütülüyor. Gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler, bir de bölgesel gruplar var, onların da oy birliğini almanız lazım. Mesela, biz bir ülkeyi ikna ediyoruz veya bir grubun liderini ama o, gruptaki ülkeleri ikna edemiyor. Yani G77'deki ülke sayısı 77'den fazla ama G77 grubunu ikna etmeniz kolay değil.

Keza, gelişmekte olan ülkeler de bu pazarlık... Yani zaten biliyorsunuz, yıllarca müzakere edildi, Sayın Bakanımız da söyledi, Cancún'dan 2015'e kadar geline nokta çok uzun bir süreç. Hatta biliyorsunuz, en son Taraflar Konferansı toplandı, bir kurallar kitabı oluşturuluyor Paris Anlaşması'nın uygulanmasıyla ilgili. Bir uzlaşma sağlanamadan dağıldı ve bir başarısızlık olarak konferans sona erdi. Dolayısıyla, bu, tabii çok karmaşık, zor bir müzakere süreci.

Şimdi, sonuçta, Paris Anlaşması'nda söylediğim gibi, üç tane temel konuya değinmiştim. Bir tanesi, bu işin finansmanı konusu. Burada özellikle Almanya, Fransa, Dünya Bankası ve aynı zamanda çeşitli yatırım bankaları dediler ki: "Biz, Türkiye'ye mali kolaylık sağlayalım." Bu konuda bir mutabakat zaptı, Birleşmiş Milletler de işin zaten merkezinde; Birleşmiş Milletlerin eş güdümünde birkaç yıl müzakere yapıldı. Bu konuda sanıyorum Hazine ve Maliye Bakanlığımızdan bir sunum söz konusu olmadı. Hazine ve Maliye Bakanlığımızdan belki daha ayrıntılı bir sunum almak daha yararlı olabilir ama sonuçta bu müzakerelerde bir sonuç alınmadı yani Türkiye'nin beklentisi, en azından her yıl belli bir, ciddi bir rakamın Türkiye'ye hibe olarak verilmesi, bir kısmının kredi olarak verilmesi. Biraz sonra bazı rakamlara değineceğim, bu dönüşümün maliyetinin ne kadar ciddi boyutlarda olduğunu görmek bakımından. Dolayısıyla, burada bir anlaşmaya varılamadı ama müzakereler hâlâ devam ediyor Birleşmiş Milletler öncülüğünde. Bu, işin bir boyutu. Tabii, diğer taraftan da "Yeşil İklim Fonu" diye bir fon oluşturuldu. Bu Fon'dan yararlanamamamız söz konusu şu anda EK I olduğumuz için ancak bu Fon'da öngörülen para yok yani herkes 100 milyar avro hedef tutturmuştu, şu an itibarıyla son veriler elimizde 8,3 milyar avroluk bir Fon söz konusu. Dolayısıyla, yani biz Ek I'den çıkıp bu sayede Yeşil İklim Fonu'ndan yararlanabileceğiz demek de çok anlamlı değil çünkü ortada bir para da yok. Dolayısıyla, bizim belki başka bir kanalda daha güçlü bir parayı almamız daha anlamlı olabilir. Bir de Yeşil İklim Fonu'ndan yararlanacak birçok ülke var; olayın bir boyutu bu. Bir başka boyutu, taahhütler meselesi... Yani aslında taahhütleri hiçbir ülke bir başka ülkeye empoze etmiyor. Ülkeler kendi taahhütlerini belirliyorlar, beş yıl içinde de bu taahhütleri güncellemek durumundalar ve beş yıl sonra verecekleri taahhütlerin beş yıl önce verilenlerden daha ileriye gitmesi bekleniyor.

Şimdi, Birleşmiş Milletler sisteminde bu konu hâlâ tartışmalı yani verilen bu taahhütlerin gerçek bir hukuki yükümlülüğü mü var? Bunlar siyasi hedefler mi? Bunları yerine getirmezsek ne olur? Getirenler ne olur? Getirmeyenler...

MURAT BAKAN (İzmir) – Niyet beyanından bahsediyorsunuz. Bizim ülke olarak niyet beyanımız var.

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Evet, evet.

Yani bizim şu anda ulusal... Taraf olmadığımız için Paris Anlaşması'na biz "NDC" diyemiyoruz yani "INDC" "Ulusal Katkı Beyanı" diyoruz. Yani bizim bu ulusal katkı beyanımız şu anda sadece bir niyet beyanı çünkü biz taraf olmadığımız için bizim verdiğimiz rakamlar, mevcut rakamlarda yani artışta yüzde 21 azaltma taahhüdü.

MURAT BAKAN (İzmir) – Referanslar azaldı.

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Evet, dolayısıyla, bu konuda yani...

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Yani artıştan azaldı.

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Artıştan azaldı evet.

Şimdi, tabii, biz Dışişleri Bakanlığı olarak “Türkiye ne kadar kömür üretmeli, ulaştırmada ne kadar benzin kullanmalı?” bunun çalışmasını biz yapamayız ve bunu ilgili bakanlıklarımız ayrıntılı bir şekilde yaptı ve bu konuda bir strateji belirlendi. Enerji Bakanlığımız, Çevre, Tarım, Ulaştırma Bakanlıklarımız ve diğer ilgili bütün bakanlıklarımız Türkiye’nin gerçekçi anlamda neler yapabileceğini, neler yapamayacağını veya bazı şeyleri yaparken ne kadar fona ihtiyaç duyacaklarını tespit ettiler ve bu çerçevede Paris Anlaşması sırasında da biz bu niyetlerimizi bir şekilde duyurduk.

Şimdi, Kyoto Protokolü’ne değinmeyeceğim. Kyoto, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nin 2020’ye kadar uygulanmasını anlatıyordu. Biz artık 2021 sonrası dönemden bahsediyoruz, bu dönemi düzenleyen Paris Anlaşması. Tabii, Kyoto biraz daha niyete dayalıydı, çok taahhüt altına sokmuyordu bazı ülkeleri ama Paris Anlaşması ülkeleri biraz zorluyor yani “Taahhütlerinizi ciddiye alın, hedeflerinizi ortaya koyun. Ben her ne kadar bunlara bir yükümlülük getiremesem de, bunları yapacakları teşvik edici unsurlar sunacağım, yapmayacakları da bir şekilde ileride cezalandırabilirim.” mesajı veriyor. Cezalandırmaya biraz sonra değineceğim, neler olabilir diye.

Şimdi, sonuçta Paris Anlaşması -biz her ne kadar henüz onaylamasak da- 2016 tarihinde yürürlüğe girdi yeterince ülke onayladığı için. ABD çekilmişti, ABD’nin çekilmesi ciddi bir soru işareti oluşturdu bazı çevrelerde hatta kötü örnek olarak alındı, işte “ABD çıktıysa biz niye üye olalım?” diyen ülkeler oldu veya “ABD çıkıyor bizde mi çıksak?” diyen bazı ülkeler oldu ama sonuçta ABD güçlü bir şekilde geri döndü -ona biraz sonra değineceğiz- ama şu aşamada sadece 6 ülke var, ülkemiz dâhil, henüz onaylamamış. Sonuçta 2020 sonrası için...

MURAT BAKAN (İzmir) – Libya da açıkladı Sayın Bakanım, dâhil olacağını; 5 ülke kaldı, biz dâhil 5 ülke. Resmî prosedürü tamamlamamış olabilir de.

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Henüz tamamlanmadığı için 6 diye saydık çünkü resmen bir bildirimde bulunmuş olmak gerekiyor.

Paris Anlaşması’nda temel ilkeler var yani sorumluluklar eşit olacak. İkincisi, sorumluluklar farklılaştırılmış olacak. Bir başka temel prensibi de sorumluluklar göreceli olacak yani her ülkenin yeteneklerine, kabiliyetlerine, durumuna göre. Dolayısıyla, bu aslında herkesi tatmin eden, bütün ülkeleri anlaşmayı kabul etmeye razı eden anlayış, aksi takdirde birçok ülke buna karşı çıkacak. Paris Anlaşması’nda bizi zorlayan konulardan bir tanesi, her ne kadar “Gelişmiş ülke ve gelişmekte olan ülkeler şunları şunları yapacaklar.” dese de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tanımını yapmıyor yani bizi rahatsız eden o ve bir de Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nin Ek I ve Ek II orada dururken artı bu sözleşme, ana sözleşme iken burada bunun yapılmaması bizi biraz rahatsız ediyor. Dolayısıyla, biz diyoruz ki: Paris’i eğer onaylarsak bunun netleşmesi lazım ve bizim tanımımızın en azından bu aşamada “gelişmekte olan ülke” olarak yapılması lazım, bu muğlaklığın giderilmesi lazım. Tüm taraflar ulusal katkı beyanı sunmak zorunda, söylediğimiz gibi biz bir niyet sunmuştuk ama bunu artık niyetten öte bir NDC’ye yani ulusal taahhüt olarak koymamız gerekiyor. Bunun bağlayıcılığı, söylediğim gibi şu ana kadar Birleşmiş Milletler hukukçuları da çok net bir cevap vermiyor, vermekte istemiyorlar bu işi biraz muğlaklık içinde götürmek istiyorlar. Şimdi kabaca resim bu.

Şimdi, son dönemde neler oldu bunlara da kısaca bakarsak. Birincisi, bahsettiğimiz Hükûmetlerarası İklim Değişikliği Paneli bir rapor sundu, bu rapor “Küresel ısınma 1,5 dereceyi geçmemeli, geçerse çok ciddi sorunlar yaşayacağız.” dedi ve aslında göz açıcı bir rapor oldu. Yani bu rapora ilişkin tabii değişik görüşler var. Bu raporların özellikle bilinçli hazırlandığını, konunun abartıldığını iddia edenler var, bazı çevreler diyor ki: “Hayır bu rapor aslında sadece ısınma boyutuna değiniyor ama iklim değişikliğinin

ciddi sorunlarını tam olarak da yansıtmıyor.” Dolayısıyla, bu bilimsel bir tartışma, bunu alanında uzman kişilere bırakıyoruz ama sonuçta bu tartışma, bu rapor en azından bazı ciddi konulara dikkat çekiyor. Burada tabii “Net sıfır emisyon” diye bir hedef ortaya koyuyoruz. Net sıfır emisyon dediğimiz zaman illa da şunu anlamayalım yani net sıfır emisyon tamamen her tür emisyonu sıfırlayacağız değil yutak alanların yuttuğu emisyonları düşebiliyoruz. Dolayısıyla, genel toplamında net sıfır emisyondan bahsediyoruz, bunu da vurgulamamız lazım. Yani bu rapor şu anda sürekli referans alınan bir rapor, bunu sadece vurgulamak istedik.

İkinci önemli gelişme; bu bizi doğrudan ilgilendiriyor bir Avrupa ülkesi olarak, ben her zaman söylüyorum biz siyasetiyle, ekonomisiyle, kültürüyle, sanatıyla, sporuyla Avrupalıyız ama çevresiyle de iklimiyle de Avrupalıyız. Avrupa’nın ve özellikle AB’nin şu anda ortaya koyduğu “Yeşil Mutabakat” biz istesek de istemesek de hayatımızı doğrudan etkileyecek. Avrupa Birliği 2050’ye kadar Avrupa’yı dünyanın ilk iklim-nötr kıtası hâline getirmek istiyor ve Yeşil Mutabakat’ı sadece bir çevre politikası olarak değil ama bir büyüme politikası, bir tüketim, üretim, taşıma, kalkınma, sanayi politikası olarak ortaya koydu. Yani Avrupa Yeşil Mutabakatı deyince biz sadece çevrenin korunması olarak düşünmeyelim. Şimdi, Avrupa Birliğinin Yeşil Mutabakat’tan neler kastettiğine örnek vermek için AB’nin son bir yılda attığı bazı adımlara değinmek istiyorum. Bunların hepsinin adı “Strateji”. Yani yeşil Avrupa’yı gerçekleştirmek için AB şu adımları atıyor: Sanayi alanında Avrupa için Yeni Sanayi Stratejisi; yani bu sanayide kirlenme yok, bu sanayi çevre dostu olacak, döngüsel ekonomiyi teşvik edecek. Ticaret alanında Yeni Ticaret Stratejisi; yani ticaret bundan sonra yeşil olmak zorunda, iklim değişikliğine dikkat edecek, bunun örneklerini biraz sonra işleyeceğiz. Ulaştırma Sürdürülebilir ve Akıllı Hareketlilik Stratejisi gündemde. Enerjide, bakın, birçok strateji var: Hidrojen -her bir alana değiniyor- metan, açık deniz, enerji sistemleri entegrasyonu ve yine binaların enerji performansı konusunda Yenileme Dalgası Stratejisi. Yani çok kapsamlı bir mutabakat. Tarıma gelirsek çiftlikten çatala bir strateji yani artık tarımda da çevre, iklim değişikliği ve biyoçeşitlilik hepsi dikkate alınmak zorunda. Çevre ve İklim Eylemi diye yine 2030 için Avrupa Biyoçeşitlilik Stratejisi, Döngüsel Ekonomi Eylem Planı, Kimyasallar Stratejisi, İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi. Yani bunlar sadece son bir yılda hatta bir yıldan daha kısa bir süre içerisinde Avrupa Birliğinin 27 ülkesinin geleceğin Avrupası’nı şekillendirmek için kabul ettiği metinler. Aday ülkelerin de tabii, bu süreci yakından izlemesi gerekiyor. Arkadaşım hatırlattı, sonunda tabii Avrupa Birliği şu anda bir iklim kanunu üzerinde çalışıyor yani daha bağlayıcı hâle getirecek bir çalışma.

Şimdi, ticaret boyutuna bir örnek vermek istiyorum: Avrupa Birliği sınırda karbon düzenlemesi mekanizması getiriyor. Bu ne demek? Herhangi bir ülkede üretilen bir malın, bir ürünün ne kadar emisyonla üretildiği, ne kadar kirlenme hakkını kullanarak üretildiğini karbon ayak izleriyle tespit etmek zorunda kalacağız ve o ürünün karbon ayak izinin maliyetini belirleyecekler. Örneğin, siz 100 liraya ürettiğiniz bir ürünü Avrupa Birliğinde 300 liraya satabiliyor iseniz normalde ve sizin için kârlı görünüyor ise, Avrupa Birliği “Evet, siz bunu 100 liraya getiriyorsunuz sınırda. Bunu çevreye, iklim değişikliğine uygun bir şekilde üretmemişseniz ve bunun normalde maliyeti de 200 liraysa bu 200 lirayı ben sizden alıyorum karbon vergisi olarak. Bu malı siz en az 300 liraya satabilirsiniz AB içinde.” diyecek ve sonuçta rekabet gücünüzü kırmış olacak. Yalnız tabii, bunu yaparken illa bir kasıt yok üçüncü ülkeye karşı, sadece, bu ülkenin bu ürünü diğer AB ülkeleriyle aynı koşullarda, rekabeti bozmayacak şekilde üretmesini sağlamak yani karbon kaçığını önlemek. Aksi takdirde, böyle bir önlem alınmadığı takdirde AB içindeki birçok üretici başka ülkelere kaçacak, AB bunu tabii ki engellemek istiyor.

Şimdi, “Yükümlülükler ne kadar hukuki, ne kadar bağlayıcı veya bu yükümlülükler yerine getirilmezse neler olabilir?” diye sorduğumuzda birkaç tane şey olabiliyor, aslında bu son bölümde de değineceğim ama bir tanesi de bu işte; yani herhangi bir ülke “Ben yükümlülüklerimi yerine

getirmiyorum, istediğim gibi üretirim, istediğim gibi taşıyorum.” dediği an bunu yapabilir belki ama bu ürününü veya bu çalışmasını ülke dışına çıkarmak zorunda kaldığı zaman bunun maliyetini ödemek zorunda kalacak. Dolayısıyla, buradan biraz kaçış yok gibi görünüyor, en azından şu anda yapılan çalışmalarda. Biz baktığımızda özellikle hangi sektörler karbon ayak izi en fazla olan sektörler diye demir-çelik, çimento, alüminyum gibi enerji yoğun sektörlerden bahsedebiliriz. Tabii, bu sektörler ülkemizin ihracatında da önemli sektörler diye düşünüyorum.

Şimdi, son gelişmelerden bahsediyorduk yani rapordan bahsettik ilk olarak, sonra Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatı’na değindim. Üçüncü gelişme de ABD’nin küresel iklim rejimine dönüşü; bu da yani önemli bir gelişme. Buna geçmeden önce AB’yle ilgili bir cümle daha söylemek istiyorum. Bu arada Avrupa Birliği bütün projelerinde, bütün çalışmalarında yeşilleşme ve dijitalleşmeye ağırlık verdi. Yani “Bugün Avrupa Birliğinin temel 2 tane direği nedir?” diye sorarsanız; dijitalleşme ve yeşilleşme. “Dijitalleşme” deyince aslında dijitalleşme de çok doğrudan yeşilleşmeye katkıda bulunan bir şey. Yani dijitalleştiğiniz zaman kâğıt tüketmiyorsunuz, dijitalleştiğiniz zaman bir araca binip başka bir coğrafyaya gidip gaz tüketmiyorsunuz, petrol tüketmiyorsunuz. Dijitalleşme sayesinde seyahat etmiyoruz, çevrim içi toplantılar yapıyoruz, dolayısıyla dijitalleşmenin de bir katkısı var. Dolayısıyla, AB için bu 2 alan çok öncelikli ve Avrupa Birliği önümüzdeki on yılda 1 trilyon avro ayırdı bu iş için, 1 trilyon avro. Yani her yıl...

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Kaç yıl için?

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Gelecek on yıl için Sayın Bakanım. Dolayısıyla, her yıl 100 milyar avroluk bir fon özellikle bu 2 konuyu akılda tutmak için.

Bir sonraki sunumda yine Türkiye-AB ilişkileri bağlamında bahsedeceğim ama söylemek istediğim şu: Bizim Türkiye’nin AB’yle ilişkilerinde de bu 2 konu her zaman gündemde. Biraz sonra değineyim, daha anlamlı olacak.

Şimdi, ABD’nin küresel iklim rejimine dönüşü de üçüncü önemli gelişme, özellikle son beş altı yıla bakarsak. Biliyorsunuz, döner dönmez Biden yönetimi bir İklim Değişikliği Zirvesi yaptı; dünyanın 52 tane önemli ülkesi, ülkemiz dâhil, 22-23 Nisan tarihinde. Bu zirve de gerçekten ABD’nin dönüşünü, bu işe, bu konuya verdiği önemi vurguladı. Bu önemli bir şey çünkü ABD belirleyici ülkelerden biri yani bunu da akılda tutmamız lazım çünkü geçmişte bazı görüşler “ABD bu işten çıkmış, zaten bu iş biraz tavsar, sözleşmede bir esneme olabilir...” Dolayısıyla, birçok ülke “Biz ne yapalım?” diye bir gözledi bu süreci ama bu süreç bitti şu anda.

Bir de dördüncü boyut olarak değinmek istiyorum, uluslararası mali kuruluşlarda iklim değişikliği konusu. Az önce de bahsetmiştim, bizim açımızdan yani aslında her ülke açısından 3 temel konu var. Şimdi, siz eğer Paris Anlaşması’yla aynı çizgide olmaz iseniz bundan sonra uluslararası mali kuruluşlardan fon almanız da biraz zorlaşıyor veya fon alırsanız bu fonlar koşullu geliyor. İşte, ya Paris Anlaşması hedeflerini tutturma koşuluyla gelecek ya mutlaka yeşil veya dijital olduğunu ispatlayacağınız projelerle gelecek. Bu hem Avrupa Yatırım Bankasında olacak hem Dünya Bankasında olacak. Şu anda birçok uluslararası mali kuruluş bunu ajandasına koydu. Az önce de söyledim, biz bir aday ülke olarak Avrupa Birliğinden katılım öncesi mali yardım alıyoruz, IPA fonları. Şu anda IPA fonlarının koşulu hâline geldi bu yani sunulan her bir proje mutlaka yeşil ve dijital vurgusunu göstermek zorunda. Bunu yapmadığı zaman o projelerin finanse edilme şansı yok.

Üçüncü başlık altında önümüzdeki döneme çok kısaca bakmak istiyorum, kısmen değindim. Birleşik Krallık ve İtalya’nın ev sahipliğinde Taraflar Konferansı yapılacak -26’ncısı- Glasgow’da. Biliyorsunuz, Taraflar Konferansı yani bir anlamda Paris Anlaşması’nın ve İklim Değişikliği Çerçeve

Sözleşmesi'nin uygulama kitabını, kural kitabını yazıyorlar ve bu müzakerelere sadece Paris Anlaşması'na taraf olan ülkeler katılabiliyor. Biz doğrudan katılamıyoruz yani bir şekilde izliyoruz çalışmaları ancak katılmamızın böyle bir sonucu var.

Burada, tabii, yine COP 26'da beşinci yıl doluyor bazı ülkeler için, ülkeler beyanlarını güncelleyecekler ve burada çok büyük hedefler ortaya konabilir, konmayabilir; bu hedefler ne kadar gerçekçi olur, onu bilmiyoruz ama ben sizinle bazı örnekleri paylaşayım: Mesela ABD, 2030'da 2005 yılına kıyasla yüzde 50 ila yüzde 52 oranında sera gazı azaltımı, net sıfır emisyon ekonomisi sözü vermiş. Brezilya, 2005 yılına kıyasla 2025 yılında yüzde 37 ve 2030 yılında yüzde 43 azaltım sözü vermiş, 2050'de "sıfır" diyor. Çin "2060 yılında net sıfır emisyon." diyor. Japonya yüzde 46 azaltmadan bahsediyor, "2050 yılında -yine- net sıfır emisyon." diyor. Kanada "2050, net sıfır emisyon." diyor. Kolombiya "2050'de -yine- net sıfır emisyon." diyor. Dolayısıyla, net sıfır emisyonu yapan mesela bizimle yani Ek I'de olmayan ve bizim "adaletsiz" diye tanımladığımız durumda, eleştirdiğimiz ülkeler yalnız bu sözleri veriyorlar. Yani biz...

SİBEL ÖZDEMİR (İstanbul) – Güney Kore dikkatimi çekti.

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Güney Kore, Güney Afrika, Şili, Norveç, İsveç, Danimarka, Birleşik Krallık, Finlandiya, Yeni Zelanda ve Korsika bu taahhüdü veriyorlar yani burada, tabii, hedefler de önemli.

Şimdi, tabii, daha önce de söylemiştim, G7 toplantılarında, G20 toplantılarında, AB'nin neredeyse aylık toplantılarında iklim değişikliği konuları hep gündemde. Bu arada tabii, şunu da vurgulamak istiyorum: Avrupa Birliğiyle üst düzey bir diyalog mekanizmamız var. Şu ana kadar kurulu olanlar: Ulaştırma, enerji, ekonomi, tarım. Avrupa Birliği buna iklim değişikliğinin de eklenmesini önerdi; aslında işin doğrusu biz de istiyoruz. Yine, bir başka konu sağlıklı ilgili olacak, özellikle Covid'le mücadele. O konumuz olmadığı için oraya girmeyeyim ama bu konunun önümüzdeki dönem Avrupa Birliğiyle daha üst düzey bir diyalog için yararlı olacağını düşünüyoruz hatta perşembe, cuma günü Avrupa Birliğinden bir heyet gelecek; özellikle iklim değişikliği, sağlık ve terörle mücadelede siyasi diyalog mekanizmaları oluşturulmasına dönük çalışmaları yapacağız.

Tabii, bizim Türkiye olarak iklim değişikliği konusu ve Paris Anlaşması, Gümrük Birliği güncellemesi müzakerelerinde de gündemimizde olacak. Şu anda Avrupa Birliğinin üçüncü dünya ülkeleriyle imzaladığı tüm anlaşmalarda bir şekilde iklim değişikliği, sürdürülebilirlik konuları var. Dolayısıyla bizde de olacağı kaçınılmaz, hele hele karbon ayak izi, sınırda karbon düzenlemesi, bunlar kaçınılmaz olacak, dolayısıyla bunu da aklımızda tutmamızda fayda var.

Türkiye'ye verilen AB fonlarında ve Türkiye'nin katıldığı birlik programlarında yeşil dönüşüm ve dijitalleşmenin bir öncelik olduğunu zaten vurgulamıştım. Tabii, bir de her ne kadar üyelik müzakerelerimiz maalesef durma noktasına getirilmişse de AB üyelik müzakerelerinde de hem iklim değişikliği konusu hem de Paris Anlaşması önümüze gelecek. Örneğin, çevre ve iklim değişikliği faslında 5 tane kapanış kriteri var. 5 kapanış kriterine bakarsanız hiçbirinde Paris Anlaşması yazmıyor ama Paris Anlaşmasının içeriği yazıyor. Dolayısıyla, Türkiye'nin bunları yerine getirmesi lazım. Tabii, biz bu anlamda bir çalışma yapmıştık o zaman, az önce söylemek istediğim rakam bu. Bizim mevcut koşullarda otomatik olarak AB düzeyine gelmemiz için 60 milyar avroluk bir bütçeye ihtiyacımız vardı çünkü AB'yle bu çerçevede yaptığımız bir çalışmada bu rakam ortada. Tabii, bunun hepsini bir yılda yapmak mümkün değil ama Türkiye'nin -bilmiyorum ilgili bakanlıklarımız daha iyi tespit edecektir ama- yılda en az 4-5 milyar avroluk sağlam bir bütçeyle bu dönüşümü sağlıklı bir şekilde yapması söz konusu olabilir; aksi takdirde, çok fazla zorlama olur veya hedefler tutturulamayabilir. Ama söylediğim gibi konunun uzmanı değiliz, sadece dışarıdan baktığımızda görebildiğimiz bu.

Son cümle olarak, artık iklim değişikliği, bu sadece bizim meselemiz değil veya bu sadece Türkiye'nin meselesi, dışarıda olanlar bizi çok fazla ilgilendirmez diyeceğimiz bir noktada değil ve şu anda dünyada bu konu, iklim değişikliği konusu çok önem kazandı. Biliyorsunuz, bu konuyla özellikle yeni kuşak, gençler çok fazla ilgileniyor; Z kuşağının en fazla ilgi duyduğu konunun bu olduğunu söyleyebilirim hatta işte birçok ülkede yeşil partilerin, yeşil siyasi partilerin yükselişte olduğunu da görüyoruz, özellikle bu konuları işleyerek; bu bir gerçek.

Şu anda tabii, yeşil dönüşümden, döngüsel ekonomiden bahsediyoruz. Söylediğim gibi, biz eskiden sadece “çevre politikası” derdik ama şu anda bu iş çevre boyutunu aştı yani üretim, büyüme, kalkınma, tüketim, taşıma, dizayn etme, hepsi artık iklim değişikliğiyle doğrudan ilgili hâle geldi. Yeşil endüstriyel devrimden bahsediliyor ve şu anda, önümüzdeki dönemin kuralları belirleniyor. Bunu söylerken şunu kastetmek istiyorum: Türkiye bu kuralların belirlenmesinde etkili olmak durumunda çünkü Avrupa Kıtası'nda ağırlıklı, büyük bir ülke. Dolayısıyla, bizim bu sistemin içinde olmamız da gerekiyor diyorum ve tamamlıyorum.

Çok teşekkür ederim.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Evet, Sayın Dışişleri Bakan Yardımcımız Faruk Kaymakcı'ya ve ekibine teşekkür ediyoruz.

Şimdi, burada arkadaşlarımızın soruları var. Ben de bazı mütalaalarda da bulanacağım ama önce arkadaşlara söz verelim.

İlk önce İzmir Milletvekilimiz Sayın Murat Bakan söz istedi.

Buyurun.

MURAT BAKAN (İzmir) – Sayın Bakanım, teşekkür ederiz sunumuz için.

Aslında, bilmiyorum arkadaşlar, tutanakları okudular mı, buraya gelen arkadaşlar?

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Ben de okudum.

MURAT BAKAN (İzmir) – Okudunuz mu?

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Evet.

MURAT BAKAN (İzmir) – Aslında tutanaklara baktığınızda burada konuşulan konuları, bizim başından beri Cumhuriyet Halk Partisi olarak burada, Komisyonla söyledığımız konuları Dışişleri Bakanlığı olarak burada söylemiş oldunuz.

İklimle ilgili konu, İklim Araştırma Komisyonu aslında partiler üzeri bir konu yani bu, bir devlet meselesi. Dolayısıyla, biz bu devlet meselesine, ülke meselesine ne katkı sunabiliriz diye bakıyoruz. Devlet politikası oluşturulurken de devletin farklı kurumları farklı düşünebilir ama mesela milletvekilleri olarak biz kendi özgün görüşümüzü devlet politikası olarak sonuç itibarıyla araştırma raporumuza katkı olarak sunacağız. Yani burada, “Hükümet neylerse güzel eyler, ne yaptıysa da iyi yapmıştır.” değil de eksikleri hep beraber tespit edip, sizin katkınızla da dünyadaki gelişmelerle de tespit edip o tespitleri raporumuza yansıtmak durumundayız.

Şimdi, Paris Sözleşmesi'ne Libya resmî olarak taraf olursa bugüne kadar Parlamentosunda onaylamamış bizimle beraber 5 ülke kalacak. G-20 ülkeleri arasında tekiz yani tüm ülkeler onayladı. Paris Sözleşmesi'nde de Ek-1 listesinden çıkmamız... Siz çok ayrıntılı anlattınız, biz bu kadar ayrıntılı bilmiyorduk yani destek olanlar, olmayanlar, oradaki farklı gruplar, gelişmekte olan ülkelerin tavırları vesaire. Dolayısıyla bizim ülke olarak “Paris İklim Anlaşması'nı Ek-1'den çıkarırsanız.” dememizin pratikte bir anlamı olmadığını sizin sunumunuzda öğrenmiş olduk ama Paris'e taraf olmazsak, Parlamentomuzda onaylamazsak ciddi sıkıntılar yaşayacağımızı yine sizin sunumunuzdan anlıyoruz.

Yani bu sunumunuzda söylediğiniz 2 konu var, benim için çok önemli. Bir tanesi, Avrupa Yeşil Mutabakatı'ndan bahsettiniz. Avrupa Yeşil Mutabakatı sonucunda da sınırda karbon vergisi, bir de döngüsel ekonomi. Sınırda karbon vergisi... Şu an, bizim, Türkiye olarak en büyük ticari partnerimiz Avrupa Birliği. Türkiye toplam ihracatının yüzde 41,3'ünü Avrupa Birliğine yapıyor. İhracatımız 69 milyar dolar, 2020 yılı Ticaret Bakanlığı rakamı ve 143 milyar dolar da toplam ticaret hacmimiz. Dolayısıyla, biz, eğer sınırda karbon vergisine hazırlıklı olmazsak Türkiye en büyük ticari partneriyle ciddi ekonomik sıkıntılar yaşayabilir. Buna hazırlıklı olmamız ve bunun çalışmasını yapmamız gerekiyor. Bunu TÜSİAD yaptı, sunumda bize “Ton başına 50 avrodan karbon emisyonu hesaplanırsa sınırda karbon vergisinin 1,8 avro Türkiye’ye yük getireceğini” söyledi.

Döngüsel ekonomi de ayrı bir yük. O da nasıl yük? Avrupa Birliği sana diyor ki: “Sen bunu kullanıyorsun, kullandığını tekrar ekonomiye katacaksın.” Yani ürettiğin... Mesela biz plastik ihracatçısıyız, “Plastik ihracatçısının, ürününde ne kadar geri dönüşmüş malzeme kullanıyorsun?” diye soruyor. Bizim kendi tükettiğimizi geriye dönüştürüp ürünümüze katıp satmamız lazım. Aksi takdirde, sınırda karbon vergisinin dışında bunun için de vergi koyuyor. “Sen yeniden kullanılabilir ürün yapmıyorsun, ürününde geri dönüşmüş malzeme kullanmıyorsun.” diyor. Mesela İtalya 2022 yılında bununla ilgili ton başına bir plastik vergisi koyacak yani Türkiye hem sınırda karbon vergisi hem döngüsel ekonomi noktasında ciddi bir ekonomik riskle karşı karşıya ama bu bizim için fırsata da dönüşebilir, biz bunu söylüyoruz aslında, sizin söylediğinizi. Biz Paris’e COP 26’dan önce taraf olmak zorundayız yani Glasgow’dan önce taraf olmak, oraya taraf olarak gitmek zorundayız. Oraya siz mi gideceksiniz artık, kim gidecekse başmüzakerecimiz de Mehmet Emin Birpınar, Bakanlık yetkilileri de gidecek ama biz şu eksikliği görüyoruz Sayın Bakanım: Enerji Bakanlığından Bakan Yardımcımız geldi -açın tutanakları okuyun- “EK 1’de olmamız sebebiyle mutlak azaltım gerekiyor Paris’e taraf olursak.” dedi. Yani burada Paris Sözleşmesi’ni bilmeyen bir Enerji Bakanlığı, Türkiye için büyük risktir yani Türkiye’nin enerji politikalarını oluşturan ve bu iklimle ilgili noktada Türkiye’nin devlet politikasının oluşmasında Enerji Bakanlığı yeterince bilgiye sahip değil ama Çevre ve Şehircilik Bakan Yardımcısı geldi, çok pozitif mesajlar verdi, onun da yaklaşımı sizin gibi ama diğer bakanlıklar arasında bir sıkıntı olduğunu, iletişim sıkıntısı olduğunu düşünüyoruz. Yani bize yapılan sunumun Dışişleri Bakanlığı tarafından diğer bakanlıklara da yapılması gerekir, bu koordinasyonun sağlanması gerekir diye düşünüyorum.

Ben çok teşekkür ederim. Bizim için çok aydınlatıcı bir şey oldu. Sadece ilave bilgiye ihtiyacımız var. Mesela, benim çok bilgi sahibi olmadığım bazı anlaşmalardan bahsettiniz. Mesela, NATO kapsamındaki iklim değişikliği ve güvenlik gündemi; bununla ilgili Komisyonumuza bir bilgi notu gönderirseniz bu bizim için çok kıymetli. Yine OECD kapsamında, iklim konusunda uluslararası eylem programı; bu da yok bizde. Diğer konular şey yapılabilir ama bu ikisi önemli diye düşünüyorum.

Çok teşekkür ederiz aydınlatıcı sunumunuz, yaklaşımınız için.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Sayın Murat Bakan’a teşekkür ediyoruz.

Şimdi de gene İzmir Milletvekili Prof. Dr. Hasan Kalyoncu

Parmağınızdan dolayı geçmiş olsun Hasan Bey.

HASAN KALYONCU (İzmir) – Teşekkür ediyorum.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Buyurun.

HASAN KALYONCU (İzmir) – Teşekkür ediyorum Sayın Bakanım.

Şimdi benim anladığım kadarıyla –baştan beri de aynı şeyi söylüyorum- yani Türkiye’nin, Paris İklim Anlaşması’nda alınan kararlar veya uygulamaya konulacak eylem planlarıyla ilgili bir itirazı yok. İtirazımız, sadece Türkiye’nin bu gelişmiş ülkeler kategorisine alınması ve Türkiye’nin özel şartlarının kabul edilip bunların herhangi bir şekilde tanımlanmaması ve bu imkânlardan Türkiye’nin faydalandırılmaması yani şu anda Türkiye, Paris İklim Anlaşması’yla ilgili herhangi bir problem yaşamıyor fakat ülkemiz açısından faydalı olabilecekleri ne kadar alabilirsek onu almaya uğraşıyoruz durumu söz konusu. Dışişleri açısından da bu, ülke çıkarları ve menfaatleri ön planda tutularak bu Paris İklim Anlaşması’nı buna göre imzalama yolunda yani Türkiye’nin “İmzalamayacağız.” diye bir beyanı yok, öyle bir tavrı da yok.

SİBEL ÖZDEMİR (İstanbul) – İmzalandı zaten, onaylaması olacak.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – İmzalandı zaten de onaylanması...

HASAN KALYONCU (İzmir) – Onaylanma kısmını söylüyorum zaten, imzalanma değil, o yanlış oldu.

Onaylanma kısmında bizim sadece ülke çıkarlarını gözeterek yaptığımız bir uygulama yani bunun gecikme sebebi bu, yoksa Türkiye’nin bir şekilde, bu alınan kararlara itirazı yok. Anladığım kadarıyla böyle. Bunun açığa kavuşturulması önemli çünkü hemen imzalamamız bize bir şey kazandırmıyor. Bu süreç içerisinde Türkiye ne kadar kazanım sağlarsa o kadar daha fazla iyi olacağı görünüyor. Onun için de herhâlde Dışişleri iklim müzakereleri baş temsilcisi...

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Başmüzakereci...

HASAN KALYONCU (İzmir) – Başmüzakereci –söyleyemedim onu- bu konuları ön planda tutarak bunun müzakerelerini yapıyor, bildiğimiz kadarıyla bu.

Bundan dolayı yaptığımız çalışmalar için teşekkür ediyorum. Bu, diğer Yeşil Mutabakat vesair bunlar zaten ülkenin direkt Dışişleriyle alakalı değil, diğer kurumların düzenlemesi gereken, alınan kararlar sonucunda ülkenin uyması gereken anlaşmalar şeklinde devam edecek.

Benim merak ettiğim şey şu, onu soracağım: Bu Avrupa ülkelerinin şirketlerinin veya Amerikan şirketlerinin diğer taraflara kaydirdiği üretimde yaptığı karbon salınımları, bu ülkelerin hesaplarına mı yazılıyor, yoksa üretimi yaptıkları yerlere mi yazılıyor? Bununla ilgili bir düzenleme var mı?

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Evet, güzel bir soru.

HASAN KALYONCU (İzmir) – Asıl merak ettiğim konulardan biri bu. Soru olarak bunu soruyorum Sayın Bakanım.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Teşekkür ederiz Hasan Bey’e.

Şimdi Eskişehir Milletvekilimiz Jale Nur Süllü Hanımefendi.

Buyurun.

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Teşekkür ederim.

Sayın Kaymakçı, her şeyden önce, siz, Saint-Josse-ten-Noode’e kardeş şehir ilişkileri için geldiğimizde Brüksel’de bizi çok güzel ağırlamıştınız, yıllar sonra sizi görmek çok güzel. Özellikle orada yaptığınız başarılı çalışmaları çok yakından izliyorduk, gerçekten Brüksel’de çok başarılı çalışmalarda bulunmuştunuz. Dolayısıyla, Dışişleri Bakanlığına da çok büyük katkı sunacağınıza inanıyoruz biz.

Sunumunuz için de çok teşekkür ederim, gerçekten çok güzel toparlanmış bir sunumdu ama şimdi, siz, sunuşunuzun çok büyük bölümünde uluslararası iklim diplomasisinden söz ettiniz ve “iklim diplomasisi” denildiğinde de sadece sözü edilenler belli dönüm noktaları. Şimdi, işte, 1979’da Cenevre’de İklim Konferansı, sonra 1988’de de IPCC’nin kurulması, ardından Rio 1992, Paris gibi. Şimdi, uzun süre de -siz anlattınız aslında- EK 1’e ve EK 2’ye girmek çok büyük bir prestij olarak görüldü o dönem ve o şekilde girildi. Biz aslında hep bir diplomat nedeniyle girildiğini biliyorduk; siz kurumların ortak kararıyla olduğu gibi aslında tarihi bir saptama yaptınız bence burada. Bu, bizim duymadığımız, bilmediğimiz bir konuydu fakat sonra Türkiye, yıllarını EK 1 ve EK 2’den çıkmak için harcadı, çok uzun yıllarını. Sonuçta, EK 2’den çıkıldı, şimdi de EK 1’den çıkılması için birtakım çabalar oluyor ama.

Şimdi, bu süreçte aslında bizim özellikle Avrupa Birliği olmak üzere tüm gelişmiş ülkelerde de büyükelçiliklerimiz, konsolosluklarımız var. Bu belli dönüm noktalarının dışında, onların normalde çalışma düzenleri içinde Avrupa Yeşil Mutabakatı’na uyum sürecinde ne tür çalışmaları var yani neler yapıyorlar bu süreç içinde? Siz, belli konferanslarda, işte, belli dönüm noktalarında yapılan çalışmaları Dışişleri olarak anlattınız ama büyükelçilerimiz bu süreçte ne tür çalışmalar yürütüyorlar. Bizim eski dönemlerde çok deneyimli hariciyecilerimiz vardı, şimdi ne yazık ki artık onları büyükelçi olarak göremiyoruz biz. Şu anda Hükümet tarafından görevlendirilen büyükelçiler...

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Şimdi, Jale Hanım, belki daha tecrübeliler vardır. Yanlış, bu tür şeyler...

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Bilmiyoruz yani onun öyle olduğunu biz pek düşünmüyoruz ama tabii, onu Dışişleri Bakanlığımız değerlendirecek.

Şimdi, dolayısıyla, şu anda büyükelçilerimiz, bu iklim krizi konusuyla ilgili ne tür müzakereler yürütüyorlar normal çalışma rutinleri içinde? Bunu bir merak ediyoruz.

Bir de, şimdi siz aslında bir saptama da yaptınız, aslında –Sayın Başkan, gerçekten çok önemli- biz de Cumhuriyet Halk Partisi Grubu olarak verdiğimiz listede Hazine ve Maliye Bakanlığının bir sunum yapmasını istemiştik. Bilmiyorum, programa alındı mı o? Gerçekten önemli olarak görüyoruz.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Önümüzdeki hafta maden işleriyle ilgili Bakan Yardımcısı gelecek.

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Hazine ve Maliye Bakanlığı ve özellikle Millî Eğitim Bakanlığını da söylemiştik. Bu konuları çok önemsiyoruz.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Efendim, söylediniz de tabii, hepsi önem sırasına göre...

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Sayın Başkan, söylemişken onu da bir belirtmekte...

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – O zaman şöyle söyleyeyim ben: Özellikle Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının Bakan Yardımcısı, bilhassa maden işleriyle ilgili, AFAD’ı çağırıyoruz, ayrıca Türkiye İstatistik Kurumu Başkanını, TARSİM’i sigortayla ilgili... Bunlar haftaya. Daha sonra önemliyse isterseniz Hazine ve Maliye Bakanlığını da çağırırız yani.

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Ben, hatırlatma babında söyledim.

Gerçekten önemli olduğunu düşünüyoruz.

Tabii, bu başka, büyükelçilerimizi sorduk ama tabii, en önemli konulardan bir tanesi, Dışişlerinde uluslararası sözleşmeler konusunda ve gerçekleşen konferanslarda müzakereci yetiştiremiyoruz. Dışişleri Bakanlığımız bu konuda ne tür görevler üstleniyor? Neden biz müzakereci yetiştiremiyoruz, niye müzakerecilerimiz son derece sınırlı sayıda? Onu özellikle sormak istiyorum.

Şimdi bir de, siz EK 1’de olduğumuz için Yeşil İklim Fonu’ndan yararlanamadığımızı söylediniz. Bakın, şimdi, burada, ben geçen gün de aynı iddiayı söylemiştim ve kaynak getireceğimi söylemiştim. Şimdi, burada, Avrupa Birliği ve CFCU’nun birlikte yürüttüğü bir Avrupa Birliği çalışması var, adı da “İklim Kriziyle Mücadelenin Makroekonomik Yüzü Projesi”. İklim Değişikliği Eğitim Modülleri serisi 9’da bu tablo yer alıyor. Bu tabloya göre Türkiye, işte çok taraflı iklim finansmanı fonlarından en fazla yararlanan 20 ülkeden biri olarak geçiyor. Bu, bizim Avrupa Birliğiyle...

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Kredi mi, hibe mi?

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – İklim finansmanı fonlarında, finansman.

MURAT BAKAN (İzmir) – Ama o söylediği farklı.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Hibe farklı, kredi farklı lütfen.

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Hayır, biliyorum, anlıyorum, tamam. Sizin söylediğiniz öyle ama ben bunu o gün de finansman olarak söylemiştim, itiraz etmiştiniz.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Ama ben hibe...

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Hibe... Zaten, artık karşılıksız hibeler çok zor. Burada o kaynağı getirdim, özellikle bir söylemek istiyorum.

Şimdi, bir de şöyle: Sizin sözünü ettiğiniz, 2001’de Marakeş’te gerçekleşen COP7 Taraflar Konferansı’nda alınan kararlar çerçevesinde, sözü geçen “Türkiye’nin özel koşulları” dendi. Neler bu özel koşullar? Hani bunu bilmek istiyoruz.

Bir de dün, yine TÜSİAD sunum yaparken özellikle Avrupa Birliğinin Vietnam’la yaptığı bu serbest ticaret anlaşmasının Türkiye ticaret ve ekonomisi için çok büyük tehdit oluşturduğunu söyledi. Biz gümrük birliğinin güncellenmesi sürecinde hangi noktadayız, onu öğrenmek istiyorum.

Bakayım, başka notlar aldım sizin sunuşlarınızdan, eksik bir şey kadı mı diye bakıyorum.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – İsterseniz siz bitirin, tekrar söz veririm.

Jale Hanım, teşekkür ediyoruz.

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Ben teşekkür ederim.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Cihan Bey, buyurun efendim.

CİHAN PEKTAŞ (Gümüşhane) – Teşekkür ederim Sayın Başkanım.

Değerli Bakanım, sunumunuz için çok teşekkür ediyorum.

Özellikle bizim taraf olmamız konusundaki açık beyanlarınızı dinledik. Ek 1’den çıkmak için bizim bazı özel şartlarımız var. Bu özel şartlarımız yerine getirilmiyorsa, bir de karbon ekonomisi, yeşil ekonomiye de bir an önce bizim adaptasyonumuzun sağlanması için bu sürecin bir an önce sonlandırılması gerekir diye düşünüyorum. Zaten şu ana kadar Komisyonumuza gelen birçok kurum ve kuruluş da aynı şekilde görüş beyan ediyor. Esasen, tabii, düğme en baştan yanlış iliklenmiş, şimdi ondan kurtulmaya çalışıyoruz. Ama her ne olursa olsun ben Türkiye’nin samimi olduğuna inanıyorum.

Avrupa’da kendi içinde bir korumacılık var. Bir örnek vereceğim, Vehbi Bey bilir, Zeytinyağı üretimi var Manisa’da. Avrupa Birliği kendi içerisinde zeytinyağını işte İspanya’dan, İtalya’dan gümrüksüz alıyor ama Türkiye’den gümrüklü alıyor; bu da bir korumacılıktır aslında. Şimdi, bu pandemi dolayısıyla tabii ihtiyaçları var, bu sefer de “Efendim, ithal edebiliriz.” diyorlar, Türkiye’de diyor ki: “Ben bu sefer ihracat yapmıyorum.” Yani bir kere önce Avrupa’nın bir samimi olması lazım. Mesela, Almanya fosil yakıttan çıkacağını beyan ediyor ancak diğer taraftan da fosil yakıttan elektrik üreten ülkelere elektrik ithal ediyor. “Ben nükleerden çıkacağım, mevcut nükleer santrallerimi

kapatacağım.” diyor çünkü ömürleri dolmuş ama “Yeni nükleer santral yapmayacağım.” demiyor. Bir kere ben Avrupa’yı bu konuda, açık söyleyeyim, samimi olarak görmüyorum. Türkiye’nin bu konudaki gayretleri daha da samimi.

Bir diğer konu da Sayın Bakanım, neticede, biz, burada iklimle ilgili konuşuyoruz ama bizim Komisyonumuz, tabii bir de su kaynaklarının iyi değerlendirilmesi, varsa bunlarla ilgili sıkıntıların giderilmesiyle alakalı da çalışan bir Komisyon. Şimdi, bizim bulunduğumuz coğrafya özellikle su konusunda çok önemli yani suyun belki kuzey ülkelerinden çok çok daha kıymetli hâle geldiği bir coğrafyada biz yaşıyoruz. Bizim 6 tane sınır aşan suyumuz var, bunlar: Çoruh, Aras, Dicle, Fırat, Asi ve Meriç. Bugüne kadar Türkiye hakikaten akıllı bir politika izlemiş, özellikle nehirlerimizdeki sular ülkemizi terk etmeden önce, sularımızdan en iyi derecede istifade edebilmek için çalışmalar yapılmış. Bugün Çoruh üzerinde ciddi sayıda büyük hidroelektrik santrallerimiz var, burada gerçekten ciddi şekilde elektrik üretiminden de istifade ediyoruz yani Çoruh, hızlı akan bir nehir olması dolayısıyla enerji üretim potansiyeli de çok fazla ve ülkemizin ekonomisine çok büyük katkısı var. Diğer taraftan, Aras üzerinde aynı şekilde, Dicle ve Fırat üzerinde de önemli projelerimiz var. Hatta biz Ilısu Barajı’nı yaparken gittiğimiz zaman uluslararası platformlarda bile sürekli bu konuyu hep karşımızda engel olarak çıkardılar ama biz Türkiye’nin bu projeyi yapması gerektiğini, suyun daha regüle edilir bir şekilde güneye bırakılması konusundaki haklılığımızı her zaman söyledik ve barajımızı yaptık. Aynı şekilde, Asi Nehri üzerinde Suriye’yle bir dostluk barajı yapacaktık ancak Suriye’deki iç savaştan dolayı bu proje kaldı.

Bir diğer önemli konu da Tunca Nehri üzerinde Bulgaristan’la bir baraj yapacaktık. Şimdi, tabii baraj Bulgaristan hudutlarında yapılıyor ama tabii bizim sulama sahamızda olacak fakat Bulgarların şöyle bir sıkıntısı var, maalesef Bulgarlarda bu baraj işletmeciliği çok zayıf, hakikaten Türkiye, bu konuda dünyanın en ülkelerinden bir tanesi. Orada, onların da tabii sınırlarında dizi dizi barajlar var arka arkaya; bunlar, taşkın anında, yoğun yağış anında barajların bu işletilmesini tam kontrol edemiyorlar. Tam böyle, hani yumurta deliğin ağzına geldi diyoruz ya, tam barajlar doluyor, o anda yani bırakılması gerekenin 3-5 katı suyu bir anda bırakıyorlar. Tabii bu da geliyor, Türkiye’de özellikle Edirne’de, bizim Meriç’te taşkınlara sebep oluyor. Biz, o zaman tabii Devlet Su İşleri ve Bakanlıkta çalışırken -Bulgarlarla müzakere yürütmek de çok zor- neredeyse ortak bir baraj yapımı konusunda mutabık kalmıştık. Şu anda durum nedir? Yani Dışişleri Bakanlığı tabii diğer kurumlarla beraber ama tabii esasen bu işin başındaki -sınır aşan sular olduğu için- Dışişleri Bakanlığımız... Yani bugün Tunca Nehri üzerinde bir ortak baraj yapımıyla ilgili son durum nedir? Çünkü biz bu barajı yaptığımız zaman zaten otomatikman her yıl bu Edirne’de yaşadığımız sıkıntılardan da büyük ölçüde kurtulmuş olacağız. Ben özellikle de bunu öğrenmek istiyorum.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Evet, teşekkür ederim.

Şimdi, bu baraj konusunda müzakereleri ben yürüttüğüm için kısa bir bilgi vereyim ben, belki en iyi cevabı ben vereceğim.

Şimdi, Tunca Barajı önce Suakacağı Barajı’ydı Tunca Nehri üzerinde, Bulgarlar Suakacağı’nı kabul etmediler, biz de “Tunca Barajı” diye... Yüksek bir barajdı, daha sonra Bulgarların talepleri doğrultusunda daha alçak yükseklikte bir baraj projesini hazırladık, teklif ettik, protokollerini imzaladık iki Bakan olarak; Bulgar Bakan ve ben fakat daha sonra bu işler durdu. Yani maalesef hakikaten Edirne taşkınları için önemli Tunca Nehri, bunun takibi gerekiyor. Her şey hazır, protokoller de imzalandı, proje de tamam. Dolayısıyla, bu konuda Bulgarlarla anlaşmayı tamamlamak gerektiği kanaatindeyim.

Evet, Manisa Milletvekilimiz Ahmet Vehbi Bey, buyurun efendim.

AHMET VEHBİ BAKIRLIOĞLU (Manisa) - Teşekkür ederim Sayın Başkanım.

Şimdi buraya gelen hocalarımızdan bir tanesi çok doğru bir ifade kullanmıştı: “İnsanlığın var olması, iklimin değişmemesine bağlı.” demişti ve “Medeniyetimiz de bir tehdit altında, insanlık bir tehdit altında.” diye tanımlamıştı. Şu an yaşadığımız bu iklim krizinin sebebinin de insan kaynaklı olduğu artık hepimizin bildiği, dünyanın bildiği bir konu ve işte son yüz elli yıllık, iki yüz yıllık insan faaliyetlerinden kaynaklanıyor. Yüz elli, iki yüz yıl içinde ne oldu? Sanayi Devrimi oldu. Yani işin doğrusuna bakılırsa şu an yaşamış olduğumuz bu kriz hâli kapitalist sistem dolayısıyla, kapitalist sistemin dünyaya vermiş olduğu zararlardan kaynaklanmakta ve benim anladığım kadarıyla da sistem kendine bir çıkış yolu arıyor, bunun için arayışlar içerisinde, ağır aksak da olsa belli bir noktaya getirmiş. Böyle bir durumda, bunu daha önce de ben belirtmiştim, Sayın Bakanımızın da Bakan Yardımcımızın da konuşmalarından çıkardığımız şey o, bizim bu sürecin, bu değişimin dışında olmamız söz konusu değil. Evet, bazı şeyleri, mesela iklim kanununu biz kendi iç hukukumuzda çıkartabiliriz, Meclis bunu yapabilir veyahut da karbonu fiyatlandırabiliriz, vergilendirebiliriz, bunu Meclis çatısı altında yapabiliriz, iç hukukumuzda bunu yapabiliriz, döngüsel ekonomiye de geçebiliriz yani bunları biz kendimiz düzenleyebiliriz ancak şöyle bir gerçekle karşı karşıyayız: Ülkemiz ne yazık ki cari açık veren, dış ticaret açığı veren bir ülke, önemli sorunlardan bir tanesi ve doğrudan yabancı yatırımcıya ihtiyacımız var, tasarruflarımız fazla değil, finansmana ihtiyacımız var. Bugünkü sunumda da eğer biz bu sürecin dışında kalırsak, Paris Anlaşması sürecinin dışında kalırsak özellikle, finansmana ulaşmakta çok ciddi şekilde zorlanacağımız ortaya çıkıyor. Sunumdan okuyorum: “Paris Anlaşması AB’nin gelecekteki tüm kapsamlı ticaret anlaşmalarının bir unsuru hâline gelecek.” Ki Avrupa Birliği en önemli ticari partnerlerimizden bir tanesi. AB’yle müzakere fasıllarının açılıp kapatılmasında olası etkilerinin olacağından bahsetti ki Avrupa Birliğiyle şu anda doğrudan iklim eylemlerine yönlendireceğini, Avrupa Yatırım Bankasının finansmanının yüzde 35’ini doğrudan iklim eylemlerine yönlendireceğini, Avrupa Yatırım Bankasının da finansmanının tamamını Paris Anlaşması’nın hedefleriyle ve ilkeleriyle uyumlu hâle getireceğinden bahsediliyor. Yani burada finansmana ulaşmakta çok ciddi bir şekilde zorlanacağımız aşikâr. Ben dün de söylemişim, iklim değişikliğiyle ilgili kurmuş olduğumuz, çalıştığımız Komisyonun üyelerinde Paris Anlaşması’yla alakalı artık herhangi bir tereddüdün kalmaması gerektiğini ben düşünmekteyim.

Bir de şunu merak ettim: Neden “Küreselleşen İklim Değişikliği” diye başlık attınız yani “Küresel İklim Değişikliği” değil de “Küreselleşen İklim Değişikliği” diye başlık attınız? Lokal miydi daha evvel bu iklim krizi, sonradan mı küresel hâle gelmiş oldu?

İklim Liderler Zirvesine 22-23 Nisanda Cumhurbaşkanımız da katıldı, yaklaşık 40 lider vardı zannedersem, basında yer aldı ama bununla ilgili mutlaka sizin bir notunuz vardır, bir raporunuz vardır, 22-23 Nisanda gerçekleşen bu İklim Liderler Zirvesiyle ilgili bilgileri Komisyonumuza sunarsanız da seviniriz.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Teşekkür ediyoruz.

Sibel Hanım, buyurun.

SİBEL ÖZDEMİR (İstanbul) – Teşekkür ederim Sayın Başkanım.

Değerli Bakanım, değerli bürokratlar; öncelikle hoş geldiniz.

Farklı bir Komisyondan hızlıca geldik sizi dinlemek için, değerli sunumunuz için de çok teşekkür ediyoruz. Çok güzel, özet, detaylı ve kısa, bilgi verecek bir sunum oldu, ben de olabildiğince, zaman buldukça çalışmaları takip etmeye gayret ediyorum, AB alanında çalıştığım için de özellikle önemsiyorum bu konuyu. Sayın Bakanım, dün TÜSİAD’ın sunumunda Avrupa Birliğiyle gümrük

birliğinin güncellenmesi sürecine alınması muhtemel olduğundan, böyle bir olasılıktan bahsetti. Yani güncelleme sürecimiz zaten bir kriz içindeyken bir de yeşil mutabakatın bir ön şart olacağından ya da böyle bir muhtemel durumdan bahsetti, bu konuda siz de bilgi verir misiniz. Siz de bugün sunumunuzda Paris İklim Anlaşması'nın da bu güncellemelerde bir ön koşul olabilme ihtimalini söylediniz. Yani demek ki önümüzde zorlu bir süreç var, bu konuda sizden bilgi almak istedim.

Bir de şöyle bir süreç var: Tabii, çevre faslı 2009 yılında açıldı yani açıkçası, bizim Avrupa Birliğine resmî aday olduğumuz süreçte bu çevre faslıyla aslında bizim aşamalı bir hazırlık süreci geçirmemiz gerekiyordu ama burada Küresel İklim Değişikliğine Karşı Mücadele Komisyonu kurulmamış olsa Meclisimizin gündeminde Paris Anlaşması, yeşil mutabakat, hazırlık sürecimiz, bunlar detaylı tartışılmayacaktı. Var olan Çevre Komisyonu, var olan Avrupa Birliği Uyum Komisyonunun etkin çalışmadığını görüyoruz ve bugün ortaya çıkıyor ki bu konuşmalardan -az evvel de yine çevreyle ilgili bir toplantıydık- bütüncül, hazırlıklı bir süreçten geçmiyoruz biz. Avrupa Birliğine resmî adayız ve hukuksal mevzuat anlamında düzenlemeler ihtiyacımız var ki ben 2000'li yılların yarısından, 2005'ten itibaren Avrupa Birliği çalışıyorum ve Avrupa Birliğinin temel gündemi buydu; iklim, iklime dönük sanayi, kalkınma politikaları, bu süreçleri ve yasal mevzuatı hazırlamaktı. Biz bunun parçasıyken 2009'da "çevre" başlığını açtık ve yasal mevzuatı yapmamız gerekiyor ama bütünsellikten uzağız, bir kopukluk var. Aslında burada bizim biraz kendimizi sorgulamamız gerekiyor ülke olarak. Salt bir çevre politikası olarak zaten bakmıyordu dünya buna, bir ekonomi, bir kalkınma, bir istihdam, bir gelecek politikası olarak bakıyordu, çevreye duyarlı, yeşil ekonomiler... Ama biz burada ilginç bir durumdayız şu an ülke olarak. Şöyle bir durum var: Çevre konusu zaten dünya ekonomisindeki ve dünya kalkınmasındaki yerimiz anlamında bir şart bunları yapmamız, bizim mevzuatı uyumlaştırmamız, ekonomi, ulaştırma, sanayi, kalkınma, ticaret, bütün bu politikalarda hızlı uyumlaştırma sürecine geçmemiz yani AB süreci gibi, o koşullar, Avrupa Birliği bize söylemese dahi bizim temel olarak yapmamız gereken kriterler gibi duruyor. Ama bugünkü bu tablo gösteriyor ki biz çok gerideyiz ve geç kalmışız, bugün hâlâ "Onaylayalım mı, onaylamayalım mı?" tartışmaları içerisindeyiz. Dediğim gibi, Avrupa Birliğiyle başlığı açmamıza rağmen geri bir süreçteyiz. Siz bunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Biz bu açığı kapatabilecek miyiz? Gerçekten, Hükümetin dediğiniz o bakanlıklar düzeyinde entegre politikası ve hedef koyma... Mesela, Avrupa Birliği çok geçmişten itibaren 2010 hedefi, 2020 hedefi, 2030 hedefi koyup güncellerken biz bu hedefleri koyuyor muyuz? Meclisle bir kopukluk mu var? Bu bir kamu politikası, bir bütçe meselesi, bir destek, bütüncül politika ve yasal mevzuat meselesi yani çok boyutlu, hep beraber, birlikte bir politika, bir strateji ortaya koyup uygulama ve aşama aşama...

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Sibel Hanım, toparlarsak... Sorunuzu sorun.

SİBEL ÖZDEMİR (İstanbul) – Çok özür dilerim, sabrınıza sığınarak...

Dün TÜSİAD'ı dinledik "Siz ne yapacaksınız şirketlere?" "TÜSİAD ne düşünüyor?" dedik; bu değil, bu, devlet olarak muazzam bir bütçe gerektiren, destek gerektiren -fonları söylediniz Sayın Bakanım- yasal mevzuat gerektiren ve topyekûn uygulamaya geçmemiz gereken bir alanken biz şirketlere soruyoruz "Siz ne yapacaksınız?" diye. İşte, Antalya Ticaret Odası "Biz hazırlıklıyız, hazırlık yapıyoruz." diyor. Bu konuları nasıl değerlendiriyorsunuz? Böyle bütüncül bir politikası var mı Hükümetin?

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Teşekkür ederiz Sibel Hanım.

Murat Bey, buyurun.

MURAT BAKAN (İzmir) – Ben bir katkıda bulunmak için çok kısa bir şey yapacağım. Cihan Bey bir şey söyledi, çok önemli bir konu söylediği konu. Döngüsel ekonomi ve sınırda karbon vergisi olayının biz tabii hep ekoloji tarafını söylüyoruz ama Avrupa Birliği bir taraftan da kendi içindeki kimi

sektörleri korumaya çalışıyor. Nasıl korumaya çalışıyor? Diyor ki: “Ben karbon emisyonu az, maliyeti yüksek ürün üretiyorum. Sen yüksek karbon emisyonlu, düşük maliyetli ürün üretiyorsun. Dolayısıyla, ya benim seviyemde karbon emisyonuna düşüreceksin, teknolojiyi artıracaksın demir çelik sektöründe, alüminyumda, kâğıtta, başka birçok yüksek enerji kullanan sektörlerde ya da vergi ödeyeceksin.” Bunun iki yönü var; bir, karbon sızıntısını engellemek istiyor, diğer taraftan kendi ekonomisini de korumak istiyor. Dolayısıyla işin bu yönü çok önemli. Avrupa Birliğinin geçmişte yaptığı bir şey var, kendi pazarını sana kapatıyor ticaretle ilgili. Bu plazma TV’ler çıktığında Japonlar pazara LED TV çıkarttılar, Japonların pazara girmesini engellediler. Dolayısıyla biz bu işe uyum sağlamak zorundayız. Sizin alanınız değil ama arkadaşına katkı için söylüyorum.

Ama sizinle ilgili bir şey var. Şimdi bizim referans değerden azaltım yani artış ve sonra azaltım beyan ettik niyet olarak, tabii henüz taraf değiliz Paris’e. Referans değerden azaltımda gittiğimiz yol söylediğimiz altında yani şu an bizim karbon emisyonlarımız niyet beyanımızın altında gidiyor. Dolayısıyla Türkiye aslında bu bir taraf olurken işte “COP26’dan önce taraf olsun.” diyoruz ya 2050’ye kadar karbon nötr olabilir ya da belli bir tarihe kadar bir mutlak azaltım hedefi verebilecek durumdayız, zaten o durumdayız ülke olarak yani elimizdeki şey o. Yani bunu da yapabiliyor olmamız lazım.

Teşekkür ederim Sayın Başkanım.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Teşekkür ederiz.

Vecdi Bey, söz istiyor musunuz?

VECDİ GÜNDOĞDU (Kırklareli) – Hayır yok.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Sizin söz talebiniz mi var?

FİKRET ŞAHİN (Balıkesir) – Başkanım, kısa bir soru soracağım ben.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Balıkesir Milletvekilimiz Fikret Bey, buyurun.

FİKRET ŞAHİN (Balıkesir) – Evet, Sayın Bakanım, çok teşekkür ediyorum sunumunuz için.

Kısa bir sorum olacak, temel hedefi Avrupa Birliğine tam üye olan bir Türkiye olarak 27 Avrupa Birliği ülkesi arasında çevre sorunlarıyla ilgili olarak hangi sıralamadayız? Yani bizden daha kötü durumda olan Avrupa Birliği üyesi ülke var mıdır, yok mudur, onu öğrenmek istiyorum.

Ben teşekkür ederim.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Efendim, müsaade ederseniz ben de bir iki hususu belirtiyim.

Bir kere değerli arkadaşlar, bakın, Avrupa Birliğinde çevre faslını açan, gerçekten bu konuda çok büyük... Benim Çevre ve Orman Bakanlığım dönemimde bu faslı açmak için gayret ettik. Çok muhteşem bir çalışma yaptık yani hatta Avrupa Birliği tarafından takdir edildi ve fasıl açıldı yani çok enteresan. Sayın Vekilim Fikret Bey, siz diyorsunuz ki: “Avrupa Birliğinde neredeyiz?” Çevre açısından pek çok ülkelerden ilerdeyiz çünkü Avrupa Birliğine dâhil olan ülkeler çevre faslını en son açabildi, biz ise ilk önce açtık. Çevre konusunda ben eğer müsaade ederseniz saatlerce... Çünkü çok büyük çevre yatırımları yaptık, hamleleri yaptık, aşağı yukarı sıfırdan yüzde 90'lara çıkardık. Bunu da özellikle belirtmek istiyorum ama arzu ederseniz bu konuda vaktinizi almamak için detaya girmeyeyim, birincisi bu.

İkincisi: Sayın Bakanım, özellikle şunu belirtiyim. Şimdi, burada Paris'i onaylamak, onaylamamak konusu var. Yani ben bir karar verici olarak şöyle düşünüyorum: Burada üç alternatif var. Birinci alternatif şudur: Biz bunu onaylamayalım, Mecliste beklesin. Tabii bununla ilgili esasen karar vericilere bunun fayda ve mahzurları nedir, onu bulmamız lazım. Bu konuyu çok müşahhas arkadaşlar anlattı ama bölük pörçük oldu. İkincisi: Efendim, bunu Türkiye Büyük Millet Meclisinde onaylamaktır. Üçüncüsü

ise efendim, bizim Cancun’da elde ettiğimiz, özellikle “Türkiye’nin özel şartları tanınır.” şeklinde o maddeyle şartlı tanımaktır. Şimdi burada bu konuya ben bakarken Kyoto için söz konusu oldu. Kyoto’ya yıllarca taraf olalım mı, olmayalım mı diye müzakere edildi. Neticede ben iyi bir çalışma yaptım, Bakanlar Kuruluna getirdim ama Bakanlar Kurulundaki durumu anlatayım size. Bazı bakanlar diyor: “Bunun çok yüksek maliyeti var. Biz buna girersek üzerimizde çok büyük yük olur.” diye -aşağıdaki elemanlar hazırlamış- karşı çıkıyorlar. Ben de dedim ki: Bakın, bu yanlış, hiçbir yükü yoktur. İkincisi biz buna, Kyoto’ya taraf olmadığımız taktirde dünyada Kyoto’ya taraf olmayan Amerika ile bizi aynı kefeye koyuyorlar. Gittiğimiz her toplantıda “Türkiye Kyoto’ya taraf değil, Amerika taraf değil.” Dolayısıyla orada ben ısrar ettim, Sayın Cumhurbaşkanımız -Başbakandı- “Tamam.” dedi ve Kyoto’ya taraf olduk. Gerçekten çok önemliydi. Ne oldu? Hiçbir şey olmadı. Şimdi, burada da bana kalırsa bu üç noktada karar vermemiz lazım yani bir şeyi sürüncemede bırakmak uygun değil. Oturalım bence kurum ve kuruluşlar bir araya gelip yani neticede karar verecek olanlar versin, yüce Mecliste bunun ona göre neyse kararını verelim diye düşünüyorum.

Bunun için biz sizlerden şunu istiyoruz: Bu konuda taraf olmazsak ne gibi mahzurları var? Liste, alternatif bir... Yani düzeltiyorum, onaylamazsak diyorum, zaten taraf olduk, imzaladık. İkincisi: Taraf olursak ne gibi avantajlarımız var? Şartlı taraf olursak ne gibi faydaları ve mahzurları var? Bunların listesini istiyoruz, bundan sonra her gelenden bunları isteyeceğiz, bunu özellikle vurgulamak istiyorum. Yani sürünceme, bir şeyde karar verememek en kötüsüdür. Bakın, ben, Türkiye’de en hızlı karar veren bir yöneticiydim. Bununla ilgili bir hikâyeyi de şöyle anlatayım: Şimdi, bir filozof bir merkebi aç ve susuz bırakmış, açlığı ve susuzluğu eşit. Merkebin 5 metre bir tarafına su, 5 metre ötesine ot koymuş. Merkep “Ota mı gideyim, suya mı gideyim.” derken açlıktan ve susuzluktan ölmüş. Dolayısıyla ben bu hikâyeyi anlatınca arkadaşlar karar veriyordu. Burada daima her türlü projede karar verici gerekiyor. Karar verici için prensip bu, bir projeyi gerçekleştirmek veya bir yere gitmek için kaç yol var, bunların fayda, mahzurları, imkânsız olanları silinir ve bunun içinde mahzuru en az, faydası en fazla olanı hangisiyse ona karar verilir. Yani hakikaten biz burada karar vermek durumundayız, bunu özellikle vurgulayayım.

Tabii, burada sizden talebimiz de şu: Subutay Bey’le biz Irak’la alakalı görüştük yani Dışişlerinin kendisine burada izah etmeyeyim. Bizim sınır aşan sularla ilgili de iyi çalışma yapmamız lazım. Bilhassa Tunca Barajı’nın her şeyi bitti, son noktaya geldik. Bulgaristan niye kabul etmiyor? Yani onların ortak barajı, sınırda bu, dolayısıyla bizim taşkınları önleyecek. Taşkınları önlemek için bu yapılmayınca biz şunu yaptık: Bulgaristan’a özellikle debi ölçüm istasyonları, otomatik ölçüm istasyonları koyduk, orada baraj seviyesinde yükselme olduğu zaman Edirne DSİ Bölge Müdürlüğüne geliyor ve gerekli tedbirleri yirmi dört saat önce alıyoruz ancak böyle tedbir bulabildik. Bir de bizim Meriç taşkınlarından Edirne’yi korumak için -kimse itiraz etmedi, sağ olsunlar- orada Edirne kanalını yaptık. Kanal Edirne, Edirne kanalı, muhteşem bir kanal oldu. Onu da özellikle Jale Nur Hanım bir görürse çok seviniriz yani.

FİKRET ŞAHİN (Balıkesir) – Kanal Edirne mi?

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Öyle.

HALİL ETYEMEZ (Konya) – Kanal İstanbul mu?

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Yok bence “Kanal İstanbul” tabiri yanlıştır, Türkçesi İstanbul kanalı. Ben de oraya Türkçe olarak Edirne kanalı diyorum.

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Biz gördük hem Karadeniz’dekini hem de İstanbul’dakini.

FİKRET ŞAHİN (Balıkesir) – Her ile bir kanal yani Başkanım.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Şimdi, efendim, bir diğer husus da Sayın Bakanım şu: Ya, bu gümrük birliği konusu gerçekten yıllarca müzakere ediliyor. Bunu bir komisyon kurup artık bunun neticelendirilmesi lazım çünkü biliyorsunuz bazı ülkelerle Vietnam’la falan Avrupa Birliği kendi başına serbest ticaret anlaşması yapıyor ama biz mağdur oluyoruz. Onlar her türlü Avrupa Birliğinin imkânlarından istifa edecekler ama biz Vietnam gibi istifade edemeyeceğiz, bunlar gerçekten çok önemli. Bu konularda bir çalışma yapılmasını talep ediyoruz.

Özellikle ben kısaca bu şekilde özetleyeyim dedim.

Şimdi, Faruk Bey, sizden şunu bekliyoruz: Kısa cevap verebileceklerinize verin, zamanımız sınırlı ama diğerlerine yazılı olarak da cevap verebilirsiniz.

Söz sizde, buyurun efendim...

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Ben de Başkanım, bir şey söyleyebilir miyim?

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Yok, şimdi...

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Yok, hemen, sizin söylediğimize ek; aslında çok güzel bir noktaya temas ettiniz. Yani Paris’i imzalamamızın maliyeti ne, imzalamamamızın maliyeti ne?

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Tamam, o noktada ben söyledim zaten.

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – O çok önemli. Şurada, bir de tabii yani onu yaparken...

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Efendim, siz söylemiş gibi kabul ettik.

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Hayır, ben şunu söylemek isterim: Onu yaparken bir de hani uluslararası itibarımız açısından hani Paris’i imzalamamıza nasıl bakılıyor? Çünkü -biliyorsunuz- biz on yıl önce İstanbul Sözleşmesi’ni imzaladık büyük gurur, büyük onur diye, on bir yıl sonra bir gecede çıktık, uluslararası itibar yerle bir oldu. Onun için önemli.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Efendim, şimdi de çok daha güzel bir Ankara anlaşması imzalarız.

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – İstemiyoruz. İstanbul Sözleşmesi yürürlükte Sayın Başkan. Yok hükmünde bizim için.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Buyurun efendim.

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Çok teşekkür ederim Değerli Başkan.

Değerli üyeler, ben de sizlerin vurguladığı birkaç konuya veya sorduğunuz sorulara yoğunlaşmaya özen göstereceğim. Öncelikle, hediye çantalarınızda AB’yle ilgili bir genel yayınumuz var -içinde Yeşil Mutabakat da önemli bir yer alıyor- Türkiye-AB ilişkilerini anlatan bir CD’miz var; belgesel, bir maskemiz, bir de not tutucumuz var. Güle güle, sağlıklı...

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Teşekkür ederiz.

MURAT BAKAN (İzmir) - Dijitalleşmemişsiniz Sayın Bakanım, artık CD kalmadı yani.

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Ama bazen hâlâ işe yarıyor, onu aynı zamanda dijitalleştirdik, sosyal medyada da var; YouTube’dan da seyredebilirsiniz ama böyle hediye etmek de bazen kalıcı oluyor.

Sayın Vekilim “Bu, siyasetüstü olmalı.” dedi, evet, doğru. Hatta şu anda iklim değişikliğinin ulustüstü olması gerektiği söyleniyor. Ben de onun için... Sayın Vekilimiz sordu: “Niye küreselleşen iklim değişikliği dediniz?” diye. Aslında, ben orada iki şeye vurgu yapmak istedim: Birincisi, iklim

değişikliğini önce uluslar, kendileri sadece kendi meseleleri gibi görüyordu, oradan küreselleşiyor ama şimdi mücadele de küreselleşiyor. Siz tek başınıza da bir şey yapamazsınız veya sistemin dışında kaldığınız zaman yapmanız çok zor hâle geliyor, onu vurgulamak için özellikle öyle bir başlık kullandık.

Şimdi, Avrupa Yeşil Mutabakatı'yla ilgili biz neler yapıyoruz? Avrupa Yeşil Mutabakatı çerçevesinde Ticaret Bakanlığımız bir çalışma başlattı, özellikle bunun ticari boyutuyla ilgili. Bilmiyorum Ticaret Bakanlığımızdan bir sunum yapıldı mı? Sanıyorum, Gonca Hanım bir sunum yaptı diye hatırlıyorum okuduğum kadarıyla. Orada, bizim bu sınırdaki karbon düzenlemesi, keza karbon ayak izi gibi çalışmalarla ilgili eylem planında ilgili tüm kurumlara Avrupa Yeşil Mutabakatı'nı içeren -asında, az önce saydığım- o stratejileri her bir bakanlık kendi alanında izleyecek ve Türkiye'yi mümkün olduğu kadar Yeşil Mutabakatı'yla aynı çizgide tutmaya çalışacak. Böyle bir eylem planı şu anda son aşamada, sanıyorum Kabineye sunulacak ve onaylanacak muhtemelen bir resmî kararnameyle. Dolayısıyla Türkiye, bir anlamda Avrupa Yeşil Mutabakatı'nı ilgili kurumlarımız kendi alanında takip edecek.

Paris Anlaşması'na ilişkin Enerji Bakanlığının “mutlak azaltım” konusu... Şimdi, aslında şöyle: Burada, aslında bizim aramızda çok iyi bir iletişim var Sayın Vekilim, bunu açıkça söyleyebiliriz. Bizim, İklim Değişikliği ve Hava Yönetimi Koordinasyon Kurulumuz var, düzenli olarak toplanıyor Bakan Yardımcıları düzeyinde, buna Enerji Bakanlığımız da dâhil. Hatta en son ilgili 12 Bakanımız nisan ayında toplandı iklim değişikliğiyle ilgili olarak ve aslında Paris Anlaşması'na katılım konusu da orada ele alındı tüm bakanlıklar açısından. Şimdi, Enerji Bakanlığı, tabii, biraz tedirgin ve bunu da anlamak lazım şu anlamda: Bizim hâlâ çok ciddi kömür kaynaklarımız var, bunları kullanmalı mıyız, ne kadarını kullanmalıyız, ne kadarını üretmeliyiz? Elektriğimizin ne kadarını kömürden, ne kadarını hidro kaynaklardan, ne kadarını doğal gazdan üretmeliyiz? Ne kadarı sürdürülebilir, yenilenebilirlerden olmalı? Bunlar, tabii, sonuçta ciddi maliyetler, ciddi kaynak konuları. Dolayısıyla, burada tabii, taahhüt altına girdiğimiz zaman ilk aklımıza gelen emisyon oluyor. Emisyon deyince de ilk akla gelen Enerji Bakanlığı oluyor, belki arkasından Ulaştırma, arkasından Tarım, Çevre Bakanlığı binalar anlamında... Dolayısıyla, kurumlar haklı olarak kendi belirlemiş oldukları stratejilerin dışına çıkmak istemiyorlar ama burada genel bakmak gerekiyor, Türkiye'nin ortak çıkarına bakmak gerekiyor. Yani orada bir denge bulmamız gerekiyor. Başkanımız da söyledi; yani burada bütün kurumların ellerindeki verileri ortaya koyması, ona göre Türkiye'nin bir strateji ilerletmesi lazım ama hani size iletişim sıkıntısı olmadığı konusunda yüzde yüz garanti verebilirim, aynı dili konuşuyoruz. Sadece, kurumlarımız haklı olarak ve görevleri gereği değişik açılardan farklı bakmak durumunda ama sonuçta ortak bir plan oluşturulabilir. Burada, tabii, en önemli 4 Bakanlığımız; Çevre Bakanlığımız, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile Hazine ve Maliye Bakanlığı, yani en kritik, ilk aşamada karar verici. Biz, Dışişleri Bakanlığı olarak, olayın dış boyutunu bugün sizlerle paylaştığımız gibi anlatıyoruz ama bunun dışında tabii, Tarım, Ulaştırma, Sanayi, bu Bakanlıklarımız da doğrudan bu işlerle ilgili. Bir vekilimiz Eğitim Bakanlığına haklı olarak atıfta bulundu, eğitim çok önemli. Mesela Eğitim Bakanlığımız da bu kurula katılıyor ve biz şu anda ilkokuldan itibaren çevre, iklim değişikliği eğitimini anlatmaya çaba gösteriyoruz bu anlamda. Dolayısıyla -hani az önce de söyledim; Avrupa Yeşil Mutabakatı da yansıtıyor- bu çok kapsayıcı bir konu.

Finansman ve teknolojiye erişim maliyeti konusunun önemli olduğunu söyledim Hasan Kalyoncu Milletvekilimizin yorumlarıyla ilgili olarak. Yani burada, tabii, bizim kaynak erişim konusunu iyi anlamamız lazım. Bir tanesi Paris Anlaşması ve Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi temelinde oluşturulan ayrı bir fon var; bunun adı Yeşil İklim Fonu. Yeşil İklim Fonundan sadece ve sadece ek dış ülkeler yararlanabiliyor. Yani Türkiye'nin buradan yararlanması söz konusu değil ama sizin bahsettiğiniz Sayın Vekilim, çok taraflı sistemden yararlanma... Biz birçok kurumdan

yararlanıyoruz, yararlanmaktayız; Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası veya ülkelerin ikili anlaşmalarla, örneğin Fransa, Almanya gibi ülkelerle ve aynı zamanda IPA’ndan da yararlanıyoruz şu anda. Mesela IPA içinde, IPA kaynakları arasında çevre, sektörel boyutta en fazla kaynak alan alanlardan bir tanesi. Onu düzeltmek isterim.

Sayın Vekilimizin bir sorusu vardı: “Karbon salınımı, diğer ülkelerin gittikleri ülkelerde, yani başka bir ülkeye gitmeleri hâlinde emisyonları nereye yazılıyor?” diye. Zaten bu karbon kaçağı meselesi de ondan geliyor, yani ülkeler kurtulamıyor. Gittikleri ülkede yazılıyor tabii ki yani nerede üretiliyorsa ve emisyon nerede çıkıyor ise o ülkeye yazılıyor. Yani AB veya ABD firması bize gelirse... Aksi takdirde, bizden yapacağı emisyonu AB’ye yazdırma fırsatı olsa zaten sorun olmazdı, AB de onu engellemeye çalışıyor. Dolayısıyla...

MURAT BAKAN (İzmir) – İzin vermeyeceğiz o yüzden.

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Tabii, yani bu zaten verilemez, sonuçta sistem de buna izin vermiyor.

“İklim değişikliği konusunda; büyükelçiliklerimiz, dış misyonlarımız ne yapıyor?” Büyükelçiliklerimiz özellikle tüm ülkelerde... Çünkü bu İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi bağlamında; birincisi, biz Ek-1’den çıkmak için hâlâ mücadele ediyoruz yani sürekli girişimlerde bulunuyoruz ama bunun yanı sıra büyükelçiliklerimiz ve misyonlarımız yani dış temsilciliklerimiz bulundukları ülkeler ve kurumlardaki çevreyle ilgili tüm gelişmeleri yakından takip ediyor. Örneğin, Avrupa Birliği Daimî Temsilciliğimiz, Avrupa Yeşil Mutabakatı’nı takip edip bize günlük olarak “neler oluyor, AB bu konuda nereye gidiyor veya NATO’da ne tür tartışmalar oluyor” bunlar bize düzenli olarak önerilerle aktarılıyor. Biz bunları tabii ilgili kurumlarımıza aktarıyoruz, onlarla birlikte Türkiye’nin tutumunu oluşturuyoruz.

Müzakereci yetiştirme konusu... Yani bu konuda, tabii, Dışişleri Bakanlığının kendi programları var. Aday meslek memuru olarak girdikten sonra yani Bakanlığın genel eğitim sistemi, düzenlenen özel kurslarla, işte, “İkili müzakereci nasıl olunur?” “Çok taraflı müzakereci nasıl olunur?” buna yönelik bizim kurslarımız var Dışişleri Bakanlığı olarak. Bunlar devam ediyor ve hatta şimdi, bunlar daha ileri bir noktaya da geldi.

Bir de teknoloji konusuna vurgu yapmadım. Yine, burada önemli konulardan bir tanesi, Ek-1 olmanın bir güçlüğü de şu: Ek-1 üyesi ülke iseniz örneğin, teknoloji transferinde ek dışı ülkelere sağlanan kolaylık size sağlanmıyor. Bunun için “Bunun bedelini ödeyin.” diyorlar. Biz de diyoruz ki; hayır, bunu biz de bedelsiz alalım. Dolayısıyla, bir nokta önemli, ona siz “teknoloji” dediğiniz için onu da hatırladım, teşekkür ederim, vurgulamak istiyorum.

“Türkiye’nin özel koşulları nelerdir?” diye soruldu. Şimdi, tabii, burada bizim durumumuz şu: Biz OECD ülkesiyiz ancak gelişmekte olan bir ülkeyiz yani “OECD üyesi olup gelişmekte olan” diye tanımlanmak istiyoruz, bizim özel durumumuz bu; bir. İkincisi, tarihi kirletme sorumluluğumuz diyeyim -ben “kirletmiş” kelimesini kullanıyorum ama- Türkiye’nin tarihsel kirletme sorumluluğu son derece sınırlı, küresel olarak baktığımız zaman yüzde 1’in altında. Dolayısıyla “Biz kirletmedik, siz kirleterek bu noktaya geldiniz. Tamam, biz de kirleterek sizin gibi gelişim istiyoruz demiyoruz ama bizim kirletmeme durumumuzu dikkate almanız lazım. Dolayısıyla, bize bazı kolaylıklar sağlamanız lazım. Evet, siz kendinizi cezalandırabilirsiniz çünkü siz kirlettiniz.” diyoruz; bizim bir şeyimiz de bu.

Bir de ayrıca özel durumumuz şu, diyoruz ki: Biz neye göre özeliz? Güney Kore'ye göre özeliz, Şili'ye, Meksika'ya göre özeliz, 9 ülkeye göre -yani G20'nin 9 üye ülkesine göre- özeliz çünkü onlar Ek-1'de değil. “Biz niye Ek-1'deyiz, bu özel bir durum değil mi?” diyoruz. Bunu herkes de kabul ediyor yani şu ana kadar “Sizin durumunuzda bir farklılık var.” demeyen hiçbir ülke olmadı ama sistemin bozulmasını istemiyorlar, Pandora'nın kutusunun açılmasını istemiyorlar.

Gümrük birliği güncellemesinin neresindeyiz? Bunu genel anlamda sordunuz sanıyorum Sayın Vekilim. Aslında bu konu 18 Mart 2016'da AB'yle varılan mutabakatın 6 unsurundan biriydi ve bunun hızlandırılması 2 tarafın kararıyla kabul edilmişti. Ancak, 2016 sonunda, o dönem, özellikle Almanya ve Hollanda'yla yaşanan gerginlikler nedeniyle bu 2 ülke bu işi durdurdu, yavaşlattı. Sonra biz bu 2 ülkeyi ikna ettik; tam “Gümrük birliği güncellemeleri müzakerelerini başlatabiliriz.” derken bu sefer Doğu Akdeniz, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi devreye girdi, sonra Fransa devreye girdi biraz ve ondan dolayı gecikmeye devam etti. Burada önemli olan şu: Avrupa Komisyonu müzakerelere başlamak için bir yönerge hazırladı. Bu yönergeyi 27 ülkenin AB Konseyinde onaylaması lazım; bu onayı bir türlü vermiyorlar, olayı siyasetleştiriyorlar. Önümüzdeki dönemde de gümrük birliği güncelleme müzakerelerine başlanması için, “Doğu Akdeniz'de bir dinginleşme olsun, gerginlikler azalsın.” diye, muhtemelen haziran ayında yani haziran sonunda AB Zirvesi bu konuda kısmi adımlar atabilir.

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Bu haziranda mı?

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Bu haziranda ama o zamana kadarki gelişmelere bağlı çünkü Yunanistan ve GKRY ısrarla AB üyeliklerini bize karşı kullanmaya devam ediyorlar ve bu sürecin önünü açmıyorlar normal bir şekilde. Şu anda AB özel sektörü de ısrarla gümrük birliği güncellemesi müzakerelerine başlanmasını istiyor. Şahsen biz de pandemi sonrası dönemde güncellenmiş bir gümrük birliğinin hem Türkiye'nin hem de diğer Avrupa ülkelerinin toparlanmasına önemli katkıda bulunacak çok ciddi bir alan olduğunu söylüyoruz; buna herkes de katılıyor. Umarız, haziran zirvesinden en azından gümrük birliği güncellemesi müzakerelerine başlanmasına dair bir çalışma veya bir karar çıkabilir.

Cihan Milletvekilimiz “Avrupa'nın samimiyeti” konusuna değindi. Ben samimiyet biraz göreceli diye düşünüyorum ama zaten Kuzey Avrupa ve Batı Avrupa ülkelerinin pek öyle samimiyet arayışları da yok, çıkar odaklı yaklaşıyorlar. Dolayısıyla, bu işlerde “Ne kadar samimi?” değil de daha çok çıkar temelli yaklaşıyorlar, çıkarları neyi gerektiriyorsa o temelde davranıyorlar. Biz de kendi çıkarlarımıza göre duruş sergiliyoruz; onu vurgulamak istedim.

“Fosil yakıttan çıkma” konusunda AB şu anda çifte standart uygulayamaz, en azından hedefleri belirlediler. Burada zorlanan ülkeler var, birazdan değineceğim, bir başka soruyla ilgili.

“Su kaynakları” konusuna Sayın Başkanımız buradayken benim değinmem uygun olmaz diye düşünüyorum bu kadar deneyiminden sonra. Ama söylediğiniz gibi, özellikle Bulgaristan'la görüşmelerimiz kararlı bir şekilde devam ediyor fakat Bulgaristan bunu istemiyor Sayın Bakanım yani bize açıkça söyleyemiyorlar ama bu iç siyaset konusu Bulgaristan'da. “Türkiye'ye su vereceğiz, Türkiye'ye iyilik yapacağız.” diye özellikle ATAKA gibi çok radikal partilerin tutumu var. Hatta ben size bir örnek vereyim: Biz Şubat 2020'de Bulgaristan'dan su istemiştik, o dönemde bir su eksikliği vardı, vermiyorlardı. Edirne Valimiz “Ya, çok şey oldu, yağmur yok, buralar boşaldı.” diye aradı. Bize su vermediler o dönemde fakat bu göç krizi yaşandı, sınırda yığılma olmaya başladı ve bir kısmı da Bulgaristan sınırına doğru gitmeye başladı; bunun üzerine Bulgarlar hemen suyu açtılar, insanlar geçmesin diye. Sonra, tabii, inanın, Bulgaristan'da bu mesele oldu “Türkiye'ye niye daha fazla su veriyorsunuz?” diye. Bulgar Hükûmeti de veya bazı Bulgar siyasetçiler de su vermelerini bununla açıkladılar yani Bulgaristan'da biraz böyle bir anlayış var. Dolayısıyla, umarız, önümüzdeki dönemde

yapılacak seçimlerden sonra oluşacak hükûmetle, bunun 2 tarafın da yararına olacağını göstererek bunu iletmemiz gerekiyor. Söylediğiniz gibi, ben de üç hafta önce Edirne'deydim, Edirne'de yapılan çalışmaları gördüm; en azından Bulgaristan'dan kaynaklanacak taşkınlara karşı oluşturulan altyapı bence gayet iyi olmuş, sağlam.

CİHAN PEKTAŞ (Gümüşhane) – Kanal Edirne.

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Evet, Edirne Kanalı.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU - Edirne Kanalı, Kanal Edirne değil; Türkçesi Edirne Kanalı.

CİHAN PEKTAŞ (Gümüşhane) – En başta öyle söylemiştik Sayın Bakanım.

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Bu arada, tabii, sonuçta 22-23 Nisanda yapılan ABD'nin "İklim Zirvesi" konusunda... Yani Çevre Bakanlığımızdan da ayrı bir not isteriz, Dışişleri Bakanlığı olarak biz kendimiz de tuttuk, notlarımızı sizinle paylaşabiliriz ama aslında konunun sahibi Çevre Bakanlığımızdı ama arzu ederseniz biz kendi notlarımızı paylaşabiliriz.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Çevre Bakanlığımızı çağıracağız, dinleyeceğiz; onu da oradan talep edelim.

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Tamam.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Siz diğer konularda yazılı olarak bildirebilirsiniz, aşağı yukarı iki saate yaklaştı.

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Bitirmem mi gerekiyor yoksa bir beş dakikam daha var mı?

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Beş dakika daha...

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Tamam.

MURAT BAKAN (İzmir) – Aşı şeyini de söylerseniz bitirmeden. Aşı karnesi olayı var ya, Avrupa Birliği, Türk vatandaşları...

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Tamam.

Gümrük birliği, Avrupa Yeşil Mutabakatı'yla doğrudan bir bağlantı yok ama dolaylı olarak Paris Anlaşması gündeme gelebilir de -en azından onay aşamasında- yani güncellenmiş gümrük birliği anlaşmasını onaylarken AB üyesi ülkelerin parlamentoları burada ısrar edebilirler, bu, bütün ülkelerle gündeme gelebilir.

Çevre Faslıyla ilgili -Sayın Başkanımız da belirtti- birçok çalışma yapıldı fasıl açıldıktan sonra. 5 tane kapanış kriteri var, bunlar kolay değil. Aslında biz bu döneme ilişkin bir strateji de hazırladık; AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi, 2016-2023 dönemini kapsıyor. Bize burada 60 milyar avro gerek yani yapılacak çalışmalar bu ölçüde büyük ama Türkiye bunu kendi gayretleriyle, yine, sağladığı desteklerle, IPA fonlarıyla, kendi ulusal kaynaklarıyla yapıyor.

"Bizim bütünleşmiş bir politikamız var mı?" diye sormuştunuz. Evet, Ticaret Bakanlığının Avrupa Yeşil Mutabakatı çerçevesinde hazırladığı eylem planı bütün kurumlara bütüncül yaklaşımla neler yapması gerektiğini hatırlattı.

Avrupa Birliğinde kötü örnekler var; şu anda, mesela, Polonya en fazla direnen ülke yani Polonya çok fazla kömür yakan bir ülke; Bulgaristan'daki eskiden kurulmuş birçok tesisin çevreye çok ciddi zararları var ancak onların şansı AB üyesi olmaları. Örneğin, Romanya, yılda 5-6 milyar avro hibe alıyor AB'den yani bizim yedi yılda aldığımız 3,5-4 milyarı düşünürseniz, AB'nin üye ülkesi Romanya

veya Polonya'yı düşünürseniz bizim büyüklüğümüze uygun, mesela, yılda yaklaşık 12 milyar sadece bu alanlarda hibe alıyor; bunu bu şekilde yapması çok daha kolay. Tabii, çok kötü örnekler var, birçok ülkede var yani deniz kirliliğiyle ilgili, çevre kirliliğiyle ilgili, hava kirliliğiyle ilgili...

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Tuna Nehri'nin kirlenmesi...

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Evet, Tuna keza...

“Paris Anlaşması'na katılım” konusunda Sayın Bakanımız 3 seçeneği söyledi. Aslında bu konuda 12 Bakanımız da kendi aralarında görüştüler yani belli bir tutum oluşuyor diye biz hissediyoruz, siz çok iyi özetlediniz. Eğer burada Türkiye'nin endişe ettiği konular var ise, kendisini sağlama almak istiyor ise belli bir çekinceyle bunu yapabilir yani bu çekince illa bir “çekince” anlamında değil ama “Ben kendimi ‘gelişmekte olan ülke’ olarak tanımlıyorum yani bundan emin olun, ona göre taahhütlerimi yerine getireceğim.” şeklinde bunu yapan başka ülkeler de var, katılım anlaşmasına bunu koyan ülkeler. Dolayısıyla, burada artık kararın en azından Kabinede verilmesi gerekiyor, ondan sonra takdir yüce Meclisimizin olacak, sizlerin karar vermesi gerekecek. Biz yararları ve zararları konusunda yani zarar anlamında değil de artıları, eksileri diyeyim, o konuda en azından Dışişleri boyutunu anlattığımızı düşünüyoruz.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Fayda ve mahzurları diyoruz.

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI - Evet, bunları not olarak isterseniz yine not olarak veririz ama ben bu sunumla bunu yaptığımızı düşünüyorum. Buna ilaveten başka bir şey gerekir ise onuda tabii ki memnuniyetle veririz.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Teşekkür ederiz.

MURAT BAKAN (İzmir) - Aşı karnesi konusunda...

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI - Aşı konusunda, şimdi, Avrupa Birliği'nin bu konuda henüz ortak bir şeyi yok. Sadece bir aşı karnesinin standardını belirledi, içinde ne olmalı ne olmamalıyı belirledi ama kullanımını üye ülkelere bıraktı.

MURAT BAKAN (İzmir) - Bu Sinovac vesaire.

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI - Evet, şimdi, işte sorun şu biz şu anda birçok AB ülkesiyle onların da talepleri üzerine anlaşmalar imzalıyoruz; Bulgaristan'la yaptık, Yunanistan'la yaptık, Macaristan'la yapıyoruz, en son Sırbistan'la yaptık. Dolayısıyla, bazı ülkeler yani bazı aday ve üye ülkelerle yapıyoruz karşılıklı olarak yani bizim e-nabızda kayıtlı bilgimiz veya HES'teki bilginizin İngilizce görüntüsü geçerli olacak bu ülkelerde. Yani daha önce Covid geçirmişliğiniz, aşı olmuşluğunuz, PCR testinizi karşılıklı olarak tanıma yöntemiyle bu sorunu aşacağız. Yani, bu konu üç veriyle seyahatin önünde hiç engel olmayacak. Bunu bütün ülkelere yaymaya çalışıyoruz ama hani bazı ülkeler biraz daha tereddütlü yaklaşıyor. Burada tabii özellikle Almanya önemli, Almanya'yla da bu konuda bir çalışma, müzakere devam ediyor, Birleşik Krallık'la keza bir çalışmamız var. Dolayısıyla, bu iki taraflı olacak bir şey ama Avrupa Birliği'nin özellikle 27 ülkeye empoze ettiği ve bundan geri atmayın, diğer ülkelere de bu muameleyi yapın dediği bir tutum yok.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Evet, çok teşekkür ediyoruz.

Özellikle Dışişleri Bakan Yardımcımız Sayın Faruk Kaymakcı'ya, İklim Değişikliği ve Sınır aşan Sular Genel Müdür Yardımcımız Subutay Yüksel'e, ayrıca Uzman Gözde Sarı Hanımefendi'ye, yine Uzman Pınar Aşan Özalp Hanımefendi'ye teşekkür ediyoruz, sağ olun.

Eksik kalan hususları yazılı olarak gönderirseniz memnun oluruz.

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI - Biz teşekkür ediyoruz.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Evet, teşekkürler sağ olun, zahmet oldu.

AHMET VEHBİ BAKIRLIOĞLU (Manisa) - Sayın Bakanım, bir ara vermemiz mümkün mü?

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Hocayı dinleyelim, çok bekledi, ondan sonra ara verelim, kısa zaten.

Evet, şimdi, İstanbul Üniversitesinden Profesör Doktor Yusuf Serengil.

Yusuf Serengil Hocamız “iklim değişikliği su ve orman etkileşimi” konusunda sunum yapacak.

Hocam, yirmi dakika içinde özetlerseniz seviniriz. Uzmanlığınızı tanıyoruz, onu hızlı geçelim.

2.- İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Yusuf Serengil'in, video konferans sistemiyle, iklim değişikliği, su ve orman etkileşimi hakkında sunumu

PROF. DR. YUSUF SERENGİL - Teşekkürler Başkanım.

Sadece şunu söylemek istiyorum...

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Buyurun.

PROF. DR. YUSUF SERENGİL - Ben, hem iklim değişikliği orman ve su konusunda çalışıyorum hem de az önce Bakan Yardımcımızın bahsettiği müzakerelerde de 2009 yılından beri danışman olarak Tarım ve Orman Bakanlığında danışmanlık yapıyorum. Müzakerelerle ilgili birkaç şey söylemek isterim izin verirseniz ama esas konum iklim değişikliği ve ormanlar konusunda projeler yürütmek.

Şimdi, genel çerçeveyi şöyle özetlersek Türkiye’de yağış yüksek değil, yağış miktarı 650-700 milimetre arasında, sıcaklık yüksek olduğu için büyük bir buharlaşma var ve bu da bize yaz aylarında bir su açığı olarak ortaya çıkıyor. Türkiye’deki sistem, kışın yağışın yağması, daha sonra bu yağışın şubat-mart aylarında barajlara gitmesi, özellikle yazın da büyük oranda kullanılması şeklinde gerçekleşiyor.

Dolayısıyla Türkiye’nin az önce de gündeme geldi- aslında tarihsel sorumluluğu ve şu andaki emisyon değerleri oldukça düşük. Yıllık olarak 500 milyon ton civarında bir emisyonumuz var, bunun 84 milyon tonunu ormancılıkla geri alıyoruz atmosferden. Bunu başka türlü almaya kalksak, mesela şu anda gündeme gelen “capture and storage” dediğimiz “yakala ve depola” uygulamalarında bunu yapmaya kalkarsak ton başına 200 dolar civarında bir masraf yapmak durumundayız. Dolayısıyla, ormanlar ve arazi kullanımı şu anda karbon tutma anlamında en ucuz ve en etkili yöntemimiz bizim.

Uyum konusunda bana göre önemli açıklar var Türkiye’de hem ekosistemlerin hem de halkın uyumu çok kritik. Yerel halkın iklim değişikliğine uyumu konusunda da projeler yapılması gerekiyor. Burada en önemli konu çözüm olarak uyum projelerinin finansmanına yönelik araçlar geliştirilmesi gerekiyor. Az önce gündeme geldi, salınım bedelinin ödenmesi yani karbon vergilendirme olabilir bu veyahut da ticaret mekanizmasıyla, karbonun alım-satımıyla gerçekleştirilebilir. Karbonu salan yani emisyon yapan bunun bedelini orman dikerek veyahut da orman dikenlere bunun ödemesini gerçekleştirebilir. Böyle bir uygulamayla bu projeler finanse edilebilir. Genellikle sistem bu şekilde çalışıyor zaten tüm dünyada.

Arazi kullanmayla ilgili bakarsak en çok karbonu biz orman yönetiminden sağlıyoruz, daha sonra odun ürünleri önemli bir karbon tutum ayağı. Ne kadar fazla odun kullanımını teşvik edersek o kadar fazla emisyon azaltımı sağlamış oluyoruz. Yine, arazi kullanma sektöründe gübre kullanımı çok kritik, gübre yönetiminde gübrenin arazide kullanımı, sıvı olarak depolanması, katı depolanması, bunların hepsi karbon salımında önemli özellikler. Sulak alanlarımız arazi kullanma sektöründe çok önemli, doğal yapılar yani göller, lagünler, sulak alanlar. Bunların karbon emisyonlarını hesaba katmıyoruz envanterde çünkü bunlar doğal yapılar ancak antropojenik olursa hesaba katıyoruz. Örneğin baraj ve

bent yapımları bunların bir emisyon kaynağı olarak ifade ediliyor çünkü barajı yaptığınız yer bir orman olabilir, mera olabilir, bu durumda atmosfere o an yapıldığı yıl emisyon olarak gidiyor, daha sonra emisyon olarak yazılıyor.

Orman yangınları ve tarımsal anız yakılması ciddi bir emisyon kaynağı. Anız yakılması yasak fakat çok yaygın bir şekilde kullanılıyor Türkiye’de anız yakılması. Bu da envanterimizde bir emisyon kaynağı olarak görünüyor.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Arkadaşlar, bu anız meselesini not alalım. Tarım Bakanlığı artık bunu ciddi şekilde önlesin.

PROF. DR. YUSUF SERENGİL - Evet, erozyon mesela, Başkanım, önemli bir konu, bu da aslında karbon anlamında bir emisyon anlamına geliyor. Organik madde erozyonda uzaklaştığı anda biz bunu bir salım olarak, emisyon olarak hesaba katmak durumunda kalıyoruz. Dolayısıyla, doğru arazi kullanımı, odun ham maddesinin yaygınlaştırılması yanında ormanların yönetimi burada kritik olarak ön plana çıkıyor. Az önce bahsedildi, Türkiye’nin azaltım projeksiyonu şu siyahla gösterilen çizgi, Türkiye’nin mevcut emisyonları bakın, altta siyahla gösterilen çizgi. Kırmızı çizgi Türkiye’nin tahmin ettiği INDC’de mevcut durum emisyonları mavi ise Türkiye’nin azaltım taahhüdü 2030 yılı için. Yani Türkiye normalde böyle gidecek demiş kırmızıyla giden çizgi ama ben önlemlerle bunu maviyle giden şekle çevireceğim demiş ama aslında Türkiye’nin emisyonları bundan çok daha az seyrediyor. Yani, bizim Paris Anlaşması’na girmemiz durumunda oldukça avantajlı çünkü emisyonlarımız tahmin ettiğimizden çok daha aşağıda seyrediyor diye görebiliyoruz. Envanterimizde -ben envanter uzmanıyım, aynı zamanda Orman Bakanlığında envanter hazırlayan ekipteyim, aynı zamanda da sistemi geliştiren ekibin bir üyesiyim- bizim beş tane sektörümüz var envanterde; enerji, arazi kullanma ve ormancılık, endüstriyel işlemler, tarım ve atık sektörü, beş sektörümüz var. Enerji, en büyük emisyon sektörümüz fakat arazi kullanımı ve ormancılık ikinci en büyük sektörümüz ve tutum anlamında bir sektörümüz. Dolayısıyla, bizim enerjiden sağladığımız kaynakları ormancılıkta ve arazi kullanımında tutma şansımız var hem de çok ucuza. Sağ tarafta grafikte tarım sektörünün emisyonlarını görüyorsunuz, 65 milyon ton civarında bir emisyon gerçekleşmiş sondan bir önceki envantere göre, 94 milyon tonunu ormancılık ve arazi kullanımı bunu geri almış atmosferde; Yani arazi kullanımı ve ormancılık sektörümüz şu anda envanterimizi kurtarıyor diyebiliriz büyük oranda.

Az önce bahsettim, müzakerelerde rol aldım ben de geçmiş yıllarda ve en büyük eksikliği şöyle ifade edebilirim kurumsal çerçeve anlamında: Müzakere ekibinin çok tecrübeli olmaması burada önemli bir etken; Bakanlıklardan gelen personel özellikle bir yıllık, iki yıllık tecrübelerle geldikleri zaman, karşılarında Amerika’dan ve Avrupa’dan on yıllık, on beş yıllık uzmanlar var, onlarla müzakere etmek çok zor oluyor. Bu anlamda uzman bir ekip oluşturmak gerekiyor çünkü müzakere çok kritik; müzakere sonrasında bazı avantajlar elde edebiliyorsunuz. O yüzden müzakere ekibine, az önce Bakan Yardımcımız çok iyi ifade etti, çok önem vermek gerekiyor.

İkinci konu: IPA projelerinde, Çevre Bakanlığı, iklim değişikliği konusunda ana yetkili kurum şeklinde fakat diğer bakanlıklardan da projeler geliştiriliyor. Diğer bakanlıkların burada proje geliştirmelerini biraz teşvik etmek gerekiyor. Mesela Tarım ve Orman Bakanlığında gelen projeler Çevre Bakanlığına gittiği zaman oradan destek alamayabiliyor, onlara öncelik verilmeyebiliyor. O bakımdan, benim gözlemlediğim bir şey, burada özellikle Tarım ve Orman Bakanlığının projelerinin daha çok önemsenmesi... Çünkü uyum anlamında ve azaltım anlamında bu Bakanlığın faaliyetleri çok kritik, bunu dikkate alması gerekiyor Çevre Bakanlığının bence.

Özel sektör kapasitesi çok önemli bana göre çünkü özel sektörümüz çok zayıf iklim değişikliği konusunda. Ben 2017-2019 arasında Ankara’da bir proje yürüttüm bir Avrupa şirketi adına. Avrupa Birliği burada Türkiye’ye belli bir fon verdi; bu fon benim projemde 2 milyon euroydü. Bu fonun yaklaşık 1,7 milyonunu Avrupa Birliği geri aldı o şirket vasıtasıyla yani Türkiye’ye sadece 300 milyon civarında bir para kaldı. Genellikle böyle oluyor yani Avrupa Birliği hibeyi veriyor Türkiye’ye proje için fakat projeyi alan şirket Avrupa şirketi olduğu için Türkiye’de faaliyetleri yapıyor ama gene paranın büyük bir kısmı kâr olarak Avrupa’ya geri gidiyor yani aslında Avrupa’dan bize gelen fonların yüzde 80’i, yüzde 90’ı Avrupa’ya geri dönüyor

DIŞİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI BÜYÜKELÇİ FARUK KAYMAKCI – Buna kesinlikle katılmadığımı vurgulamak zorundayım.

PROF. DR. YUSUF SERENGİL – Bunu önlemek için bizim ülke içerisinde özel sektörü ve projelere girecek olan kurumları güçlendirmemiz gerekiyor. Bununla ilgili sonda bir önerim olacak benim, ondan biraz sonra bahsedeceğim. Dolayısıyla, proje geliştirme anlamında ve karar süreçlerinde daha esnek bir yapı bence iyi olur diye düşünüyorum.

AR-GE anlamında genel çerçeveyi çizersem, önümüzdeki yıllar içerisinde artık karbon envanterinde uzaktan algılama gündeme gelecek. Copernicus Programı içerisinde Sentinel7 uydusu 2025’de atmosfere geçecek ve bundan sonra ülkelerin karbon envanterleri uzaktan algılamayla izlenmeye başlanacak yani bizim şu anda yerden yaptığımız ölçümlerin hepsi uyu vasıtasıyla gerçekleşecek. Bizim özel şirketlerimiz, özellikle AR-GE şirketlerinin adım atması ve bu anlamda bir kapasite geliştirmesi çok kritik. Bunu geliştirirsek eğer diğer ülkelere de yaygınlaştırabiliriz. Sentinel’den aldığımız verileri kullanarak hesaplamaları yaparız; örneğin Afrika’daki ülkelere, Asya’daki ülkelere bunları satma şansımız olabilir. Genellikle yapılan şey bu. Avrupa ülkeleri bu ülkelere kredi veriyorlar, örneğin Fransa, Kongo’ya veyahut da Orta Afrika Cumhuriyeti’ne bir kredi açıyor, diyor ki: “3 milyon euroluk bir proje yapabilirsiniz, projenin kapsamı bu olacak.” ama projeyi gene kendi şirketleriyle yaparak parayı oradan da geri almış oluyor ama bu anlamda o şirketlerin kapasiteleri gelişmiş oluyor, uzmanlığı gelişmiş oluyor. O anlamda, aslında Orta Çağ’daki bu keşifler döneminin aynı bir şeyini yaşıyoruz şu anda yani özellikle Avrupa ülkeleri dünyadaki kaynakları keşfetmek için bunu kullanıyorlar iklim değişikliği fonlarıyla veyahut da kredi vererek kalkınma ajansları sayesinde bunları kullanıyorlar. Türkiye de böyle bir şeye gidebilir.

Bir de AR-GE anlamında, ekosistemler ve ormanlar anlamında şunu söylemek isterim ben: Uzun dönemli çalışmaya ihtiyaç var. Biz ekosistemlerimizin nasıl değiştiğini tam göremiyoruz çünkü araştırmalar iki yıllık, üç yıllık oluyor fakat dünyada yüz yıllık, hatta daha fazla izleme sistemleri var. Örneğin bir havzayı enstrümanla ederek, akış ölçümü, yağış ölçümü, gaz ölçümü yaparak ekosistem nasıl değişiyor uzun dönemde, bunu araştırmak mümkün. Araştırma kurumlarının tarım ve ormanda özellikle, bu tip uzun dönemli araştırmalara girmesi yerinde olur diye düşünüyorum. Burada da Avrupa kaynakları “EUREKA” veyahut da “Horizon” gibi kaynaklar bizim için önemli kaynaklar.

Bir noktaya değinmek istiyorum. Bakın, yukarıdaki, Türkiye’nin yağış grafiği, alttaki de sıcaklık grafiği. Sıcaklık artıyor Türkiye’de, ciddi oranda artıyor, yağışa baktığımız zamansa düz çizgi, ortalama yağış çizgisi. Aslında bizim son yıllarda yaşadığımız olay kuraklık değil. 1950’li yıllarda kuraklık yaşamışız, altı yedi yıl yağış az gerçekleşmiş, ortalamanın altında; 70’lerde yaşamışız, gene altı yedi yıl yağış ortalamanın altında gerçekleşmiş; 90’larda aynı şekilde, 2000’lerde aynı şekilde fakat şu anda, son yıllarda sadece bir, buçuk yıllık bir yağış azalması bizde, İstanbul’da özellikle ve İç Anadolu’da ve Güneydoğu Anadolu’da büyük bir sorun yaratmış. Bunun gerekçesi, nüfusun hızlı artıyor olması

ve nüfusun daha fazla su kullanıyor olması. Yani dolayısıyla bu da ciddi bir sorun yaratıyor. Aslında kuraklıktan ziyade biz bir baskı yaşıyoruz yani mevcut kaynakların kullanımında bir sorun yaşıyoruz. İklim değişikliği, Türkiye genelinde...

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Yalnız, bir hususa itiraz ediyorum; kuraklıktan dolayı değil, nüfustan dolayı da değil, o nüfusun ihtiyacını karşılayacak su temin tesisleri yapılamamış, sebebi bu. Yani İstanbul vesaire 76 il susuzsa sebebi kuraklık vesaire değil, yatırımların yapılmaması.

PROF. DR. YUSUF SERENGİL – Sayın Bakanım, şimdi, aslında insanların ekonomik geliri arttıkça da su kullanımı artıyor. Mesela, daha önce insanlar haftada bir duş alırken artık günümüzde çok daha sık duş alıyorlar, daha fazla su kullanıyorlar. Dolayısıyla, dediğiniz gibi, nüfus artmasa bile aslında insanların ihtiyaçları da artmaya başlıyor. Dolayısıyla her zaman bir risk var. Dediğiniz gibi, ekonomik anlamda gelişikçe de kullanımda artış sağlanıyor.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Eskiden kişi başına 60 litre su kullanılıyordu İstanbul’da, şimdi 350 litre, haklısınız.

PROF. DR. YUSUF SERENGİL – Şimdi, gene aynı projeksiyonları hızlı geçeceğim. Türkiye’de önümüzdeki yirmi yıl içerisinde, en iyi tahminle 15 milimetre yağış azalması bekleniyor, bunlar değişik aylarda.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Değerli Hocam, siz ormancılık açısından şey yapın, onları çok inceledik yani.

PROF. DR. YUSUF SERENGİL – Çok hızlı geçiyorum Bakanım.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Size bilgiler gelmedi mi daha önceki sunumlardan?

PROF. DR. YUSUF SERENGİL – Geldi, geldi, evet.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Bunları arkadaşlar çok detaylı verdi.

PROF. DR. YUSUF SERENGİL – Çok güncel diye, bunları geçen hafta yaptığım için... Hızlı geçebilirim yine de.

Yağış azalması bekleniyor, İstanbul’da da gene yağış azalması bekleniyor yüzde 1 ile 3 arasında, her senaryoda bu şekilde ama bizim aslında İstanbul’daki temel sorunumuz, su kaynaklarımızın yüzeysel olması. Dolayısıyla sürekli buharlaşmaya açık ve günlük -siz de biliyorsunuz- oldukça yüksek bir su talebi var; bu da İstanbul’un yönetilmesi anlamında, su kaynakları anlamında büyük bir sorun yaratıyor,

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Senelik 3 milyon metreküp su talebi var İstanbul’un.

PROF. DR. YUSUF SERENGİL – Evet.

İstanbul’un şöyle bir havzalarına bakarsak, bakın, Avrupa Yakası’ndaki 3 tane havzası: Sazlıdere, Alibeyköy, Kâğıthane. Kâğıthane, Haliç’i besliyor, diğer ikisi bir baraj havzası. Alt tarafta Küçükçekmece Barajı, üst tarafta Terkos Barajı... Yani aslında İstanbul’un her tarafı bir baraj havzasına giriyor, bu da İstanbul’daki arazi kullanımının çok kritik olduğunu gösteriyor.

Bir TÜBİTAK projesi yaptık. O projeden bazı şeyler göstermek istiyorum. İstanbul’daki, özellikle akarsu kanallarımız Sayın Komisyon üyelerim, bakın, şu şekilde. Bunlar barajlarımıza giden akarsuların koridorları, hem dereler hem dere kıyısındaki ekosistemler.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Neresi orası?

PROF. DR. YUSUF SERENGİL – Burası Alibeyköy Barajı’na giden bir yerleşim Sayın Bakanım. Yine Alibeyköy Barajı’na giden bir dere, piknik yapılmış burada. Bu, sanırım Kâğıthane’ye giden bir dere, Ayazağa’da. Yine Alibeyköy’e giden bir dere; bakın, sadece su kalitesi anlamında değil, görsel

olarak da gerçekten çok içler acısı durumda derelerimiz İstanbul'da. Gene kanallaştırılmış bir deremiz daha. Olması gerekense bu yani illa ağaç olması gerekmiyor ama derelerimizi bu şekilde yönetirsek, en azından dereye giren besin maddesini, kirleticileri önleyebiliriz.

Yani aslında dere kıyısı ekosistemlerini biz ıslah ederek, rehabilite ederek kirliliği çok büyük oranda azaltabiliriz, bir taraftan da iklim değişikliğine karşı hem insanlara bir dinlenme alanı yaratmış oluruz hem de oradaki etraflı mikroiklim anlamında düzenleyen bir yapı elde etmiş oluruz. Yani dere kıyısı ekosistemlerinin restorasyonu çok kritik. Bu bir örnekti.

İstanbul'da kısaca bir şey vermek istiyorum. Bakın, önemli bir konu da... Ormanlarımız birçok yerde artıyor. Bakın, bu 1990 yılı arazi kullanımı İstanbul'daki ormanlarımız, -sol taraf- Trakya ormanlarımız oldukça gelişmiş fakat bazı yerlerde ormanlar kesildikçe "connectivity" dediğimiz, yani ormanlar arasındaki iletişimi sağlayan, geçişi sağlayan noktalar kopmuş oluyor. -Önceki durum... Bu sonraki durum...- Bu da canlıların, özellikle hayvanların bir yerden bir yere geçmesi bakımından sıkıntı yaratıyor. Ormanlar artabilir bir yerde fakat ormanların kesikli artması, parça parça artması orada sorun yaratıyor, biyoçeşitlilik anlamında sıkıntı yaratabiliyor.

Az önce bahsettiğim nüfus artması bizde şöyle bir sorun yaratıyor: Nüfusun artması yüzünden kişi başı yeşil alan miktarımız azalıyor. Yani Türkiye'deki 28 tane ili aldık, 28 tane ildeki yeşil alanları oranladık ve çoğunda özellikle nüfus arttığı için kent merkezindeki yeşil alanlarımız azalmaya başlamış; bu da iklim değişikliği anlamında özellikle kentsel yeşil alan, kentsel ısı adası etkisini arttıran bir sonuç ortaya çıkarıyor. 28 tane ilimizden sadece 9 tanesinde yeşil alan miktarı merkezde artmış gözüküyor, diğerlerinde azalmış gözüküyor; sebebi de kişiye böldüğümüz zaman alan miktarı azalıyor.

Susurluk'ta birçok proje yaptık. Burası Susurluk havzası, Marmara'nın güneyinde, gerçekten de çok ciddi bir kirlilik sorunu var Susurluk'ta. Örneklemeler yaptık, balık türünleri çok yaygın, arazide hatta bir ninemiz bizi çekti kenara ve dedi ki: "Yukarıdaki fabrika bizim suyumuzu bozuyor." Ama bunu iletecek bir merci bulamadığından bahsetti. Dolayısıyla, aslında çevre konusunda da böyle bir ihbar hattı veyahut da vatandaşın ulaşabileceği bir hat olursa bence iyi olur diye düşünüyorum. Çünkü iklim değişikliği biliyorsunuz, bu son zamanlarda salya konusunda da gündeme geldi. Sadece kirlilik değil, bir taraftan da iklim değişikliği suyun ısınıp arttırarak fay patlamalarına yol açabiliyor.

Yine Susurluk'ta dere kıyısı ekosistemlerinin bozulmasından dolayı sel meydana geldi; geçen sene biz, hazıranda arazide iken ortaya çıktı bu hatta burada can kaybı oldu Dudaklı ilçesinde, yani aslında dere kıyısı ekosistem de bir taraftan da sel taşkını önlemekte önemli bir görev görüyor.

Son olarak iklim değişikliğiyle ilgili avantajlar da ortaya çıkabilir; bunları dikkate almak lazım. Az önce bahsedildi, bu konudaki fonlar şu anda dünyada Yeşil İklim Fonu'nda çok fazla değil ama diğer fonların ortaya çıkardığı kaynak 71,2 milyar dolara ulaşmış durumda, dünyadaki iklim değişikliğine ulaşan kaynaklar. Burada önemli bir şey, şu: Bir yatırım yaptığınızda bunun 4 katı getirisi sağlıyor size çünkü dere ıslahı yapsanız bunun size sağladığı fayda 4 kat olabiliyor çünkü taşkın sonucu çok fazla zarar ortaya çıkabiliyor.

İklim değişikliğiyle mücadele, yeşil ekonomiye geçiş de aslında yatırım fırsatları ve yeni işler anlamına geliyor, bundan çekinmemek lazım. Türkiye'de hatta geçen sene bir proje bitti, Düşük Emisyonlu Ekonomiye Geçiş Projesi'ydi; o proje güzel sonuçlar ortaya koydu.

Türkiye'nin durumuyla ilgili, az önce yine gündeme geldi. Türkiye, aslında dünyada en fazla fon alan 10 ülkeden bir tanesi. IPA fonları, ben de çalıştım bir tanesinde, GEF fonları var, Dünya Bankası var. Bunların anlamına baktığım zaman, Türkiye, aslında büyük bir fon kaynağına sahip olarak gözüküyor, bunları kullanmak, etkin kullanmak anlamında önemli bir durum.

Benim önerim şu: Bu projeleri ve fonları kullanırken Türkiye’de bence biraz daha esnek ve iyi bir yapılandırma gerekiyor. Bir rapor yazdım ben, rapor kapsamında “İklim değişikliği ekolojik değerlendirme merkezi olması gerekiyor.” şeklinde bir rapor bu; hem Türkiye raporlamalarını... Her sene Türkiye, sera gazı envanteri hazırlıyor, iki yılda bir raporlama yapıyor, ulusal bildirim yapıyor, hem bunları hazırlayacak hem de IPA fonlara ve diğer fonlara katkı sağlayacak, onlardan beslenecek bir yapılanmayı öneriyorum bu raporda. Raporun kaynağı yukarıda, Tohum Derneği tarafından çıkarılan bir rapor, geçen sene çıktı bu rapor. Bakmak isterseniz orada bu yapılanmanın nasıl olması gerektiğiyle ilgili bazı ipuçları var.

Son olarak da aslında söylenecek birçok şey var fakat ben özetlemek isterim tabii ki, sadece üç konuya değineceğim. Bir tanesi, düşük karbonlu ekonomiye geçiş, yani iklim değişikliğine biraz daha adapte olmak, hem teknolojiyi geliştirmek hem de ihraç etmek anlamında önemli. Bunun için özel sektörün teşvik edilmesi gerekiyor, daha fazla ağaçlandırma, daha az üretim gerekiyor ki ormanlarımızdan karbon tutulumumuz daha fazla gerçekleşsin; bu da karbon odaklı orman yönetimiyle mümkün. Bir de akarsu restorasyonu, rehabilitasyonu burada çok önemli. OGM, Orman Genel Müdürlüğü bu konuda uygulamalı çalışmalar yaparsa, kendileri de ormanları da yönetirken akarsu kıyı ekosistemlerimizi daha iyi yönetirlerse bu anlamda çok büyük bir avantaj sağlarız diye düşünüyorum.

Özetle benim söyleyeceklerim bu kadar Sayın Başkanım, sorular varsa alabilirim.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Evet.

Sorularımız olacak, yalnız Hocam, özellikle biz sizden şunu... Siz ormancısınız, yani özellikle sizden şunu bekliyoruz: Yani bu ormanların yutak alanları için takribi bir hesap yapıldı ama biz üniversitelerimizden... Bu rakamın gerçek değeri nedir hakikaten? Bu konuda bir tahmin var ama ben de geçmişte biliyorsunuz, Çevre ve Orman Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı yaptığım zaman ve “Yutak alan miktarı şudur, yani eşdeğer karbon miktarı yılda şudur.” diyorlardı ama bu konuda da gerçekten bölge bölge, belki orman bölge müdürlüklerimizin her biri sahası için de ayrı ayrı hesaplamakta fayda var. Global bir rakam var, benim şahsi kanaatim bu rakam, çok daha yüksek, kanaatime göre. Kaldı ki biliyorsunuz, biz bu ormanlarla alakalı tarihte ilk defa ormanların tapusu aldık ve neticede pek çok alanı ormana dâhil ettik. 2,1 milyon hektarlık bir artış oldu ormanlarda, alan olarak, ayrıca 5,2 milyar adet fidanı da toprakla buluşturduk. Bir, bunlarda, bu artışlarda gerçek rakam nedir?

İkincisi, sizden beklediğimiz, bu küresel iklim değişikliğiyle sıcaklıklar artıyor, yani ormanlarımızda nasıl bir ağaçlandırma yapmak lazım, yani bölge bölge? Bunları söylemek lazım, yani sıcaklığa ve kuraklığa daha dayanıklı ormanların teşhiri gerekiyor. Biz de ben bakanken YARDOP adıyla bir proje başlatmıştık ama sizlerin ve üniversitedeki arkadaşların, hocalarımızın ilmi olarak bunu araştırmalarında fayda var; YARDOP, yani yangınlara dayanıklı ormanlar. Tabii, bu anız yangınlarından bahsettiniz; önemli, bunun da mutlaka önlenmesi gerektiği kanaatindeyim.

Gelelim derelere; İstanbul’da hiçbir derede ıslah yoktu. Ben İSKİ Genel Müdürü iken İstanbul Büyükşehir Belediyesiyle birlikte -Bu gösterdiğiniz dereler yan koldur, belediyenin mesuliyetinde olan, küçük belediyelerin- Kağıthane deresi tamamen ıslah edildi. Alibeyköy deresi tamamen gecekonduları yıktık, parasını ödedik- ıslah edildi, hatta orada bir fidanlık kurduk, çok güzel bir fidanlık özellikle, İstanbul Büyükşehir Belediyesine bağlı Ağaç ve Peyzaj Anonim Şirketinin fidanlığı, Alibey Barajının hemen mansıbında. Üçüncüsü, özellikle Küçükköy deresi işgal edilmmişti, tamamen yıktık işte, dere yatağındaki... Ve orası da ıslah edildi. Tahmin ediyorum, sizin gösterdiğiniz şeyler, küçük beldelerin, köylerin mesuliyetinde olan dereler olabilir ama bunu da İSKİ ve İstanbul Büyükşehir Belediyesinin bunları ortadan kaldırılması gerekir.

Tabii, şu anda bir komisyon teklifi perşembe günü gelecek, Marmara'daki müsilaaj, yani deniz salyasıyla alakalı. Tabii, bunun sebeplerinden birisi de Marmara Denizi'ne akan derelerdeki kirlilik. Tabii, bunun da önlenmesi gerekiyor. Ben de zaten bu konuda 12 maddelik teknik bir eylem planı taslağı sundum; Bakanlığımız, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bunu 22 maddeye çıkardı, birkaç madde daha ilave etti. Yani bu konuda sizlerin de üniversitelerimizin de çalışma yapması çok faydalı. Zaten YÖK de bunu ele alacak ve muhtemelen bütün üniversitelerde bu konuda uzman arkadaşları toplayarak mutlaka Marmara Denizi'ni ve derelerimizi kurtarmamız gerekir.

Tabii, burada az önce söyledik, siz belki duydunuz, Dışişleri Bakanlığımızdan da Karadeniz'e akan nehirlerle ilgili, bilhassa Tuna Nehri ve diğer konularda bir çalışma yapılması lazım, oradan hâlâ kirlilik geliyor; İstanbul Boğazı'nın üst akıntısıyla bu kirlilik Tuna'dan Marmara'ya kadar gidiyor. Bu konuda benim Bakanlığım döneminde Karadeniz'le ilgili çevre kirliliği kontrolü için ortak bir çalışma yürütmüştük hatta merkezini de İstanbul almıştık, bunun takibi gerekiyor. Dışişleri Bakanlığımızdan özellikle Tuna'ya, Dinyeper, Dinyester vesaire diğer nehirlerle akan kirliliğin de giderilmesi için ortak bir çalışma yapılması lazım. Karadeniz İşbirliği Örgütü kapsamındaki bu çevre kirliliği önleme çalışmasının yürütülmesi gerekir, bunu özellikle vurgulamak istedim.

Tabii sorular var, müsaade ederseniz ilk soruyu İzmir Milletvekilimiz Sayın Murat Bakan Beyefendi soracak.

MURAT BAKAN (İzmir) – Şimdi, ben bu sunumda bir iki konuda tereddüt ettim değerli hocamızın sunumunda; Avrupa'dan para geliyor tekrar Avrupa'ya gidiyor, şirketler Avrupa'ya götürüyor, Avrupa şirketleri falan dedi Şimdi bir altyapı projesi yapıyorsunuz, örneğin bir biyolojik atık su arıtma tesisi; bunun için yurt dışından finansman buluyorsunuz, iklimle ilgili finansman, ihale yapıyorsunuz, yabancı bir şirket de alabilir, Türk şirketi de alabilir; neticede o yatırım sizin ülkenize yapılıyor. Şimdi, ben onu anlayamadım hani yabancı şirketler alıyor, proje yapıyor, parayı götürüyor şeyi ise...

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Efendim, öyle bir mecburiyet koyuyorlar yani Türk firmaları yapacağı yerde... Ben de çok projeye uğraştım.

MURAT BAKAN (İzmir) – Neyse, diğer konu da, keşifler dönemi konusu da komple teorisi gibi. “Keşifler dönemi, Türkiye'deki şeyleri keşfediyorlar.” yani bir bilimsel veri var mı sizin elinizde bununla ilgili, yoksa düşüncenizi mi paylaşıyorsunuz? Böyle, komplocu bir yaklaşım gibi geldi.

Diğer söylediğiniz konu, su azalması; kuraklık değil de nüfus artışı, bireysel kullanımın, işte insanların duş yapma alışkanlığının değişmesini söylediniz. Türkiye'deki su kullanımının yüzde 80'e varan oranı sulama kaynaklı. “Bireysel kullanım; duş yapıyor, alışkanlık” yani burada iklimle ilgili bir sunum yapıp da Türkiye'deki su problemini buna bağlamanıza da şaşırdım. Sunumunuz içinde diyorsunuz ki: Dere örneği göstermişsiniz, çok pozitif yani ıslah edilmemiş dere örneği göstermişsiniz. Nedir? Oradaki ekosistemin kendi olduğu şekliyle dere yatağını korumak, beton yapılmamış, yer altı kaynaklarını besliyor, çakılları içinden alınmamış, balıklar yumurtlayabiliyor yani aslında doğa kendi dengesini sağlıyor milyonlarca yıldır, ama bir sonraki şeyde diyorsunuz ki: “Dereler ıslah edilsin, 4 kat yatırım olarak geriye döner.” Aslında derelerin ıslahı sellere de sebep oluyor, birçok bilimsel araştırma var. Şeyden bahsetmiyorum, dere yataklarını Sayın Bakanım...

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – İşgal etmesi...

MURAT BAKAN (İzmir) – İşgal edenleri kaldırma; o çok doğru bir iş. Dere yataklarında konut olmaması lazım ve derelerin olduğu gibi korunması lazım; oralarda biyolojik çeşitlilik var, oraların kendi ekosistemi var. Siz o dere yatağına müdahale ettiğinizde o suyun hızla akıp gitmesine sebep oluyorsunuz; o doğayı besleyemiyor o su. Dolayısıyla, sunumun bir yerinde bir şey söylüyorsunuz diğer yerindeki başka bir şey. Bunları açıklarsanız sevinirim.

Teşekkür ederiz katkılarınız için.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Evet, teşekkür ederiz.

Şimdi, değerli Hocam, bir de yine İzmir Milletvekili Sayın Profesör Doktor Hasan Kalyoncu'ya söz vereceğim.

HASAN KALYONCU (İzmir) – Sayın Hocam, sunumunuz için teşekkür ediyoruz.

Aynı serzenişte ben de bulunayım; su ve orman ilişkisi beklerken farklı bir sunum geldi. Bir de orada bir şey verdiniz, tarımdan kaynaklanan emisyon ve orman alanlarının yutak olarak olması. Şimdi, bütün herkes bundan bahsediyor fakat tarımdan yutak alan olarak hiç kimse bahsetmiyor, bunu niye hesaplayamıyorsunuz? Yani tarım dediğiniz zaman hayvancılığı alıyorsanız sadece bilmiyorum ama yani buğday da ekmeniz yutak alan. Bir de meyve ağaçlarının oluşturduğu alan orman olmasa da yani bir nevi orman görevi görüyor, o da yutak alan; bunu da hesaba katmıyorsunuz. Yani bu tarım alanları, tarımdan kaynaklanan emisyon ve tarımın yutak alan olarak nasıl iş gördüğünü ortaya koymak gerekiyor, bu da bilimsel çalışmalarla mümkün.

Bir de, bizim beklediğimiz bir şey de şu, iklim değişikliği orman alanlarını, biyoçeşitliliği nasıl etkileyecek? Var olan yerli türlerimiz üzerinde nasıl etki yapacak? Ormanlardaki değişim nasıl olacak? Kuraklık nasıl etkileyecek? Bu değişime karşı ağaçlandırma konusunda ne gibi önlemler almalıyız? Hangi türleri buralarda kullanmalıyız? Kuraklığa dayanıklı olanlar... Biz bunları duymak istiyorduk. Aslında en önemli şeyler bunlar.

Teşekkür ediyorum Hocam sağ olun.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Evet, teşekkür ederiz.

Şimdi, yine bir ormancımız var burada, Nevzat Ceylan Beyefendi, o da bazı sorular soracaktır.

Buyurun Nevzat Bey, son sözü de size vereyim.

NEVZAT CEYLAN (Ankara) – Hocam yani hayal kırıklığına uğrattınız bizi yani ormancılıktan bahsedeceğimiz yerde herkesin bildiği konuları tekrarladınız, çok açık söyleyeyim; herhâlde sunumları okuyarak gelseydiniz bu şekilde bir sunum yapmazdınız diye düşünüyorum.

Şimdi, Hocam, siz ormancısınız, ormanla ilgili bazı şeyleri ben açıklamak istiyorum. Daha önce konuşmalarında da bunları açıkladım ama siz bir üniversitede öğretim üyesi olarak bunlara daha açık bir şekilde cevap vereceğinizi düşünüyorum. Siz biraz daha bağımsızsınız çünkü üniversite özerktir ve fikirleri de hürdür yani kamuda çalışanlar gibi değilsiniz.

Şimdi, Hocam, ormandaki üretimin son üç dört yıl içerisinde yüzde 100 arttığını görüyoruz. Yani 2002 yılında 13,7 milyon ormanda üretim yapılırken 2017 yılında 18,5 milyon metreküpe, 2020 yılında 28,5 milyon metreküpe, 2021'de de ne olacağı belli değil, 30 milyon metreküpten fazla üretim yapılacağı hesaplanıyor. Yani ne değişti de ormanlarda 2 katı üretim arttı, ne oldu?

Şimdi, bir de şu durum var: Türkiye'deki ormanlardaki yıllık artışın 47 milyon metreküp olduğu hesaplanıyor amenajman planlarına göre. Şimdi, 47 milyon metreküpün aslında.. Orman teşkilatı diyor ki: "Ben bunun yüzde 60'ını, 70'ini alıyorum." Fakat Türkiye'deki tüm ormanlardaki hat 47 milyon metreküp ama üretimi yapılan ormanlara bakıyorsunuz yüzde 40 veya en fazla yüzde 45. Yani

bunu aldığınız zaman, o zaman siz sermayeden almış oluyorsunuz. Dolayısıyla şu andaki yapılan hesaplamalara göre biz hektarda 4 metreküp orman ürünü alıyoruz, odun üretiyoruz hektardan. Şimdi dünya ortalaması 0,8 metreküp, Avrupa ortalaması 2,5 metreküp, Karadağ'ın ormanı bizden çok fazla, 0,47, Rusya, ormanı bizden çok fazla 1,10, bizde 4 metreküp yani burada bir çelişki yok mu? Diğer taraftan, hem bu üretimi yapıyoruz, bir taraftan ülkemizde anormal şekilde artan lif yonga sanayisine yetiştirmeye çalışıyoruz ürünlerimizi ama bir taraftan da ihracat yapıyoruz yani bir gariplik var burada.

Şimdi, diğer bir konu da, anormal şekilde traşlama kesimleri arttı tabii tensil adıyla. Bu traşlama kesimlerinin ormanın ekosistemini tamamen bozduğunu siz benden daha iyi bilirsiniz. Nasıl bozduğunu söyleyeyim size, özellikle iklim değişikliğiyle beraber ormanlardaki ekosistemin traşlama kesimiyle önemli oranda bozulduğunu ve bozulacağını görüyoruz. Bakın, traşlama kesimi yapıldıktan sonra o ormandaki alana neler gelebileceğini siz benden iyi bilirsiniz. Yani oradaki biyolojik çeşitliği olumsuz etkiliyor, yaban hayatını olumsuz etkiliyor, endemik bitkileri olumsuz etkiliyor, topraktaki su tutma oranı düşüyor, ani yağın yağmurlar hiç tutmadan maalesef derelere gitmek zorunda kalıyor. Mesela en son yaşadığımız Giresun'daki afet bunun bir göstergesi, bir sürü yerde yaşadığımız olaylar bunların bir göstergesi. Yani bu özellikle iklim değişikliği ile beraber bu tabii tensil dediğimiz ormanları traşlama, kesen anlayıştan vazgeçilmesi gerekir mi gerekmez mi?

Diğer bir önemli konu, sizin mesleğiniz amenajman planları ormancılığın anayasası kabul edilir, yani değiştirilemez falan diye düşünülür ve bu amenajman planlarına göre üretim yapılır; amenajman planları... Son yıllarda ekosistem tabanlı fonksiyonel planlamaya geçtiği iddia ediliyor ama hiç de öyle olmadığını görüyoruz; yani yüzde 90'ı ormanlarda yine üretim ormancılığına dönük yapıyor planlamalar ama bir olay daha yaşanıyor; eskiden o amenajman planlarında beş yılda, on yılda bir periyodik hâlde üretim yapılırken bölge müdürünün onayıyla iki yılda bir, bir yılda bir, üç yılda bir o planlar değiştirilebiliyor. Dolayısıyla siz amenajman planlarına anayasa diyorsunuz, anayasayı deliyorsunuz bir taraftan da, ormancılığın anayasasını delmiş oluyorsunuz.

Yani bu konular son derece önemli konular. Bu konulardaki düşüncelerinizi ben özellikle almak istiyorum ve vereceğiniz cevapların da son derece önemli olduğunu düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Evet Sayın Nevzat Ceylan'a çok teşekkür ediyoruz.

Şimdi de Manisa Milletvekilimiz Ahmet Vehbi Bey'e söz veriyoruz.

Buyurun efendim.

AHMET VEHBİ BAKIRLIOĞLU (Manisa) – Ben burada Nevzat Başkanımıza, Nevzat Vekilime katkı vermek için söz aldım.

Türkiye'de 2020 yılında artım 47 milyon metreküp, yakacak odun dâhil endüstriyel odun üretimi de 31 milyon metreküp. Şimdi, bu rakam bile esasına bakılırsa ormanlarımızın sürdürülebilirliği konusunda insanların kafasında soru işareti oluşturuyor. Ben şöyle bir şey yaptım Sayın Bakanım: Ben bölge bölge, bütün bölgelerin tek tek üretimlerini aldım ve daha sonra da MDF suntalam fabrikaların haritadaki yerlerini işaretledim.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Oralarda daha fazladır tabii olarak.

AHMET VEHBİ BAKIRLIOĞLU (Manisa) – Yüzde 100 neredeyse, artımın neredeyse yüzde 100'ü bu bölgelerde kullanılıyor. Bölgelerimizde çok ciddi bir üretim baskısı var yani bu, iki haritayı karşılaştırdığınız zaman çok ciddi şekilde ortaya çıkıyor ve bir yandan da ihracat yapıyoruz. Çok enteresan bir şey; kendi sanayicimiz, kendi marangozumuz, kendi mobilya sanayicimiz inanın, karaborsadan -parası var cebinde- hatırla mal bulma yoluna gidiyor. Burada ciddi bir sıkıntı var.

Sayın Başkanım, burada daha önce Orman Mühendisleri Odası geldi burada sunum yaptı. Ancak ormanlar konusu önemli, Nevzat Vekilimin dediği gibi. Daha farklı bir bakış açısı sergileyeceğini umduğum Ormancılar Derneği var, bunlar da köklü bir dernek ve çok ciddi raporları var. Ben Komisyonumuza bu derneğin temsilcilerinin de çağrılıp bu dernek tarafından ormanlarla ilgili bilgilendirme yapılmasını tavsiye ediyorum ve bunu istiyorum, uygun görürseniz.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Teşekkür ederiz.

Jale Hanım, buyurun.

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Evet, Sayın Hocamız -ormancı olduğu söylendi ama- aslında çok önemli bir tespit yaptı yani benim başından beri söylediğim bir tespit bu da; düşük karbonlu ekonomiye geçişin 2030 yılına kadar dünyada trilyon dolarlarca yatırım imkânı sunduğunu ve 65 milyon yeni iş imkânı yaratması beklendiğini söyledi. Zaten, sanıyorum, tüm çaba da bunun üzerine ama ben yine de ormanla ilgili bir şeyler sormak istiyorum.

Şimdi, özellikle orman atıklarını yakan bu biyokütle santrallerinin sayısında hızlı bir artış var ülkemizde ve YEKDEM listesinde 26 adet orman atığı yakan biyokütle santrali olduğu görülüyor. Aynı bölge orman rezervleri üzerinden faydalanmak üzere çok sayıda tesisin de ÇED aranmaksızın yine orman arazilerinde kurulduğunu görüyoruz biz ve ayrıca hızla artan sanayi de inşaat sektörüne gerekli olan malzeme taş, kum, kil ocaklarının, mermer ocaklarının sayısını artırıyor. İşte, bu döviz kurlarındaki yükselme tabii, ihracatı da cazip kılıyor. Dolayısıyla arazi tahribatı bir yandan, kıyı şeridindeki ormanların siteler kurulması için ormansızlaşması orman yangınlarıyla... Yani siz bu “arazi tahribatı” dediğiniz konularda madencilik faaliyetleriyle ilgili ne düşünüyorsunuz? Onları sormak istiyorum.

Tabii, Sayın Vehbi Vekilim de söyledi, aslında çok haklı bir noktaya değindi. Gerçekten ağaç sektörü, kereste sektörü bu konuda çok büyük sıkıntı duyuyor, mobilya sektörü de. Bu konulardaki bakış açınızı da öğrenmek istiyorum.

Teşekkür ediyorum.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Jale Hanım, teşekkür ederiz.

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Bir de bir şey söyleyebilir miyim?

Biraz önce aslında benim Faruk Bey’e de söylediğim şeyin aynısını söyledi. Bakın, iklim fonlarından gerçekten Türkiye çok ciddi yararlanıyor, Hoca da aynı şeyi teyit etti. Bu aradaki fark yani Faruk Bey’in söylediği fark değil. Ben o konuya da açıklık getirmesini istiyorum Hocamın.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Şimdi, o zaman bir müsaade ederseniz, benim başımdan geçtiği için biliyorum. Bir hibe verecekleri zaman “Türkiye’deki firma ile Avrupa Birliğindeki yabancı bir firma konsorsiyum kursun.” diyor.

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Tabii, çok ortaklı.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Aslan payını o alıyor, çok cüzi, verdiği paranın yüzde 60-70’i geri dönüyor. Bakın, ben...

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Ama Türkiye, şartları sağlayamıyor. Ben de Eskişehir’de çok Avrupa Birliği projesi yaptım çevreyle ilgili, çok iyi biliyorum.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Yok, efendim, şartları sağlayan var, Türkiye’de teknoloji çok ileri, var ama tabii, onlar kendilerine göre bir şartname hazırlıyorlar; yani bunu da kabul edelim, verdiği paranın yüzde 60-70’ini geri alıyor.

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Biliyorum yani biz Eskişehir’de çok yaptık hani ortak konsorsiyum Avrupa Birliğiyle.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Hocamıza soralım, o da proje yaptı, ben de çok proje yaptırdım.

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Evet, biliyorum, biz de öyle yaptık. Ama yani bu listeler sonuçta boşuna değil Vekilim.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Evet, Hocam, şimdi şöyle: Siz, kısa ve öz olarak cevap verin ama bazı konular hassas. Bunu tabii, şu anda cevap vermek istemediğiniz veya daha sonra net rakamları alacağınız konularda yazılı olarak cevap verebilirsiniz. Bir beş dakika içinde özetlerseniz, bir ara vereceğiz şimdi.

Buyurun, söz sizde efendim.

PROF. DR. YUSUF SERENGİL – Tamam Başkanım, teşekkürler.

Hızlı özetleyince anlaşılmayan yerler olabiliyor, yalnız onlar için özür diliyorum; anlaşılmayan bazı yerler oldu anlaşılan.

Projelerde durum şu: Avrupa Birliği bir proje verdiği anda ve bir ihaleye çıkıldığı anda iş bitirme istiyorlar. İş bitirmede de, örneğin 3 milyon dolarlık, euroluk bir projede 6 milyon euroluk bir iş bitirme istedikleri için Türk şirketleri bunu karşılayamıyorlar; Avrupa şirketleriyle konsorsiyum yapmak durumunda kalıyorlar, o durumda da Avrupa şirketleri paranın büyük bir kısmını alıyor. Örneğin son zamanlarda çıkan nehir havzası yönetim planları ihaleleri var mesela; orada yine Avrupa şirketleri konsorsiyum lideri olarak görev aldı. Bu şekilde oluyor sistem, sistemin doğası bu şekilde. Bunu kırmak için Türk şirketlerinin biraz daha güçlenmesi gerekiyor, başka bir yolu yok bunun.

Ben orman mühendisiyim fakat Havza Yönetimi Ana Bilim Dalı’ndayım yani her orman mühendisini odun ham maddesiyle ilgili olarak düşünmemek lazım. Burada ben biraz da sahada görev alan birisi olarak yani Ankara’da projelerde, iklim değişikliği camiasında görev aldığım için bunları ön plana çıkarmak istedim.

Sırayla gidiyorum. Keşifler meselesi... Yani geçmiş dönemde Avrupa ülkeleri Orta Çağ’da tanımak için dünyayı keşifler yaptılar, şu anda da... Mesela Sudan’a gittik biz birkaç sene önce. Sudan’da Çin’in, Rusya’nın orada belli bir fon yaratarak Sudan’ı o fon çerçevesinde uzmanlarını getirip o uzmanların değerlendirmesi ve iş birliği kurması sonucunda, ileriki yıllarda oradaki projeleri almasından bahsediyorum; hem ülkeyi tanıması “Kaynakları nelerdir?” ve “Ne yapabiliriz?” Örneğin Hollanda, Afrika’daki birçok ülkede kendisine tip plantasyonu, ağaç plantasyonları kurdu ki o plantasyonları ileriki yıllarda gemi yapımında kullanılacak ağaç ham maddesini alacak. Yani buradaki sistem, aslında Avrupa ülkelerinin kendi bilimsel altyapılarını ve dünyayı tanımalarını sağlayan yaklaşımlarla o ülkelere yatırımlar yapmalarından bahsediyorum ben coğrafi keşifler anlamında. Bunun bir komplo teorisi olduğunu düşünmüyorum ve bizzat yaşadığım şeyler benim oralarda.

Su kullanımı anlamında, tabii ki Türkiye’deki su kullanımının temel şeyi tarımsal alanlar ama şehir merkezlerindeki durum, insanların şehir içerisinde su ihtiyaçlarını da ön plana alıyor. İstanbul’da mesela büyük bir sanayi ve içme suyu kullanımı var. Baktığımız zaman insanların ihtiyaçları zamanla artıyor ve biz planlamalarımızı her zaman ortalama duruma göre yapıyoruz. Aslında bizim belli bir tampon miktar bırakıp onu göre planlama yapmamız lazım yani düşük yağışlı yıllarda da sıkıntı yaşamamak için tüm planlarımızı düşük yağışın olabileceği koşullara göre yapmamızda fayda var, ondan bahsediyorum aslında ben.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Hocam zaten öyle yapıyoruz. En kurak döneme göre en fazla nüfus tahminine göre yapıyoruz. O dediğiniz, Avrupalılar oraya girmiş bakın.

PROF. DR. YUSUF SERENGİL – Ama Bakanım, her kış bir şey oluyor ya böyle yağış yağdı yağmadı...

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Bakın, DAMOC Projesi vardı, daha önce, ben İSKİ Genel Müdürü olmadan yapılmış. İstanbul’un 2040 yılı nüfusunu ne kadar tahmin ediyor? 4 milyon. Şimdi, İstanbul’un nüfusu ne kadar? 18 milyon. Ama ben hesap yaparken hesapları 35 milyona göre yaptım, İSKİ Genel Müdürüyken. Onun için kurak dönemde de sular akıyor. İstanbul’da yaşıyorsanız... Suyunuz akıyor değil mi?

PROF. DR. YUSUF SERENGİL – Akıyor evet.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Tamam.

PROF. DR. YUSUF SERENGİL – Ama Bakanım, geçen kış -medyada bayağı bir konu olduğu için söylüyorum ben- çok fazla yağış azalması yoktu aslında ama büyük bir endişe oldu.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Efendim, endişe olmasının sebebi: A, B, C planları var, onu bilmedikleri için... Buraya Büyükşehir Belediye Meclis üyeleri geldi, hepsi, bütün partiler; bunları onlara izah ettim, endişeler kalktı.

Buyurun.

PROF. DR. YUSUF SERENGİL – Dere ıslahı konusunda benim ıslahtan kastım dereyi betonlaştırmak değil.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Doğru.

PROF. DR. YUSUF SERENGİL – Ben, örneğin, Susurluk havzasında -geçen yaz oradaydık biz- tarım alanlarının içerisinde dahi özellikle ağaçların tahrip edilip oradan yolların geçirilmesi, çiftçilerin direkt derenin içerisine girip çıkmaları, yarattıkları tahribattan bahsediyorum. Ben ıslah ve restorasyon derken kesinlikle beton almaktan bahsetmiyorum. Ancak bazı durumlarda bu olabilir; sel, taşkın riski varsa, suyun hızlı akması gerekiyorsa o zaman olabilir. Ama akarsular genellikle bizim peyzajımızda, arazi kullanımımızda birer mücevherdir, onlar birer görsel güzelliştir, bunları katmak lazım, insanların yaşamına sokmak lazım; insanların orada yürüyüş yapmaları, oturmaları, kalkmaları, buraların ağaçlandırarak çevresine ...

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Akarsu bir şehrin gerdanlığıdır. Özellikle biz Afyon’da bunu yaptık, Akarçay var, “Kokarçay”dı Akarçay. Onu görmenizi tavsiye ederim. Tokat’ta yaptık. Yani...

PROF. DR. YUSUF SERENGİL – Güzel örnekler var Bakanım ama Türkiye’nin genelinde sadece bunu yapsak, birçok yerde akarsu kıyı ekosistemlerini güçlendirsek çok büyük bir kirliliği azaltmış oluruz. Ondan bahsediyorum ben, kesinlikle beton almaktan bahsetmiyorum.

Yutak alanlar konusunda buğday ve meyveyi biz karbon envanterinde nötr kabul ediyoruz yani ağaçlar karbon tutuyor, buğday karbon tutsa bile bir sonraki yıl kesileceği ve gideceği için karbon tutulumunu biz sıfır kabul ediyoruz; buğdayın ve çok yıllık türlerin de aynı şekilde. Onlar da belli rotasyon döneminde, on-on beş yılda bir kesildikleri için kesilen ve dikilenin dengelendiği varsayarak sıfır kabul ediyoruz. Dolayısıyla tarım sektöründe yutak olarak fazla bir kaynağımız yok, çoğunlukla emisyon çünkü gübreleme gerçekleşiyor.

Biyçeşitlilik anlamında, tabii ki iklim değişikliği anlamında orman teşkilatımızın proaktif bir ormancılıkla yani önümüzdeki yıllardaki iklim koşullarına göre ağaçlandırma yapması çok kritik. Fakat Türkiye yarı kurak ağırlıklı bir ülke, dolayısıyla ağaçlandırmalar hiç o kadar da kolay gerçekleşmiyor, orman teşkilatı gerçekten özverili çalışıyor. Özellikle yetiştirdiğimiz öğrencilerimiz çok özverili ve vatansever çalışıyorlar fakat her yerde ağaçlandırma yapmak mümkün değil, her yerde fidanlar

tutmuyor; özellikle kurak bölgelerde tutma başarısı çok düşük. Türkiye maalesef Avrupa gibi değil, Avrupa'daki artım hızı 7-8 metreküpken Türkiye'de 2,5-3 metreküp artım gerçekleşiyor, çok yüksek bir artım değil. Dolayısıyla Türkiye ormanları çok yüksek bir artım kapasitesine sahip değil maalesef. Fakat yine de teşkilattan aldığımız rakamlar büyük bir oranda karbon tutulduğunu gösteren rakamlar.

Üretime gelince... Üretim, aldığımız rakamlara göre yüksek olarak ifade ediliyor, ben de katılıyorum, gerçekten daha az üretim yapsak hem biyoçeşitlilik anlamında hem diğer anlamlarda ormanlarımız daha iyi, çok önemli faydalar sağlayacak. Bu anlamda katılıyorum tıraşlama kesim çok zararlı, o da aynı şekilde. Biz öğrencilerimize, derslerde, hiçbir şekilde tıraşlama kesimi uygulamamak gerektiğini zaten söylüyoruz, teşkilatların bu konuda anlayışlı olduğunu düşünüyorum ben. Fakat şunun altını çizeyim: Odun ham maddesi üretmek ve yakmak karbon nötrdür fosile göre. Fosil kaynakları yaktığımız zaman yer altından bir kaynağı çıkarıp yakıyorsunuz, atmosfere veriyorsunuz ama odun ham maddesi yaktığımız zaman zaten atmosferden gelen bir karbonu yaktığımız için karbon nötr bir işlem yapmış oluyorsunuz. İstenen bir şey değil çok fazla biyokütle yakıtı fakat fosil yakıtı göre bir nebze, bir tık daha avantajlı bir durum ortaya koyuyor.

Evet, 2000'li yıllarda fonksiyonel amenajman planlamalarına geçildi. Bahsedildiği gibi gene çok ağırlıklı olarak su yönetimi ve diğer fonksiyonlar dikkate alınmayabilir fakat bana göre bunun gerekçesi kasıtlı değil. Bunun gerekçesi o konudaki bilgi birikiminin henüz çok fazla oturmamış olması. Mesela biz de su ve karbon yönetimi konusunda o fonksiyonel planlara ekleme yapmaya çalışıyoruz ama bunlar zamanla olan şeyler, ben de çok hızlı gittiğini söyleyemem.

Madencilik faaliyetleri konusunda tabii ki hemfikirim. Madencilik ve -özellikle şöyle söyleyeyim- gri altyapı dediğimiz önlemler çok avantajlı şeyler değil. Günümüzde artık yeşil altyapı ve doğal temelli çözümlere odaklanmak gerekiyor yani çimento yerine biraz daha fazla yeşil altyapıya odaklanmak gerekiyor. Madencilik yapıldığı zaman veyahut da gri altyapı yapılacağı zaman oradan taş ocağı ve ona benzer üretimler yapmak gerektiği için ormanlar zarar görüyor. İstanbul içerisinde de var, Karadeniz'de de var, çok fazla taş ocağı ve diğer oluşumlar söz konusu, tabii ki bunları söylemeye bile gerek yok, oldukça zararlı oluşumlar, o konuda katılıyorum. Ama dediğim gibi benim asıl konum su ve iklim değişikliği olduğu için biraz ona odaklanmaya çalıştım ama dediğim gibi ormancılık konularında da elimden geldiğince sizlere bilgi vermeye çalıştım.

Sayın Bakanım, yazılı olarak soru olursa daha sonra yine cevaplandırmak isterim.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU – Teşekkür ederiz.

Şimdi, Murat Bakan Bey kısa bir soru soracak.

Buyurun.

MURAT BAKAN (İzmir) – Hocam, şimdi, soruları sorduk; sunum kısa tabii, sunum kısa olunca yanlış anlaşılmalara meydan veriyor. Cevap kısmı aydınlatıcı oldu Yusuf Hocam, onun için teşekkür ederiz; eleştirdik, pozitif de söyleyelim, sağ olun katkılarınız için.

PROF. DR.YUSUF SERENGİL – Rica ederim.

BAŞKAN VEYSEL EROĞLU - Evet, biz de çok değerli Profesör Doktor Yusuf Serengil Hocamıza teşekkür ediyoruz, sağ olun. İlave katkılarınız olursa ayrıca yazılı olarak da gönderebilirsiniz.

Şimdi, bir ara vereceğiz, aradan sonra -benim Afyon'da bir toplantım var- Sayın Vekilimiz Nevzat Ceylan Bey devam edecek.

Peki, 17.19'a kadar ara veriyorum.

Kapanma Saati: 16.48

İKİNCİ OTURUM**Açılma Saati: 17.22****BAŞKAN: Veyssel EROĞLU (Afyonkarahisar)****BAŞKAN VEKİLİ: Nevzat CEYLAN (Ankara)****SÖZCÜ: Semra KAPLAN KIVIRCIK (Manisa)****KÂTİP: Hasan KALYONCU (İzmir)**

OTURUM BAŞKANI NEVZAT CEYLAN – Arkadaşlar, şimdiki sunum Prof. Dr. Kenan Barik Hocamızda.

Kenan Hocam, Atatürk Üniversitesinde öğretim üyesi.

Kenan Hocam, hoş geldiniz.

Erzurum’da havalar nasıl Hocam?

PROF. DR. KENAN BARİK – Şu anda bulutlu, soğuk. Küresel iklim veya küresel ısınma bize bir şey yapamadı Başkanım.

OTURUM BAŞKANI NEVZAT CEYLAN – İnşallah size uğramaz. Bizim Ankara’da gösteriyor küresel iklim değişimi.

PROF. DR. KENAN BARİK – Bakacağız Başkanım, biraz sonra bir-iki bilgiden bakalım.

OTURUM BAŞKANI NEVZAT CEYLAN – Hocam, teşekkür ederiz, hoş geldiniz.

Şimdi süremizi mümkün mertebe yirmi dakikada tamamlamaya çalışırsak memnun oluruz.

Sunumu yapabilirsiniz.

Teşekkür ederiz.

3.- Atatürk Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Kenan Barik’in, video konferans sistemiyle, küresel iklim değişikliğinin karasal ekosistem üzerine etkileri hakkında sunumu

PROF. DR. KENAN BARİK – Başkanım, sona kalan donakalıyor. Burada artık yapacak bir şey yok.

Sayın Başkanım, sayın milletvekilleri, sayın konuklar; küresel iklim değişikliğinin ekolojik döngüde birçok ekosistemi değiştirdiği göz önüne alındığında bu yapının bir parçası olan ama hepimizi de doğrudan ilgilendiren karasal ekosistemi yani toprağın ihmal edilmemesini bilge bir yaklaşım olarak düşünüyorum.

Ayrıca, Komisyonunuzun sahip olduğu donanımına hayranlıkla ve takdirle bakıyorum. Gerçekten ilk başta böyle bakmamıştım ama kıymetli Komisyon üyelerinin donanımlarına çok hayran kaldım ve Komisyonunuzun sahip olduğu bu vizyondan dolayı da hepsine teşekkür ediyorum. Yarınlara umutla bakmamızı sağlayacak çalışmaların yapılması bizlere de güven veriyor bu konuda.

Benim ismim Kenan Barik. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümünde öğretim üyesiyim ve kıymetli hazırunu saygıyla selamlıyorum.

Sunumuma başlarken, “Anadolu’nun çatısı Palandöken” derken bunu özellikle koydum. Bir de kıymetli hazırun beni mazur görsünler; böyle çok akademik sunudan ziyade, halimizi ve ahvalimizi anlatacak yani derdimizin ne olduğunu şey yapacak ve nasıl çözüm önerilerini naçizane üretebileceği filan... Bu şekilde bir sunum yapacağım, çok akademik bir sunum olmamasına gayret edeceğim ama ister istemez akademiden bazı örnekler de vereceğim.

Şimdi, Erzurum burası –biraz sonra daha detaylı göreceğiz- ama burada özellikle karlı resimlerini koydum ki buradaki karlı resimlerin benim açımdan bir önemli özelliği var; sadece Erzurum’a kar yağmasını burada düşünmüyoruz veya bunu turizm sektörüyle ilgilendirmiyoruz –bu bizim için önemli- ama şu var: Erzurum’la ilgili şu karlı resmi gören bir Urfalı bile bundan mutlu oluyor çünkü buraya yağın karın onu da nasıl etkilediğini biraz sonra sizlere izah etmeye çalışacağım.

Dünyada bu konuyla ilgili yaklaşımlar, yönetsel yaklaşımlar var, sayın milletvekillerimizin bu konudaki donanımına şahit olduğum için bu konuları özellikle geçeceğim ama şurada örnek almak istediğim bir şey var: Dünyanın her noktasında su çok önemli, su vazgeçilmez, ulusal bir kaynak, kamunun sahip olduğu bir kaynak; sadece baktığım kaynaklarda Büyük Britanya’da ya da İngiltere’de özelleştirilmiş yani özel sektörün içme ve atık sularını kullandığına şahit oldum. Onun diğer tarafında hepsi, devlet malı olarak kabul edilen bir şey ama diğer ülkelerde nasıl bilmiyorum ama kendi ülkem için şunu söyleyebilirim: Su devletimizin malıdır ama kirletmek hepimizin hakkıdır(!) Yani burada hiç kimseye, devlete bile fırsat vermiyoruz bu konuda. O yüzden, bizim için burada, ülkelerin buraya nasıl baktığı değil de aslında bizim buradaki sektörden veya buradaki bakış açısından nasıl faydalanacağımızı veya buradaki vizyondan nasıl faydalanacağımızı değerlendirirsek daha da iyi olacak. Bu nedenle şey yapıyorum.

Burada bir-iki bilgi vermiştim ama mesela, tarımdan kaynaklanan sera gazı emisyonlarını Avrupa Birliği yüzde 24 azaltacak. Bu, iyi bir rakamımsı gibi görünüyor ama dünya ölçeğindeki rakamlara vurup bunu şey yaptık mı, bu yüzde 3’ün altında bir rakamı etkiliyor ki tarım aslında burada çok da böyle anlatıldığı kadar küresel ısınmayı tetikleyen veya etkileyen bir unsur değil. Bunu farklı bir daha da size şey yapacağım.

Şu gösterdiğim resim, Google Earth’ten Erzurum için çektiğim bir resimdir. Şu nokta, Erzurum; şöyle batıya doğru giderseniz, şu tarafa doğru kuzeye –Karadeniz burada görünüyor- Erzurum’un bir özelliği var: “Anadolu’nun zirvesi” ifadesinde bulunuyoruz, biraz önce de burada bahsi geçti. İşte, Çoruh havzasındaki su miktarlarının, Aras havzasındaki su miktarlarının ne olduğundan bahsedildi. Erzurum bu yüzden önemli işte çünkü bu coğrafya, Erzurum, coğrafi itibarıyla 3 havzayı besleyen bir yapıda.

İlginçtir; şurası, şu taraf Kop Dağı’dır. Kop Dağı’nın güneye bakan yüzüne yağın yağmurlar yani bakışı güney olan yüzüne yağın yağmurlar Fırat havzasına gelirken, kuzey batısı olan yüzüne yağın yağmurlar Çoruh havzasına gitmektedir ya da şu, hemen, Erzurum’un çıkışında, bir 10-15 kilometre ileride Sivişli denilen Nene Hatun geçidimiz vardır, bu Nene Hatun geçidinin batı yüzü tarafına bakan yağın yağmurlar Fırat Havzasına, doğu yüzüne bakan yağmurlar ise Aras havzasına gitmekte. Yani Erzurum bu yüzden önemlidir çünkü 3 havzayı besleyen, 3 havzanın çıkış kaynağını oluşturan bir bölgededir. İşte, bundan dolayıdır ki Erzurum’a yağın yağmur Urfa’dakini çok ilgilendirir, hele hele Erzurum’a yağın kar Urfa’daki... Erzurum’a kar yağınca en çok Urfalılar sevinir ki “O yıl inşallah, su bol olacaktır, Harran Ovası’ndaki sulama sistemlerimiz de ona göre sağlıklı çalışacaktır.” derler. Bu yüzden, sulama, tarım ve toprağı ayrı ayrı düşünürsek en büyük hatayı burada yapacağız. Ben konuları biraz bunun üzerine şey yapacağım. O yüzden, Erzurum’un, yaşadığım şehrin bir önemi olarak da bunu ifade etmek istiyorum.

Bir başka sunum da “Hâlimiz, ahvalimiz.” dediğimiz bu şeydir. Biz coğrafyamız bu sayın vekiller ve Sayın Başkanım, coğrafyamız bu. Ne yaparsak yapalım coğrafyamızın bu olduğunu değiştiremeyiz, bu gerçeği değiştiremeyiz. Kötü bir coğrafya mı? Asla ama şuradaki düzlüklere ve şu işte, Pirene Dağları ve Alplerin arkasındaki büyük düzlüklere baktığımız zaman ülkemizdeki düzlüklerin hiç düzlük olmadığının bile kanaatine varıyoruz. Önemli olan buradaki yasal uygulamaları alıp buraya getirmek

değil, buradaki bakış açılarını iyice özümseyip buraya doğru bir şekilde uygulamaktır. Bunu şu şekilde basit bir örnekle vereyim ki yanlış anlaşılmasın: Şimdi, hatırlarsanız bir dönem Hollanda'dan holstein ineklerini ithal ettik. Niye? Çünkü holstein ineklerinin verim kapasiteleri çok yüksekti, bu verimden faydalanarak bizim ülkemizin süt miktarını artıracığımızı farz ettik, bu bakış açısıyla olaya yaklaştık. Ama bu coğrafyadan, bu topoğrafyadan holstein ineklerini getirip buraya yerleştirdiğimiz zaman, olayın hiç de öyle olmadığını anladık. Bunu şu açıdan ifade ediyorum: Bakış açımızı çeşitlendirsek olayları daha sağlıklı ve daha net görürüz. Nasıl? Buraya holstein ineklerini getirirken yerli ineklerimizi özellikle mesela Doğu Anadolu kırmızısını da aşağıladık “Böyle hayvan olmaz olsun!” “Bu hayvanların ürünleri nedir ki 4 kilo süt veriyorlar!” diye aşağıladık onları “Yeni gelen hayvanlarımız bize 20 kilo süt verecek.” hesabıyla bir girişimde bulunduk ama gelen ineklerin hiçbirisi yaşamadı ve ülkemiz kaynak olarak oldukça önemli bir kaynağı kaybetmiş oldu. Nasıl? Bir ürün olarak göndereceğimiz, mamul olarak, ürün olarak gelecek her şey bize et olarak döndü veya bir kısmı da et bile olamadı, telef oldu gittiler merada, dağda çünkü şu topoğrafyada onun yaşama şansı yoktu. O zaman bizim yerli ırkların ne kadar harika hayvanlar olduğu ortaya çıktı çünkü bu coğrafyada bırakın yaşamayı, 4 kilo da olsa size bir süt verebiliyorlardı. Bu bakış açısıyla olaya gidersek daha iyi olacağını düşünmekteyim.

Bu resmi önemseydiğim için bu konulara biraz daha döneceğim. Bu resme bir de şu açıdan bakmanızı istiyorum; yeşillik alan ve düzlük alanlar bakımından. Sitem etmiyorum, bu coğrafya bizim için bir avantaj küresel ısınma ve iklim değişikliği konusunda. Niye ısınma? Ondan biraz sonra bahsedeceğim ama şu genel bilgilerden sonra lütfen.

İşte, Türkiye'nin gerçek alanı 814 bin kilometrekare ama izdüşüm alanı 780 bin kilometrekare. Bu, şu demektir: Ülkemiz oldukça engebeli ve dağlık. Dezavantajlarından bahsedeceğim. Bu, ne demektir? Siz 780 bin kilometrekare izdüşüm alanını ancak ütölerseniz 814 bin kilometrekareyi elde edersiniz ya da yükseltirler oluştursanız elde edersiniz bu yükseltiyi. O yüzden dağlık bir yapıya, engebeli bir yapıya sahibiz. Yetmez, ülkemiz, binlerce yıldır toprakları kullanılan bir ülkedir. Bizim bu ülkede tarım yapılırken Amerika henüz keşfedilmemişti. Biz binlerce yıldır bu toprakların ürünlerinden beslenmekteyiz. Su kaynaklarımız oldukça sınırlı. Bunu ifade etmek için; ülkemizin toplam alanının yüzde 98,3'ü kara, yüzde 1,3'ü su yüzeyinden oluşmaktadır. Bu da suya ne kadar önem vermemiz gerektiğini, ne kadar sahip çıkmamız gerektiğini bize doğrudan göstermektedir. Çünkü sularımız bizim için son derece kıymetli, potansiyeli yüksek olan sularımızın önemli bir kısmı da sınır aşan sulardır, onlara doğru bir yönlendirme yapmaz isek gelecekte bizim için şey yapacak.

Şimdi gelelim durumumuza: Ülkemizin çok dik ve sarp meyilli alanları vardır, düz alanlarımız yok denecek kadar azdır. Sarp alanların bizim için dezavantajı, oluşan toprakların orada kalamaması, erozyonla uzaklaşması ve bu şekilde o topraklarımızın fakir bir durumda olması ve buna bir de binlerce yıldır toprakların işlenmesini kattığımız zaman topraklarımız genellikle sıgırdır. Sığ olması demek, önlem almazsak verim potansiyelini giderek kaybedeceğimiz anlamına geliyor. Yetmez, Türkiye topraklarının yüzde 86'sı organik maddece fakir, buna özellikle değineceğim, yüzde 35'i taşlık, yüzde 3,6'sında drenaj, yüzde 1,7'sinde çoraklık sorunu var.

Çoraklık sorununu şöyle anlatıp geçeyim: Tarımsal üretimi engelleyen bir sıkıntımız var burada, tuzluluk ve sodiklik dediğimiz bir durum. Buna çok değinmek istemiyorum çünkü bu konu... Aslında ben şöyle diyorum: Topraklarımız çorak olduğu için bunlar cazibe noktalarından uzak yerlerdedirler ve böylece bunlarla kimse ilgilenmez ve bunlar böyle atıl durumda kalırlar. Atıl durumda kalmasını şu şekilde önemsiyorum çünkü topraklarımızı kaybettiğimiz gerçeğini göz önüne aldığımız zaman, ıslah dediğimiz olay sonuçta teknik bir uygulamadır; muamelesini yaparsın, kimyasalını uygularsın, mühendisiyle birlikte başında bu işi yaparsan tarıma kazandırırsın bir şekilde. Bu 1,7'yi gelecek

nesillere sakladığımız bir stok olarak düşündüğüm için, onu bir kenarda bırakıyorum, inşallah kimse onun üzerine dokunmaz, bizden sonraki gelecek nesillerimiz hiç olmazsa orada kendilerine birtakım çikış yolları bulurlar diye düşünüyorum, o yüzden onu bir kenara ayırmış bulunmaktayım.

Erozyon konusuna baktığımız zaman, ülkemizde bu topoğrafya varsa, bu toprak sığılığı varsa, topraktaki organik madde bu kadar fakirse, erozyonumuz da o kadar şiddetli olacaktır ve bu şiddetli erozyon sadece toprak kaybıyla değil, hızlı bir şekilde can kaybıyla da geri gelecek, bize kendini gösterecektir. O yüzden burayı çok önemsiyorum, bu konuyu mutlak surette dikkat etmemiz gereken bir nokta olarak şey yapıyorum.

Baktığımız zaman, ülkemizde hâlihazırda işlenen tarım arazilerinin yüzde 59’unda, meraların da yüzde 64’ünde erozyon vardır. Bu topoğrafyada normal. E ne yapalım varsa, bunu bu şekilde mi bırakalım? Böyle bırakıp işte kaderimize mi şey yapalım? Esas bizim yapmamız gereken de burada. Bu işi böyle kaderine bırakmadan; basit, kolay önlemler alarak, birtakım katkılar sağlayarak, işte karınca kararınca, elimizden geldiği kadar yaparak bu sonsuz kaynağımızı -maalesef bunu diyemiyorum ama- işte bu kıt kaynağımızı gelecek nesillere bir şekilde ulaştırmamız lazım. Niye? Çünkü burada baktığımız zaman eğer bu kıt kaynağı gelecek nesillere ulaştıramazsak tıpkı küresel ısınmadan şu anda bizlerin sorumlu olmadığı gibi ama biz muhatap oluyorsak bizden sonraki nesil de bizim yaptığımız yanlışların ceremesini ve cezasını onlar çekecektir o yüzden bu konuda son derece dikkatli olmamız gerektiğini düşünüyorum.

Şimdi, iklim değişikliği ve küresel ısınmaya baktığımız zaman, ben bu konuda biraz farklı düşünüyorum. Nasıl farklı düşünüyorum? Sonuçta müsebbibi olmadığımız bir olayla karşı karşıyayız. Biz istemedik bunun böyle olmasını. Baktığımız zaman, Türkiye’nin burada küresel ısınmaya sebep olacak katkısı yok denecek kadar az. Ama küresel ısınmaya karşı yok denecek kadar az olan bir ülkeye, yaptırımlar konusunda şeyler düşünüyor. Daha önceki konuşmalarda geçtiği için, işte Paris Anlaşması’na taraf olmadığımız, daha doğrusu imzalamışız ama yüce Meclis onaylamadığı için henüz yürürlüğe girmemiş, ben buradan mutluluk duyuyorum. Çünkü farz edin ki Çin yarısını taahhüt etse, son on-yirmi yıldaki emisyonunun yarısını taahhüt etse kaldıracağını, bakın nereye gelir, biz neredeyiz? Bu konular, emisyonu kaldırma bizi zorluyor ama bu sebep olanlara hiçbir yaptırım yapıldığı ben şimdiye kadar duymadım. Yani Amerika’ya, Çin’e veya Avrupa Birliğine “Siz geçmiş yüz yıl-yüz elli yılda bu kadar dünyamızın atmosferini kirlettiğiniz için gelişmekte olan ülkelere şu kadar karşılıksız yardım yapmanız, bunun diyetini ödemeniz gerekir.” diye kimsenin bir şey söylediği yok bu konuda. Bu yüzden ülkelerin bu konuya doğru yaklaşıtlarını düşünmüyorum, hatta burada art niyet arıyorum ben biraz da. Niye art niyet arıyorum? Kendileri Sanayi Devrimi’ni kullanarak daha gelişmiş teknolojileri, dijital teknolojileri elde ettiler ama şimdi gelişmekte olan ülkelere “Siz Sanayi Devrimi’nde bizim yaptığımız merhalelerden geçmeyin veya geçecekseniz işte bizim hazır, eskiden kullandığımız teknolojileri kullanın ama fazla emisyon ürettikleri için de diyetini ödeyin.” gibi bir art niyetli yaklaşım olduğu kanısındayım, o yüzden burada çok yaklaşmıyorum.

Şimdi, biraz önce, keşke Yusuf Hocam -Bilmiyorum burada mı- da burada olsaydı, iklimsel bir değişikliğin yağış olarak çok etkilemediğini, fazla bir değişiklik olmadığını söylüyor. Ben sadece kendi ilim bazında bir Aras havzasından bir de Fırat havzasından 2 yağış örneğini burada takdim edeceğim. Birisi yağış grafiği, birisi sıcaklık grafiği. Biz burada Aras’ın debisini ya da Fırat’ın ya da Erzurum’daki adıyla -bir kolu olan- Karasu’nun debisini de şey yapmıştık, onlarda da bir azalma var ama sadece bunların bizim için yeterli olacağını düşündüğüm için öyle. Son yirmi yıldaki durumumuz bu. Yağışımız giderek azalmakta, sıcaklığımız giderek artmakta. Bununla ilgili hemen şöyle bir örnek vereyim size: Arazisinin yüzde 15,7’sinde tarım yapılıyor Erzurum’un ve nisan ayında uzun yılların

ortalaması metrekareye 56 kilogram, bu yıl düşen ise 12 kilogram, nisan ayında sadece 12 kilogram yağış düşmüş. Mayıs ayının uzun yıllar ortalaması 72 kilogram, bu yıl düşen ise sadece ve sadece 10 kilogram. Ormanlarımız bazı kuraklık tiplerini tolare edebilir. Yani işte, yağışın dengesizliğini tolare edebilir, yapraklarının gölgeleriyle altındaki buharlaşmayı şey yapıp bu seneki kuraklığı bir sene atlatabilir ama tarımsal ürünlerimizin veya tarımsal kuraklığın bunu başarma şansı yok. Önlemler almazsak mutlak suretle bunun acısını hemen ödüyoruz. Nasıl? Açlık olarak, kıtlık olarak ödüyoruz. Bunun somut bir göstergesine de gerek yok, psikolojisi de yetiyor. Psikolojisi yetiyor derken şu şekilde ifade edeyim örnek olarak: Ülkemizde bir ara -geçen beş yılda herhâlde, çok uzun bir süre önce değil- hayvan varlığının son derece sınırlı olduğu söylendi, aslında öyle bir şey yoktu. Birden “Hayvanlarımız yok.” denildi, insanlarda bir psikolojik baskı, etin kilogramı 20 liradan 55-60 liraya birden fırladı, Hükümet sırf bu psikolojik baskıyı kırmak için et ithal etmek zorunda kaldı. Bakın, psikolojik baskı tarımda elastikiyeti olmayan bir durumdur. Geçen yıl -hatırlayınız lütfen- sokağa çıkma kısıtlamaları pandemiden dolayı ilan edildiği ilk günlerde insanlar ekmek bulamayınca bisküvilerini depolamaya başladılar ve bu da medyaya yansdı. Tarım, böyle elastikiyeti olmayan bir durum ve ne yazık ki burada acımasız bir şekilde geri dönüşü var. Küresel ısınma bizi son derece etkileyecek, bu konuda ciddi ve acil önlemler almazsak şey yapacağız.

Bir de garip ama gerçek olan birtakım uygulamalarımız var. Mesela “Paris İklim Anlaşması gezegeni kurtarabilecek mi?” veya “Dünyanın sonuna on iki yıl kaldı.” gibi, ben şunu iddia ediyorum: Hiç kimse bu konuda endişe etmesin, dünyanın sonuna on iki yıl falan kaldığı yok, dünyaya da hiçbir şey olacağı yok; olacak olan, dünyayı kirletenlerdir. Hani bir insanda tahammül sınırı vardır ya, doğada da toprakta da bu böyledir, tamponlama deriz, doğada da bir tahammül sınırı vardır, bir tamponlama sınırı vardır. Sizin yaptığınız yanlış uygulamaları o birtakım tamponlamalarla örter ama bu bir noktaya geldiği zaman doğa ne yapıyor? Isınıyor, ısınıyor. Doğaya zararı ne? Hiçbir şey. Ne olacak? Küresel ısınma insanlığı veya dünyayı bu hâle getirenleri yok edecek, daha doğrusu, küresel ısınmanın kaynağını imha edecek, sonra tekrar normal hâline dönecektir; bu, dünyanın doğal döngüsüdür, kendisine zarar vereni imha ediyor. O yüzden, biz hem dünyayı bu şekilde kirletiyoruz, ona zarar veriyoruz, bir de onu kurtaracakmış edasıyla olaya yaklaşıyoruz ya, bu çok yanlış; biz kendimizi kurtarmanın derdinde olmalıyız, dünyayı kurtarmanın değil.

Benim burada dikkat çekmek istediğim bir başka şeyde şu: Çocuklar Türkiye dâhil 5 ülkeyi Birleşmiş Milletlere şikâyet etmiş. Niye? Türkiye, Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde kendileri hakkında yapılan şikâyetlerin yetkisini kabul ettiği için. Niye şikâyet ediyor burada? Küresel ısınmadan dolayı. Kimi şikâyet edemiyor? Amerika Birleşik Devletleri ve Çin’i. Bir önemi var mı? Belki bir ehemmiyeti yok, ben uluslararası ilişkiler uzmanı değilim, dış ilişkilerde de görevli değilim ama beni bu haber rahatsız ediyor. Niye? Çünkü imzaladığımız bir anlaşma bizi bir şekilde bağlıyor. Kendi ülkemizin olmayan, bir başka ülkenin çocukları, Amerika’nın çocukları Amerika dururken Türkiye’yi Birleşmiş Milletlere küresel ısınma nedeniyle şikâyet ediyor. Bu da garip ama gerçek durumlarımızdan bir tanesi.

Bu çok sağlıklı olmamasına rağmen dünya ölçeğinde sera gazı salınımının sektörlere göre dağılımını gösteren genel bir yaklaşım. Bu doğrudur diye iddia etmiyorum ama burada dikkat etmemiz gereken bir şey var. Tarımsal kaynaklar bir kaynakta yüzde 13 civarında, burada benim aldığım kaynakta 10,6 civarında sera gazı salınımını sağlıyorlar atmosfere, diğerlerinin tamamı yani yüzde 90 kadarı tarım dışı faaliyetler. O zaman bu soruyu kendi kendime sormak istiyorum: Her şeyde tarımı böyle öne atarak nereye gideceğiz? Tarımın burada bir etkisi yok ki aslında. Soruyu şöyle sorayım: Sanayi Devrimi’nden önce küresel ısınmada tarımın etkinliği diye bir şey konuşuluyor muydu acaba? Yok. Niye? Çünkü doğada bir karbon döngüsü vardı, atmosfere tarımdan salınan karbon ile atmosferden toprağa bağlanan karbon arasında bir denge vardı ve bu denge küresel ısınmaya sebep olmuyordu. O zaman, küresel

ısınmanın sebebi nedir? Tarım dışı faaliyetlerdir. Biz esas, tarım dışı faaliyetleri önemsiyoruz. Bir de bunu şu açıdan söylüyorum: Mesela, Türkiye, Paris Anlaşması'nı imzalamadığı için bazı kurumlar tarafından eleştiriliyor, bense bunu destekliyorum. Niye? Çünkü enerji bizim için son derece önemli ve bu dünyada olan bir şey, biz de dünyanın bir parçası olduysak ve hele hele gelişmekte olan bir ülkeysen bizim de enerji ihtiyacımız son derece önemli. Adam bunu kullanmış, bitirmiş, yeni enerjilere geçmiş, nükleer santrallere geçmiş, bize diyor ki: "Sen bunu kullanma, stoklarını kullanma." Bu da otomatikman bizim gelişmemizi ve refah seviyemizi geriye düşüreceği için benim açımdan bir soru işareti olarak karşımıza çıkıyor ve dediğim gibi, Avrupa ülkelerinin de bu konudaki yaklaşımlarını çok sağlıklı bulmadığım için bu konuya şey yapıyorum.

Bu genel girişten sonra benim için esas olan konu nedir? Bu doğal kaynakların kullanımında neler yapıyoruz, sorunlarımız neler ki sonuçta tarımsal olarak karbon salınımına sebep oluyoruz veya salınımı yutak alan olmaktan çıkarıyoruz? Bunlardan bir tanesi, benim en çok önemsedığım, işgaller. Belki çok dinlemişsinizdir ama kıymetli hazırandan özür dileyerek bir de benim bakış açımdan bakmanızı rica ediyorum bu konuya. İşgaller bizim açımızdan son derece zararlı ve kötü bir uygulama. Niye kötü bir uygulama? Bunu biz çok sinsi bir olaya benzetiyoruz. Nasıl? Bir öğrenciyi düşünün veya elinizdeki bir ajandayı düşünün, siz ondan bir yaprak kopardığınız zaman hiç kimse ondan bir yaprak kopardığınızı anlamaz ama siz yaprak koparmayı sürekli hâle getirirseniz bir gün sonra bakarsınız ki elinizdeki defter bitmiş. "Buna ne oldu?" dediğiniz zaman artık iş işten geçmiştir, sizin o defteri bir daha yerine koyma şansınız yoktur. Bundan dolayıdır ki işgaller sinsi bir şekilde gittiği için ve geri dönüşümsüz gittiği için bunu çok önemsiyoruz. Bunun İstanbul örnekleri vardı ama onlara ben çok girmeyeceğim, ben kendi bölgemden ve biraz da güneyden, tarımsal potansiyeli yüksek olan bazı yerlerden örnek göstereceğim ki olayın ne hâle geldiğini görebilelim. Erzurum tarımsal üretim bakımından çok önemsenecek bir yerde değil yani bir Konya Ovası'nın buğday üretimi yanında Erzurum'daki buğday üretimi çok şey yapılmaz ama "Buradaki işgal ne olur?" dersanız bile burada bir sıkıntı yaşıyoruz. Ben burada şehrin 1985 yılındaki görüntüsü ile 2020 yılındaki görüntüsünü size sunmak istiyorum. Bakın, şurada "Gez" yazan yer bir köyü, şehre girmeden bir köyü, "Aziziye" yazan yer ise "İlca" dediğimiz yerd, burası ile şehir arasında bir köyü. Geldiğimiz noktada burası Aziziye ilçesinin "Dadaşkent" denilen yerleşim beldesi artık ve nüfusu Bayburt'tan, Iğdır'dan ve Ardahan'dan büyük bir nüfusa ulaşmış durumda. Nereye yerleşti bunlar? Burası tarım alanıydı, tarım alanına yerleştik. E, ne olur yerleşirsek? Hiçbir şey olmaz çünkü bu yerleşilen alanlar tarımsal üretimin dışına çıktığı için geleceğimizi ipotek altına aldığımızın farkında değiliz.

Toprağı sadece toprak olarak düşünürsek en büyük yanılgıyı da burada yaparız. Nasıl sadece toprak olarak düşünürsek? Çünkü toprak, suyun depolama alanıdır, biz konuşurken toprak ve suyu birbirinden ayrı düşüneyiz. Onu biraz sonra bir daha ifade edeceğim ama burası da Antalya'nın Serik ilçesi. Bakın, 1984 yılındaki yapılaşma durumu, bu da 2020 yılındaki yapılaşma durumu. Tarımsal potansiyeli son derece yüksek olan bir alan, gitmiş, elimizden çıkmış. Bir başka örnek Adana. Bakın, yerleşim yerleri belli, bakın birtakım şeyler var ama somut olarak buradan tarımsal potansiyelinin ne kadar olduğu. Ne oluyor burada? Burada bizim yatırımlarımız heba oluyor. Tarımsal üretim yapılacak yerlerde sulama kanalları açılmış, yapılmış, altyapısı yapılmış yerler bir anda bakıyorsunuz yerleşim yerlerine gelmiş, dönüşmüş, imar planları içerisinde kalmış, tarım arazi olmaktan çıkmış, yetmemiş bir de orada tarım yapanlar cezalandırılır hâle gelmiş. Niye? "Artık burası şehir, sen burada tarım mı yapıyorsun? Böyle bir şey olmaz, burayı terk etmek zorunda kalırsın." gibi hem suçlu hem güçlü muamelesi yapmışız. Bu da bizim için son derece önemli.

Ne olur işgaller olursa? Bakın, 2001 yılında 26 milyon 350 bin hektar olan tarım alanı 2020 yılında 23 milyon 137 bin hektara kadar gerilemiş. Antrparantez şunu söyleyeyim, bizim öğrenciliğimizde 26 milyon değil 28 milyon tarım alanımız olduğu bize öğretilirdi. Artık onu unuttuk, bakın o gitti, 26 milyondan 23 milyona düşmüş. On dokuz yılda yapılan kayıp yüzde 12, hiç kimse bunun farkına varmadı. 32 milyon 130 bin dekar -hektardan dekara döndüm- bu kadar arazi tarım dışına çıkmıştır. Tamamında buğday yapıldığı, tarımın yapıldığını varsayarsak -ki öyle değil, bizim şey yaptığımız dünya ortalaması 323 de ben bunu hesap yuvarlak olsun diye, sadece bir bakış açımız olsun diye- 300 kilogramı baz alırsak 9 milyar 639 bin kilogram buğdayı, biz bu kadar buğdayı kaybetmişiz. Gitmiş, uçmuş, bir daha bunu kıyamete kadar bu buğdayı üretme şansımız yok çünkü işgal olan yerdeki tarım arazisi, tarım alanı dışına çıktıktan sonra artık bir daha orada tarım yapma şansına sahip değiliz. Bunu 2021 yılı fiyatlarıyla 2.200 lira ton fiyatına baktığımız zaman 21 milyar 398 milyon 580 bin liralık bir kayıp. Bunu dolara vurduğumuz zaman 2 milyar 471 milyon dolar bir kayıp vardır. Hadi bu kayıpların lütfen şöyle düşünelim. Bunun yüzde 75'i masraflara çıksın, yine burada bir 6 milyarlık bir kaybımız var. Yine burada 500 milyon dolarlık bir kaybımız var, bunlar ciddi kayıplar. Bunları, bakın ürün olarak kaybettiğimizi bir kenara bırakıyorum, ya kaybettiğimiz topraklar? Bir daha tarımsal üretim yapamayacak olmamız? Bunlar da bizim için son derece sıkıntılı bir durum olarak karşımıza çıkmakta, o yüzden bunları önemsiyorum.

Yusuf Hocam -bilmiyorum burada mı ama- biraz önce -ben başkasının uzmanlık alanı konusunda çok bir şey söylemek istemiyorum, haddim değil ama- bir konuda düzeltme yapmak isterdim kendisine. 30 santimetrekare bir toprakta 1 dekar orman arazisi 5,6 ton organik karbonu yutak olarak içerisine alırken 1 dekar mera arazisi ondan hiç geri kalmıyor, 5 ton organik karbonu yutak olarak bünyesine almakta. Buğdayı işte nötr olarak kabul ettiğini ifade etmekte, ekilip biçildiğini ama herhâlde Yusuf Hocam bitkilerin toprak altı aksamalarını da çok dikkatine almamış çünkü bitkilerin toprak altı aksamaları da vardır ve onlar toprakta kaldıkları için hep organik karbonu yutak olarak orada biriktirirler ve kullanılırlar. Hiç olmazsa orman kadar olmasa da mera kadar olmasa da 3,6 ton bir organik karbonu tutar. Bırakın bunları, çıplak alanlar bile 1,3 ton organik karbonu stok edebilmektedirler. O zaman bizim bu konuda ormanlarımızı koruduğumuz gibi meralarımızı ve tarım alanlarımızı da doğru bir şekilde yöneterek doğru bir şekilde kullanarak... Bunu daha sağlıklı bir şekilde ifade etmek istiyorum. Yeri gelmişken, mera demişken şunu da söyleyelim. Ben işgallerden bahsettim ama sürem kısıtlı olduğu için bu konuyu biraz daha kısa tutacağım. Aşırı otlatma da bizim için büyük problem. Özellikle benim bölgem için konuşuyorum. Göçerlerin bu bölgelerde otlatma yaparken otlatma planlamalarına uymamaları, taahhüt ettikleri sürü miktarlarının katbekat fazlalarıyla bu şekilde geçmeleri tarım alanlarımızı burada erozyona maruz bırakıyor, mera alanlarımızın imha olmasına -bakın, harap olması, bozulması demiyorum- sebep oluyor ve bu da yutak alanlarımızı kaybetmemize sebep oluyor.

Şimdi, biraz önce işgallerden bahsederken 32 milyon 130 bin dekar alanımızın işte tarım alanı dışına çıktığını ve betonlaştığını şey yaptık. Aynı zamanda bu arazilerimizi karbon yutak alanı olmaktan da çıkarmıştır yani biz her taraftan kaybediyoruz işgallerle. Araziyi kaybediyoruz, verimini kaybediyoruz, yetmiyor bir de bu alanlarının karbon yutak alanı olmasını da engellemiş oluyoruz. Peki, çok basit bir örnek olarak, çok da bu sağlıklı değil ama mütemadi bir örnek olarak söyleyeyim. İşlemeli tarım alanlarından gidersek hani şurada işlemeli tarım alanlarımızda 3,6 ton dedik ya yutak alanı olarak stok edebilmekte, oradan gidersek 32 milyon 130 bin dekar alanı 3,6'yla çarptığımız zaman bakın, 115 milyon 668 bin tonluk organik karbonu yutacak alanı kaybetmiş bulunmaktayız. Biraz önce Yusuf Hocam 90 bin ton ormanların karbon yuttuğundan bahsetti, bakın biz işgallerden neleri kaybediyoruz ve bir de geri dönüşümsüz bu. Bu yüzden ormanlarımızı önemseyeceğimiz kadar, hiç küçümsemiyorum, mutlak surette önemseyeceğiz, daha da önemseyeceğiz ama tarım alanları ne hikmetse böyle vurun

abalıya hesabı herkesin üzerinde tasarruf yapabileceği bir duruma geldiği için bu konuda da biraz sıkıntılar yaşamaktayız. Nasıl? Bir defa hukukta yetki karmaşası ve kurulların etkisizliği diye bir olay var. Nasıl burada bir şey yapalım? Tarım alanları üzerinde veya ülke toprakları üzerinde söz sahibi olan kurullar burada. Burada özellikle bakın, yerel yönetimler ve belediyeleri koyu renkli şey yaptım ki daha da dikkatli durayım, burada kırmızıya boyadıklarım Tarım Bakanlığı bünyesinde kaldığı için ama tarım alanları üzerinde herkesin söz hakkı var ve herkesin yaptırım gücü var. Ya bir alana tarla dediniz mi herkes hücum ediyor ama sit alanı dediniz mi kimse dokunamıyor, turizm master planı içerisinde dediniz mi kimse dokunamıyor. Ya, tarım alanlarımız bizim onlardan daha önemli, bu konuda birtakım yasal düzenlemeler yapmamız lazım. Bu topraklara sahip çıkacak doğru bir uygulamayı yapmamız lazım. İnşallah bu konuda Komisyonunuzun sağlıklı karar verip gelecek nesillerimizin topraklarını daha iyi koruyacağı düşüncesindeyim ben bu konuda.

Ne yapabiliriz konusunda, benim basit ve kolay bir önerim var. Nasıl? Yusuf Hocamı bu konuda bir kez daha düzeltmek isteyeceğim çünkü o gübrelemenin emisyonu artırdığını şey yaptı, ben tam tersini savunuyorum. Gübrelemeyle toprakta organik madde miktarını artıracığımız için ve bu şekilde de kök aksamalarını da geliştirip topraktaki organizma faaliyetlerini artıracığımız için mineralizasyon olabilir ama toprağın organik karbon stokunu da artırırsınız bu konuda. Bu yüzden toprak organik maddesini son derece önemsiyorum ve toprak organik maddesi özellikle hayvansal atıkların tarımla ve toprakla doğru bir şekilde buluşturulmasının karbon emisyonunu önemli bir şekilde azaltacağını, karbon tutulumunu artıracığını iddia ediyorum. Yetmiyor, siz eğer bir bölgedeki toprakların organik madde seviyesini mevcut durumundan yüzde 1 olarak artırırsanız -yüzde 1'den yüzde 2'ye artırırsanız- dönüm başına 17 bin litre su tasarruf etmiş oluyorsunuz yani o toprak artık 17 bin litre su fazla tutabiliyor demektir. Bu çok basitmiş gibi görünen bir şey ama burada bizim için son derece önemli. Komisyonunuzun bu konuda önemli bir şansı var. Bizim öğrencimiz olan, şu anda sizin Komisyonunuzun üyesi olan Kevser Hanımın bu konuda yaptığı bir çalışma var, Doktor Kevser Karagöz Hanımın çalışmasında da bir örnek vereceğim. Biz toprak organik maddesini artırırsak ne olur? Bir defa daha fazla karbonu depolamış oluruz. Toprağın temel özelliklerini düzelterek toprakta su hareketini yani ağır bünyeli toprakta da bizim için fayda sağlıyor, hafif bünyeli toprakta da bir fayda sağlıyor. Biz bunu şu şekilde... Aspirin neyse bir insan için, organik madde de tarım için ve toprak için öyledir. Baş ağrısına da iyi gelir, kalp ağrısına da iyi gelir, her konuda faydası vardır. Şu ana kadar, organik maddenin toprakta ve tarımsal üretimde doğru uygulandığı takdirde hiçbir zararı iddia edilmiş değildir. Sadece bu şekilde mi? Su ve toprak erozyonunu engelleyerek önemli ölçüde toprak kaybını ve dolayısıyla da su kaybına da engel olmuş oluyor, nasıl? Kaybolmayan her toprak tutulabilen sudur ya da su deposudur. Böyle olunca da biz toprakların organik maddesini artırdığımız zaman, ülkemizin su rezervini de artırmış oluyoruz ve böylece verim yönünden de önemli ölçüde katkı sağlanmış oluyor. Toprak verimi aynı zamanda gübredir ve üretkenliği artırarak bu şekilde ne olur; girdi maliyetlerini artırarak ülkemize de bu şekilde bir katkı sağlamış oluyoruz.

Şimdiye kadar, burada, bakış açımızı biraz değiştirmemiz gerektiğinden bahsediyorum, şu şekilde: Şu ana kadar tarımsal ürünlerde yapılan işler yani artık ziraatçılar mı burada devre dışıdır, nasıldır bilmiyorum. Mesela, bunu da Komisyonumuza -yanlış anlamayın- bir sitem olarak... Kaç tane ziraatçı dinlediniz bu konuda merak ediyorum. Baktığım kadarıyla, Komisyon tutanaklarında fazla ziraatçıya rastlamadım burada. Yani bu kanadı biraz eksik kalıyor diye düşünüyorum.

Bizim tarımsal üretimlerimiz bitkiden toprağa doğru, yani nasıl; diyoruz ki bir bitkinin -atıyorum- buğdayın yıllık su tüketimi 600 milimetre. Biz, bu 600 milimetreyi verirsek buğdaya yeterli ama eğer topraktan bitkiye doğru bir yaklaşımı sergilersek, toprak özelliklerini bilirsek ve burada toprağın yararışlı nemini, su tutma kapasitesini bilip ona göre bu 600 milimetreyi, sulama aralıklarını buna göre

hesaplayıp verirse ürün kapasitemiz de artacak, ürün miktarımız da artacak, yetmeyecek daha sağlıklı ve daha fazla ürün de elde etmiş olacağız. Bu yüzden, bizim topraktan bitkiye doğru bir yaklaşım yapmamız son derece önemli olacak.

Kevser Hanım'ın yaptığı çalışmada 600 milimetreyle bir yılda buğday tüketimi yapıyoruz. Nerede? Kışlık buğdayda. 600 milimetre suyla buğday üretimi yapabiliyoruz ama yaptığı çalışmada hiçbir ekstra maliyete, ekstra uygulamaya gerek duymadan sadece toprağın organik maddesinin artırılmasıyla toprağın su tutma kapasitesini önemli ölçüde düşürmüş, 40 ton/dekar olarak bir su tasarrufu yapmış. Bu da şu demektir: Bize sürdürülebilir su yönetiminin, sürdürülebilir toprak yönetiminin esas alınması gerektiği gerçeğini ortaya koymaktadır. Yani su ile toprağı birbirinden ayrı düşünürsek burada önemli ölçüde toprak kısmını ihmal etmiş oluruz ki bu da su kısmında bize bazı eksiklikler meydana getirebilecektir. Nasıl bir eksiklik meydana getirecektir; ona değinerek devam edeyim. Su tasarrufundan bahsediyoruz, suyu depolamadan bahsediyoruz. Nerede depolayacağız suyu? Sadece baraj ve göletlerde suyu depoladığımızı düşünürsek burada hata yapmış oluruz, en büyük su depo kaynağı topraktır. Toprakta suyu ne kadar fazla depolayabilirsek bizim için faydalıdır, bu bizim için önemli bir bakış açısıdır. O yüzden bunu mutlak suretle doğru bir şekilde kullanmamız gerekiyor. Bir de AR-GE çalışmalarına oldukça önem vermemiz lazım, özellikle topraklardaki su tutma kapasitesinin artırılmasında. Basit, kolay çözüm önerileriyle burayı tamamlayıp ve bu şekilde AR-GE çalışmalarını destekleyerek gelecek nesillere doğru bir yön vermenin sağlıklı olacağını düşünmekteyim. Burası, Meclisin takdirindedir. Bir de; burada dikkat etmemiz gereken, kanun düzeyinde birtakım düzenlemeler yaparken, işte burada, toprağı bağımsız olarak yönetebilecek bir kurumun olmasının sağlıklı olabileceği kanaatindeyim. Mutlak suretle sudan ayrı şey...

Bizim başka sıkıntılarımızdan bir tanesi de -çözüm önerileri altında bunu ifade ediyorum- toprak koruma kurullarını bağımsız kurul hâline getirmek. Bunu bağımsız kurul hâline getirmek derken lütfen yanlış anlamayın. Tümüyle devletten bağımsız, millettten bağımsız, başına buyruk bir kurul olarak değil ama kurullarımız -ben bu kurulda, Erzurum'da görev yaptığım için bu konuda oldukça muzdaribim- bu konuda oldukça sağlıklı bir şekilde karar alamıyorlar. Sağlıklı bir şekilde karar alamamalarının önemli bir sebebi: Kurul üyelerinin konunun uzmanlarından oluşmaması. Şimdi, bakış açımız onlardan farklı. Burada şu açıdan gideyim, oradan bir daha devam edeyim. İşte, Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nda yer alan bir Dördüncü Bölüm var. Burada "Toprakların Korunması..." başlığı altındaki ifadelerde "Ancak"la başlayan ifadelerimiz var. "Ancak, kamu yararı kararı dikkate alındığında" ve "kamu yararı kararı görüldüğünde. Ancak, tarımsal faaliyet amaçlı işletme yapıldığında" gibi... Birtakım sıkıntılar yaşıyoruz. Kamu yararı kararına itiraz etmiyorum ama bakış açımızı biraz da şu şekilde, toprak yönünden bu toprağı kaybetmek veya bu toprağı korumak da kamu yararı kararıdır, kamu yararadır. Kısa vadede kamu yararı mı bizim için daha sağlıklı, uzun vadede kamu yararı mı? Bu yüzden uzman olmayan kişiler bu konuda birtakım sıkıntılar yaşatabiliyor bize ve ancak tarımsal faaliyet yapılırsa, işte, oraya tarımsal yapıya izin verilebilir.

Komisyonumuz izin verirse bu konuda bir başka bilgi vermek istiyorum kendilerine, tarımsal yapı konusunda. Burası; Erzurum ve Erzurum Karasu'da, Erzurum Ovası'ndaki yerleşim yerleri. Rastgele bir yeri çektiğimiz zaman, bakın, şurada hobi bahçesi var. Nasıl yapıldı? Bilmiyorum çünkü herkes bu konuda toprakta söz hakkına sahip ya... Bakın, şurada, toprak koruma kurullarında itiraz etmemize rağmen çıkmış, oy çokluğuyla yapıyorsun, bir tane oyunuz var ve bir de vali, kurul başkanı olduğu için diğerleri de valinin emri altındaki üyeler olduğu için herkes valinin bakış açısına bakıyor, ona göre değerlendirme yapıyorlar. Şurada bir ahır yapmış adam, şurada da bir başkası ahır yapmış. Ben, şimdi, Komisyona bir öz eleştiri... Bakın, ben bunları söylerken bir kurumu, siyasi iradeyi eleştirmek için değil, -hâlimiz, ahvalimiz bu, zihniyetimiz bu- bundan dönersek, bu konuda önlem alırsak gelecek

nesillerimizi kurtarabiliriz diye söylüyorum, kimseyi burada suçlamak veya kimseyi şey yapmak için değil. Burada bu adam akıllı, burada bir tarımsal işletme yapmış, şu köyde yaşayan insanların tarımsal işletmeleri -hiçbir şey bilmiyorlar ya- onlardan şey yapmış. Bu adam bunu yapmış. Birinci problem şu: Bu adam şu köyden veya şu köyden değil, bu bölgeden olmayan bir insan, gelmiş satılan bir araziye almış ve “Ben burada tarımsal faaliyet yapacağım.” demiş, bu adamı cezbeden ne? Tarımsal destekler. İşte, ahır yaparsa yarısını devlet karşılayacak, hayvan alırsa yarısını devlet karşılıksız olarak hibe şeklinde verecek veya sıfır faizle kredi verecek. Bu şekilde, tarımı bilmeyen, sadece hesap üzerinden tarım yaptığını düşünen insanların yaptığı bir olay. E, ne oldu? Bu adam, buraya bu ahır yaptı, teşviklerle yaptı, kimin parası gitti? Devletin parası. Köylüden uzakta yaptığı için, 100 tane hayvanı üç yüz altmış beş gün burada kapalı tutamazsınız. Bu bölgede tarımsal faaliyet ve hayvancılık yapıyorsanız bu ilçede yaşayan hayvanların girdi maliyetlerini düşürmek için bunları meraya çıkarmanız lazım. Nereden çıkaracaksınız? Her köyün meraya çıkış yolu vardır. E, burada her tarafı tarım alanı. Adamın tarlasını mı ezip gidecek? Bu tip şeylere, biz bunlara itiraz ederken sanılıyor ki biz burada yapılmasına, devletin ya da ülkeye bir çivi çakılmasına karşıyız; hayır, burada bir sosyal problemin önüne geçiyoruz. Bu tip olaylardan dolayı büyük kavgalar, hatta kan döküldüğü bile oluyor bazen. Adam diyor ki “Sen kimsin? Dışarıdan gelmişsin, bir de benim tarlamı harap ediyorsun.” Bir bakıyorsunuz, ahırın kapısı açılmış, hayvanlar tarım arazilerinde buğday olan, yonca olan arazileri harap etmiş gitmişler. Al sana sebep. Sadece buradan örnek değil. Bakın, nereye bakarsak bakalım bu şekilde bizim için burada çok rahatlıkla örnekler görebilirsiniz. Şuraya bakın: İşte, size tarım arazilerinin ortasında yapılmış ahırlar. Bir tane daha gösterip bunu kapatacağım, sadece şurada. Onu da şu şekilde söylüyorum: Sürekli kullandığım bir yol olduğu için de şey yaparım.

Bakın, şurada da bir tarım arazisi bu şekilde yapıldı -bildiğim için söylüyorum- şu anda bu tarım arazisinde yapılan bu ahır ve bu hayvan işletmesi iflas etmiş durumda, kapatılmış durumda; devlet buradan binlerce dolar veya binlerce, trilyonlarca lira zarar etti. Yetmedi; bakın, burada bir işgal söz konusu ve bu böyle burada kaldı, adam çıktı gitti, “Borcum harcım var.” dedi ama bir daha bu bölge ya da bu yapıların altında tarımsal faaliyet yapma şansımız ortadan kalktı. Bundan dolayı diyoruz ki: Toprak koruma kurallarının mutlak suretle bu konuyu bilen uzmanlar tarafından değerlendirilip ve bu şekilde şey yapmak... Size bununla ilgili daha onlarca farklı örnek sayabilirim...

OTURUM BAŞKANI NEVZAT CEYLAN – Hocam, elli dakika oldu biliyorsunuz. Güzel sunumunuz için kesmek istemedim.

PROF. DR. KENAN BARİK – Özür diliyorum, hemen şey yapıyorum.

İşgalleri bu şekilde özür dileyerek kapatıyorum, tekrar sunuma geleyim.

Ve böylece ne yapıyoruz? Bu şekilde sıkıntı yaşadığımızı söylüyoruz.

Sonuç olarak şunu söylemek istiyorum: Tarımsal üretime uygun alanların ülkemizde zaten çok az olduğu bir gerçek ve bunların çeşitli sebeplerle imara veya kentsel kullanıma açılması bizim gelecekten ödün verdiğimiz bir göstergesidir ve bunun bir an önce farkına varmalıyız. Amerika, herhâlde buranın yaklaşık 20 katı büyüklüğündedir ya da yaklaşık 10 katı büyüklüğündedir, koskoca bir kıta; başı ile sonu arasında, doğusu ile batısı arasında herhâlde yaklaşık dört saatlik bir zaman farkı var. Orada yatay büyüme olabilir ama bizde mutlak suretle şehir merkezindeki yerleşim yerleri hissedarlık ve çoklu paylaşımından dolayı öyle kalıyor, biz ha bire yatay büyüyüp tarım alanlarını kaybediyoruz.

En önemlisi, toprakta suyun muhafazasını sağlayacak basit ve pratik önlemlerin alınmasını teşvik etmek. Nasıl? Organik maddenin birikmesini sağlamak çünkü insanlar organik maddeyi biriktirmiyorsa bunları bir şekilde akarsulara bırakıp oradan nitrat kirliliğine ve akarsu kirliliğine sebep oluyorlar ki bu çok yönlü bir bozulmayı da yanında getirmiş oluyor.

Bir başka önemli hususumuz şu, ben bunu daha çok önemsiyorum: Toplumun her kesimine toprak ve suyun ayrılmaz bir bütün olduğunu benimsetmek lazım; toprak ve suyun ayrılmaz bir biçim olduğunu mutlak suretle küçük yaştaki, ileri yaştaki her türlü toplum ferdimize benimsetmemiz lazım çünkü tasarruf edilen su, dereye akan su değildir, mutlak suretle toprakta saklanabilen sudur.

Ben burada sürçülisan ettiysem affola. Benim derdim burada bağcı dövmek değil, kesinlikle üzüm yemekti. Her şeyin bu ülke için olduğunu düşünüyorum ve yüce hazırunu saygıyla selamlıyorum.

OTURUM BAŞKANI NEVZAT CEYLAN – Hocam, çok teşekkür ediyorum.

PROF. DR. KENAN BARİK – Ben teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI NEVZAT CEYLAN – Profesör Doktor Kenan Barik Hocamızın sunumunu dinledik. Gerçekten güzel bir sunum yaptı, çok istifade ettik, teşekkür ederim.

Bu arada Komisyon Başkanımız Veysel Eroğlu Bey aynen izlemiş, o sorumluluk duygusunu yolda dahi devam ettiriyor, sağ olsunlar.

PROF. DR. KENAN BARİK – Ben üzülmüştüm ayrıldığı için, teşekkür ediyorum Sayın Bakanım.

OTURUM BAŞKANI NEVZAT CEYLAN – Yok, izlemiş.

“Ormanlardaki 90 bin ton değil, 90 milyon ton olacaktı.” diyor. O bir sürçülisan olmuş, onu hatırlattı.

PROF. DR. KENAN BARİK – Özür dilerim. O zaman geri alıyorum oradaki cümlemi.

OTURUM BAŞKANI NEVZAT CEYLAN – Tabii, bir insanı kolayla Bakan yapmıyorlar. On yıldan fazla Bakanlık yaptı, sorumluluk duygusunu buraya da getirmiş Sayın Bakanımız.

PROF. DR. KENAN BARİK – Bu hazırunun donanımı da zaten... Eminim onu buradaki hazırun da mutlaka düzelterek.

Özür diliyorum, yanlış bir cümle kullanmışım.

OTURUM BAŞKANI NEVZAT CEYLAN – Evet, Hocam, bu hobi bahçelerine de değindiniz, toprakların işgaline de değindiniz; çok önemli konular. Bu konuda kanun çıkardı Meclisimiz oy birliğiyle; hobi bahçeleri tamamen yasaklandı, geriye dönük de yasaklandı yani bu kanun, tarihinden itibaren yürürlüğe giren bir kanun değildir, geriye dönük de yasaklandı. Bu konuda gerek Valiliğe, belediyelere ve muhtarlıklara yetki verildi. Yıkılması gerekiyor; eğer yıkılmıyorsa devlet yıkacak ve yıkma parası da orayı kim işgal etmişse ondan alınacak şekilde yapıldı. İnşallah onu hep beraber takip ederek bu işgallerde kurtuluruz diye düşünüyoruz. Elbette ki insanlarımızın hobi bahçelerini bir ihtiyaçtan dolayı yaptıklarını da biliyoruz ama bunun mutlaka imar planlarına uygun, belediyelerin öncülüğünde yapılması gerekiyor. İnşallah bundan sonra öyle olur diye düşünüyorum.

Ben tekrar teşekkür ederim sunumunuzdan dolayı.

Evet, şimdi söz isteyen İzmir Milletvekilimiz Murat Bakan Bey’e söz veriyorum.

Buyurun Sayın Bakan.

MURAT BAKAN (İzmir) – Teşekkür ederim Sayın Başkanım.

Sayın Hocam, katkılarınız için teşekkür ederiz öncelikle.

PROF. DR. KENAN BARİK – Rica ederim Sayın Vekilim.

MURAT BAKAN (İzmir) – Kendi alanınızda yaptığınız katkılar için ayrıca teşekkür ederim ama alanınız dışında yaptığınız bazı değerlendirmelerle ilgili de size ufak eleştirilerim olacak.

PROF. DR. KENAN BARİK – Başüstüne.

MURAT BAKAN (İzmir) – Bir tanesi, Yusuf Serengil Hocanın karasal ekosistemlerin karbon tutulumuyla ilgili, yaptığı hesapla ilgili bir şey söylediniz, eleştirdiniz oldu. Hocam, bu hesap, Yusuf Hocanın kafasına göre yaptığı bir hesap değil. Her ülke eskiden kendi hesabını yapıyordu, daha sonra IPCC “ulusal sera gazı envanteri” diye bir şey çıkardı, tüm dünya ülkeleri ortak bir rehbera göre bunu yapıyor. Dolayısıyla, Hocanın yaptığı sunum, bizim de kabul ettiğimiz uluslararası bir rehbera göre yapılıyor. Eğer sizin bunun dışında karbon tutulumuyla ilgili bir hesabınız varsa bu hesabı Tarım Reformu Genel Müdürlüğüyle ve Orman Genel Müdürlüğüyle paylaşabilirsiniz. Biz bilimsel olarak o değerlendirmeleri alınız; birinci şeyim bu.

Paris’le ilgili yaptığımız bir değerlendirme oldu; onu da politik bir değerlendirme olarak kabul ediyorum.

PROF. DR. KENAN BARİK – Yok, onu kişisel diye düşünmeyin.

MURAT BAKAN (İzmir) – Onu öyle kabul ediyorum.

PROF. DR. KENAN BARİK – Tamam saygı duyuyorum.

MURAT BAKAN (İzmir) – Çünkü bakın, bu tarihsel sorumluluk konusunda, Paris Sözleşmesi’ni incelediğimizde, orada tarihsel sorumluluğu da değerlendiriyor. Paris Sözleşmesi şunu demiyor: “Hepiniz eşitsiniz.” Sanayi Devrimi’ni yapmış, tamamlamış, işte, diğer ülkeleri sömürmüş -varsayıyorum- sera gazı emisyonlarını en üst şekilde doğaya salmış ülke ile tarihsel sorumluluğu az olan ülkeyi aynı kefeye koymuyor. Bu noktada “Bunlara bir sorumluluk yüklemiyor.” dediniz, sorumluluk da yüklüyor; “Yeşil İklim Fonu” dediğimiz fon böyle oluşuyor yani gelişmiş ülkeler Birleşmiş Milletler Çerçeve Sözleşmesi’ne göre geliştirmekte olan ya da gelişmemiş ülkelere bu konuda ekonomik destekte bulunmak zorundalar, biz o ülkelerden değiliz. Paris Sözleşmesi’ne gelince o Birleşmiş Milletler Çerçeve Sözleşmesi’yle ilgiliydi. Paris Sözleşmesi de bize bir azaltım dayatmıyor, bize “Siz azaltacaksınız sera gazını, şu seviyeye getireceksiniz.” Demiyor. Biz de bunu dış güçler bize dayattığı için, emperyalizm bize dayattığı için istemiyoruz. Biz kendi vatanımızın toprağını, suyunu, deresini, ovasını -aynı sizin gibi- tarım arazilerini koruyalım diye istiyoruz çünkü “vatan” dediğiniz şey bundan ibaret.

PROF. DR. KENAN BARİK – Katılıyorum buna.

MURAT BAKAN (İzmir) – Ben Tokat Zileliyim; o Çekerek ırmağının kenarındaki bir köye gittiğimde, babam beni götürdüğünde -orada yaşamadım ama- ben neyi gördüysem çocuğumuz da onu görsün istiyoruz yani biz bu toprakları koruyabilirsek bizim için vatan orası. Eğer bizim dağlarımız madenlerle oyulursa, ormanlarımız madenler için kesilirse, derelerimiz kirlenirse, göllerimiz yok olursa bize bırakılan o vatani biz çocuklarımıza bırakmış olmayacağız.

PROF. DR. KENAN BARİK – Kesinlikle.

MURAT BAKAN (İzmir) – Dolayısıyla, biz “Paris Sözleşmesi’ni Türkiye onaylamalı.” derken Türkiye’nin ulusal çıkarları için, kendi ulusal çıkarlarımız öyle gerektirdiği için söylüyoruz.

Enerjiyle ilgili konu da aynı şekilde; “Bunlar enerjilerini ürettiler, şimdi, bizim enerji üretmemizi dış güçler istemiyor, emperyalizm istemiyor, sanayileşmiş ülkeler istemiyor.” diye biz enerjiyle ilgili “Yenilenebilirle dönelim.” demiyoruz, yine aynı gerekçeleri söylüyoruz çünkü termik santraller artık verimli değil. Kömürden kendi toprağını kirlatiyorsun, kendi suyunu kirlatiyorsun, nasıl kirlatiyorsun kendi suyunu? Deniz suyunu kullanıyorsun soğutma için ya da başka bir suyu kullanıyorsun, ısıtıp doğaya veriyorsun; oradaki biyolojik çeşitliliğe zarar veriyorsun, doğana zarar veriyorsun, suyun ısınıp değiştiyorsun, içeriğini değiştiriyorsun, havayı kirlatiyorsun saldığın gazlarla; o gazlar toprağa çöküyor, tarım alanlarını kirlatiyorsun.

Biz ne istiyorsak bu vatan için, bu ülke için istiyoruz. Dolayısıyla, o enerjiyle ilgili değerlendirmeleri yaparken artık daha ekonomik olmadığı için biz o değerlendirmeyi yapıyoruz yani çevreciler, doğa hakları savunucuları da bunun için yapıyor. Yoksa “Onlar kendi enerjilerini ürettiler termiklerden, şimdi, bizim termik santral yapmamızı istemiyorlar.” diye değil.

Meralarla ilgili de bu tarım alanlarını... Bunlar da karbon tutuyor, doğru; bununla ilgili bir değerlendirme yaptınız. Tarımın yüzde 10,6 küresel ısınma de payı var dediniz.

Bakın, tarım... Bir de içinde hayvancılık var, hayvancılığı da ayrı düşünmek lazım. Dünyada şu an 1,5 milyarın üzerinde büyükbaş hayvan var, bu hayvanların sera gazına sağladıkları sadece metan gazı değil etkisi bir başka açıdan oluyor. Mesela Konya Kapalı Havzası’nda bunlar çok su tüketen, yemlik bitkiler tüketiyorlar yem olarak. Yani, bizim Anadolu’muzun Güney Sarısı, Kara Bozu neyse çeşitli isimleri olan...

PROF. DR. KENAN BARİK - Doğu Anadolu kırmızısı.

MURAT BAKAN (İzmir) – Doğu Anadolu kırmızısı, yani buranın coğrafyasına uygun, ekosistemine uygun, sekiz ayını dağlarda geçirebilen, yemlik bitkilerle değil de doğada belki de ekonomik değeri olmayan ama o yediğinde ekonomik değer ifade eden hayvanlarımız olsun, bunlarla ekosistemde büyükbaş hayvancılık yapalım, melez hayvanlarla yapmayalım. Ben çok söylüyorum, hatta bununla ilgili de Hayvancılık Genel Müdürlüğümüz gelsin ya da bu alanda etkin bir arkadaşımız gelsin; göç eden bizim büyükbaş hayvanlarımız yani ırklarımızla ilgili... Yani biz bunu söylerken hayvancılığın su tüketimi noktasındaki zararını sadece bizimle ilgili de değil bu iklimle ilgili tarımın şeyi. Bakın, Amazon Ormanları dünyadaki ekosistem için, dünyanın dengesi için çok önemli. Amazon Ormanları her gün binlerce dönüm kesiliyor sebebi ne biliyor musunuz? Et ihtiyacı. İnsan nüfusu artıyor, et ihtiyacı var, büyükbaş hayvancılık için, mera yapmak için kesiyorlar ama sizin mera yaptığınız yer tekrar orman olamıyor artık, o Amazon ormanı olamıyor ve oradaki biyolojik çeşitlilik merada yok. Mera meraysa doğru, mera mera olarak kalsın ama ormanında orman olarak kalması lazım. Dünyanın bir dengesi var o dengeyi korumamız lazım; soya için, palmiye yağı için ormanlar kesiliyor biz buna karşı çıkıyoruz. Dolayısıyla, tarım bizim anladığımız anlamda Erzurum köylüsünün yaptığı tarımdan bahsetmiyoruz yani anladınız mı?

PROF. DR. KENAN BARİK - Anlıyorum, anlıyorum Sayın Vekilim.

MURAT BAKAN (İzmir) – Burada karşı çıktığımız bu, değerli hocam. Ben, size katkı olarak bunları söylemek istedim.

Teşekkür ediyoruz katkılarınızdan dolayı birçok alanda istifade ettik düşüncelerinizden, sağ olun, var olun.

PROF. DR. KENAN BARİK - Teşekkür ediyorum Vekilim, ben de sizin fikirlerinizden faydalandım.

OTURUM BAŞKAN NEVZAT CEYLAN – Evet, teşekkür ederim Murat Bey.

Şimdi, söz sırası Gümüşhane Milletvekilimiz Cihan Pektaş’da.

Sayın Pektaş buyursunlar.

CİHAN PEKTAŞ (Gümüşhane) - Teşekkür ederim Başkanım.

Hocam, çok teşekkür ediyorum.

Ben gerçekten çok istifade ettim özellikle bu toprağın kullanımı, üretimi konusunda bize önemli bilgiler verdiniz.

Şimdi, tabii biz bugüne kadar burada çok değişik konularda hocalarımızı dinledik daha önce zannediyorum ziraatçileri de dinledik. Tabii, her bir hocamız iklim değişikliğinin etkilerini başka bir açıdan değerlendirdi siz de bugün bambaşka bir açıdan değerlendirdiğiniz. Öncelikle Erzurum’la ilgili dediniz ki: “Erzurum Anadolu’nun çatısıdır eğer Erzurum’a kar yağarsa Urfalılar sevinir çünkü Erzurum’dan yağan karlar Urfa’ya gider.” gerçekten ben de Gümüşhaneliyim, Kop Dağı’nın kuzeyine yağan yağışlar Çoruh Havzası’na gider, Güneyine yağan yağışlar ise Fırat Havzası’na gider.

Şimdi, burada bir şeyi de hatırlatmak istiyorum. Özellikle, siz bu konudan bahsettiğiniz için daha önceden bu Çoruh Havzası’nda bir hidroelektrik santral yapılacaktı yap-işlet-devret modeliyle o zaman burayı yapacak olan firma Devlet Su İşlerinin hidrolojik verilerini almış, bakmış yıllık bu havzanın suyu ne kadar, barajın kapasitesini ona göre yapmamız lazım ve enerjiyi de ona göre üretmemiz lazım diye. Fakat kendisi bir de demiş ki “Bende bir hidrolojik demiş araştırma yaptırayım.” demiş işte ciddi bir kaynak aktarmış ve kendileri de bir araştırma yapmışlar daha önceki hidrolojik veriler 30 sene öncesine ait fakat son verilerde ki yağış, havzadaki yağıştan çok daha fazla olduğunu tespit etmişler. Bunun da sebebini araştırmışlar aslında sebebini Keban Barajı’ndan kaynaklandığını tespit etmişler. Yani düşünün aşağı yukarı kuş uçuşu 450-500 kilometre daha güneydeki bir Keban Barajı’nın yapılması, ta, Artvin tarafındaki yağış rejimini artırmış, olumlu yönde geliştirmiş. Dolayısıyla, hakikaten bu barajlarımız çok önemli.

Şimdi, az önce dediniz ki “Tabii Türkiye’nin her tarafı dağlık alanlar işte 870 küsur ovarımız var, ovalarımız da küçüklü büyüklü.” ama bize Avrupa’yı özellikle Kuzey Avrupa’yı gösterdiniz, tabii, dümdüz alanlar dediniz ki “Buralarda tarım yokken Anadolu’da tarım yapılıyordu.” doğrudur Hocam. Yani buğdayın ilk ekildiği toprak Anadolu’dur, yani atın arabaya koşulduğu ilk coğrafya da Anadolu’dur hatta paranın ilk kullanıldığı coğrafyada Anadolu’dur. Şimdi, Anadolu’nun böyle kadim bir geleneği var, ciddi bir bilgi birikimi var. Bunlardan bugün de hâlâ istifade ettiğimizi ben düşünüyorum.

Hayvancılıkta şundan bahsettiniz Hocam, dediniz ki hakikaten ben de bu hayvan ithalatına karşıyım. Neticede Anadolu’muzun kendi coğrafyasına, hayatına, şartlarına uygun hayvanlar biz de burada yetiştirebiliriz ama burada da yine kapitalizm devreye giriyor. Efendim, işte, yurt dışından ithal edilen hayvanların et verimi daha fazlaymış ama yediği yeme bakmıyoruz. Hâlbuki hayvan kendi doğasında yaşayacaktır.

MURAT BAKAN (İzmir) – Lezzeti de yok.

CİHAN PEKTAŞ (Gümüşhane) - Eğer siz hayvanı alır da on iki ay ahırda bakarsanız -kusura bakmayın ama bu biraz- tabiri maruz görün ama bu sosyete hayvancılığı olur. Yani hayvanın tabiatında var, hayvan tabiata çıkacak, orada dolaşacak. Ben özellikle, geçenlerde büyük bir koyunculuk yapan İzmir Dikili’de bir işletmeyi ziyaret ettim, gerçekten güzel bir AR-GE çalışması yapmışlar diyorlar ki Vekilim “Biz hayvanları tamamen tabiata salıyoruz, hayvanın stressiz bir ortamda yaşamasını sağlıyoruz.” Dolayısıyla, bu koyundaki, kuzudaki doğum oranını da yükseltiyormuş, et oranını da yükseltiyormuş. Şimdi, biz bunları yapıyoruz. Bakın, bu AR-GE çok iyi yapmamız lazım.

Hocam, bir diğer konu da özellikle şundan bahsetmek istiyorum topraktaki tuzlanmadan bahsettiniz bu çok çok önemli. Şimdi, bizim Erzurum, Kars, Iğdır, Bayburt, Gümüşhane, Erzincan biz bu ovalarda şimdi yeni yeni sulamalar yapıyoruz ve ilk defa bu sulamalar oluyor, kapalı sistem sulamalar. Fakat insanımız henüz daha bunlara hazır değil. Yani biz 5-6 sene öncesine kadar hâlâ bizim coğrafyamızda afedersiniz kürekle ark, kanal kazarak toprak kanallarla biz arazi suluyorduk ama şimdi geldik kapalı sistemlere. Mesela geçen gün Kelkit’e gittim, Köse’ye gittim orada vatandaşımızın bir tanesi üç gün boyunca yağmurlama sulama yapıyormuş. Zannediyorlar ki toprağa suyu fazla verince fazla ürün

alacağız, hâlbuki tuzlanma oluyor. Hocam, üniversite olarak sizin aslında bu konuya el atmanızda fayda var. Yani, bugüne kadar mesela Erzurum’da da Sakalikesik Ovası var birkaç tane büyük ovada mesela sulama projelerini biz yaptık.

PROF. DR. KENAN BARİK - Tapan Ovası, Pasinler Ovası var özellikle.

CİHAN PEKTAŞ (Gümüşhane) - Tapan Ovası var, bunlar büyük ovalar. Hocam bu konuda mesela üniversite olarak siz bir çalışma yapıyor musunuz? Yani çiftçilerimizin belki çalışma döneminde değil ama en azından mesela çalışmanın, tarım faaliyetlerinin az olduğu dönemlerde çiftçilerin toplanıp -Tarım Bakanlığımız yapar, üniversite olarak bir iş birliğine- en azından eğitilmesinde fayda var. Hakikaten bak, bizim insanımız aslında çok çabuk kavrar yani buğdaya ne kadar su verilir, şeker pancarına ne kadar su verilir, meyve... Şimdi, yağmurlama var, damla sulama var, yeraltı damla sulama var suyumuz çok kıymetli ve suyu çok tasarruflu kullanmamız lazım ama bu konuda biz tabii bugün denk hep geleneksel olarak, salma sulama yaptığımız için bu konuda gerçekten bir eğitime de ihtiyaç var Hocam.

PROF. DR. KENAN BARİK – Sayın Vekilim izin vererseniz bu konuda sıcaklığı, sıcaklığına bir iki cümle söylemek istiyorum.

CİHAN PEKTAŞ (Gümüşhane) - Hocam, aslında buradaki uygulama şöyle Hocam: Yorumları, milletvekillerimiz yapar konuşmaların sonunda sizler cevap veriyorsunuz.

PROF. DR. KENAN BARİK - Peki.

CİHAN PEKTAŞ (Gümüşhane) - Hocam, ben zaten uzatmayacağım kısa keseceğim. Mesela işte bu sene ki kuraklıktan bahsettik. Yani Hocam, bu seneki kuraklığı sadece küresel iklim değişikliğine bağlamamız doğru değil bunları biliyorsunuz zaman zaman yedi yılda bir yarı kulaklık, on dört yılda daha şiddetli kulaklıklar oluyor. Bunu bu periyoda da dayandırmakta fayda var, eminim ki seneye Erzurum’a yağın yağış bu seneden çok çok daha fazla olacak. Biz, mesela şunu da gördük Ocak ayında mesela İstanbul’daki barajlarımızın doluluk oranı yüzde 19’lara kadar düşmüştü ve hepimiz panikledik hatta o gün Vehbi Bey bir önerge vermiştiniz siz. O önergede ben de konuşmuştum o zaman dedik ki yani inşallah yağışlı periyoda girdik, yağışların gelmesiyle beraber İstanbul rahatlayacak ve üç ay içerisinde İstanbul’un barajları yüzde 80 oranında dolmuş oldu. Ama hocam, yani biz bu, artık kuraklık oldu, olmadı artık hocam bizim bunları bir kenara bırakıp mutlaka bu suyumuzu idareli kullanma noktasında çok dikkatli hareket etmemiz lazım. Ben, bir de hocam olaya şu açıdan bakıyorum: -Belki arkadaşlarımızdan da okuyanlar olmuştur- Galiba Avrupa’dan üst düzey veya Amerika’dan üst düzey biri aynen şunu söylüyor: “Eğer bu küresel ısınmanın önüne geçemezsek kapitalist sistem çöker.” diyor. Yani biz dünyamız elden gidiyor, bunun endişesini yaşıyoruz ama birileri daha hâlâ mevcut kapitalist sistemin, efendim çökeceğinden ve dolayısıyla da maddi kayıpların olacağından bahsediyorlar.

AHMET VEHBİ BAKIRLIOĞLU (Manisa) – Kapitalist sistemin kaygısının o olduğunu düşünüyorum.

CİHAN PEKTAŞ (Gümüşhane) – Tabii, kaygı bundan. Hâlbuki biz bugün korumak istiyoruz, torunlarımızın hayatta kalmasını istiyoruz.

Şimdi, mesela burada zaman zaman dikkat de çekildi, zannediyorum Vehbi Bey söylemişti. Belki de insanlık tarihinin en büyük göç hareketleri olacak. Hem bizim ülkemiz göçe maruz kalacak, belki bizim ülkemizden de yağış artan bölgelere göç hareketleri olacak. Bunları da bizim hep hesaba katmamız gerekiyor.

Hocam özellikle üniversite olarak sizin o bölgede... Ki mesela Gümüşhane de o bölgede kalıyor. Belki, Gümüşhane Üniversitesiyle ortak bir şekilde bu çiftçilerimize sulama konusunda, bunlara brifing verilmesi, eğitim verilmesi konusunda gerekirse rektörlüğümüzle de görüşelim, bir çalışmanız olur mu? Ben bunu çok önemsiyorum çünkü daha hafta sonu bu bölgedeydim; gidiyorum, geliyorum, bakıyorum ki hakikaten bu konuda ciddi bir eğitime ihtiyaç var.

Teşekkür ederim hocam.

PROF. DR. KENAN BARİK – Ben teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI NEVZAT CEYLAN – Evet, Sayın Vekilim teşekkür ederim.

Şimdi söz sırası Manisa Milletvekilimiz Ahmet Vehbi Bakırlıoğlu'na ait.

Sayın Bakırlıoğlu, buyursunlar.

AHMET VEHBİ BAKIRLIOĞLU (Manisa) – Teşekkür ederim Sayın Başkanım.

Hocam kusura bakmayın, yarısında geldim, sunumunuzu tam başından beri seyredemedim, dinleyemedim daha doğrusu.

PROF. DR. KENAN BARİK – Başta bir şey kaybetmediniz, zaten oralar alanım dışıymış diye eleştiri aldım.

AHMET VEHBİ BAKIRLIOĞLU (Manisa) – Neyse şöyle söyleyeyim: Ben tarımla uğraşan bir insanım, yani doruklarımla iştigal eden bir insandım daha doğrusu, siyasete bulaşmadan önce.

Şimdi, benim bildiğim bir şey var toprak işlemede, bitki beslemede: Şimdi, önemli olan 2 tane kriter var: Bir tanesi toprağın PH'si, diğeri de organik madde miktarı. Şimdi, buradaki verilere bakılırsa Türkiye'deki topraklarımızın ne yazık ki yüzde 70'i az ve çok az; iyi ve yüksek olan yüzde 10 bile değil. Şimdi, toprakta organik madde olacak ki vermiş olduğun besinleri bitki alabilsin, toprağın PH'si uygun olacak ki vermiş olduğun besinleri alabilsin, bunlar düzgün olacak ki vermiş olduğun suyun karşılığını alabilesin. Bitkinin bunları alması için organik madde içeriğinin yüksek olması lazım, PH'sinin uygun olması lazım.

Şimdi, ve ne yazık ki öğreniyoruz ki Türkiye'deki organik madde durumu da iyi değil. Şimdi, hakikaten çok da önemli bir konu organik madde konusu. Türkiye'de çok ciddi bir gübreleme yapılıyor; hakikaten de kimyasal gübreleme, fenni gübreleme çok ciddi bir şekilde yapılıyor ve bunda ithalatçı konumundayız, özellikle hammaddesinde neredeyse bu fenni gübrelerin ithalatçı konumundayız ve ciddi şekilde fiyatlarda artış var. Yüzde 100'lere varan artışlar var son yıllarda, hem dolardaki hareketlenmeden hem de dünyadaki emtia fiyatlarındaki hareketlenmeden dolayı.

Şimdi şöyle bir şeyle karşı karşıyayız: Topraklarımızdaki organik madde miktarı az. Biz bunlara kimyasal madde, kimyasal gübre topraklarımıza atıyoruz, bir dünya para veriyoruz. Bakın, çok ciddi miktarda para veriyoruz. Çiftçilerimiz borçlanıyor, yurt dışına döviz kaçırıyoruz ancak bu atmış olduğumuz kimyasal gübreleri bitki besin olarak alamıyor, birçoğu akıp gidiyor ve toprağımızı da kirlitiyoruz. Şimdi, bunun belli oranları var, işte yüzde ne kadar fosfor, ne kadar potasyum ama geri kalanında dolgu malzemesi. Ne olduğunu da bilmiyoruz birçoğuna baktığımız zaman ve aynı zamanda da sera gazı üretiyoruz, yani böyle bir kısır döngüyle karşıyayız. Bu topraklarımızın organik madde içeriğini artırmak için ne yapmak lazım, nasıl bir yöntem izlenmesi lazım? Bu kısır döngüden kurtulmak için nasıl bir yöntem izlenmesi lazım? Sorum o.

İkincisi, hayvandan bahsettiniz, hayvancılıktan bahsettiniz. Mesela, AR-GE'den bahsedildi. Ya, şimdi, şöyle bir gerçeklik var: Biz Orta Asya'dan bu memlekete gelirken yanımızda büyükbaş hayvanlar yoktu, küçükbaş hayvanlar vardı. Anadolu'nun meraları, Anadolu'nun çayırıları esasında

bakılırsa büyükbaş hayvan beslemeye çok da müsait değil. Esasında bizim yemek kültürü olarak geçmişte küçükbaş hayvan daha ağırlıktaydı, keçi daha ağırlıktaydı, koyun eti daha ağırlıktaydı fakat son dönemlerde büyükbaş hayvan üretimi ve bu etin tüketimi ve aynı şekilde tavuk etinin de tüketimi artmaya başladı. Esasında AR-GE'ye falan gerek yok yani -nasıl diyeyim- kuşaktan kuşağa aktarılan binlerce yıllık bir bilgi birikimi vardı.

CİHAN PEKTAŞ (Gümüşhane) – Bir ara bir kesinti oldu.

AHMET VEHBİ BAKIRLIOĞLU (Manisa) – Ciddi kesinti oldu. Bizim topraklarımızdaki, işte meralarımızdaki ot yapısı büyükbaş hayvancılığa ne yazık ki uymuyor. Ben Avrupa'da da hayvancılığın kapalı ahırlarda değil de salma hayvancılık olarak yapıldığı bilmekteyim çünkü bizim bu şartlar altında, bu hayvanları kapalı ahırlarda, yemle besleyerek bu işi sürdürebilme şansımız yok, o belli, o kesin. Burada da ciddi, radikal bazı değişiklikler olması lazım.

Hocam, bir de bir şey söylediniz. Biz şimdiye kadar bu komisyon çalışmalarında “Bitki desenini eldeki mevcut su belirler”e gelmiştik. Değil mi, en son geldiğimiz? Yani suya göre bitki, geldiğimiz nokta buydu. Siz toprağa göre bitkiyi de kattınız yani bunun ikisini birden ayırmamak lazım anladığım kadarıyla.

PROF. DR. KENAN BARİK – Kesinlikle ayırmayalım.

AHMET VEHBİ BAKIRLIOĞLU (Manisa) – Hem su hem de mevcut elimizdeki toprağa göre bitki desenini, bitkimizi belirlememiz lazım. Bir de toprak kadar, su kadar önemli olan bir şey iklim, yani şimdi, her yerde toprak var. Yani şimdi, Erzurum'da da toprak var, yani Erzurum'da da belki bağcılık yapabilirsiniz ama Gediz Ovası'ndaki gibi Sultaniye üzümü yetiştiremezsiniz. O bölgenin vermiş olduğu bir iklimsel avantajlar var, bunların da göz önünde bulundurulması lazım diye düşünüyorum.

Başka da sorum, bir de şunu tartışalım komisyon olarak arkadaşlar: Yani, şimdi, biz ısrarla bu termik santrallerden, kömürden, fosil yakıtlardan enerji sektörünün çıkması gerektiğini söylüyoruz. Benim gördüğüm şey, ya, ben bunu söylerken Manisa Milletvekiliyim, yani Soma'ya çok sık giden bir insanım, bunu söylemek de siyaseten çok da mantıklı bir şey değil esasında bakılırsa ama bir şeyi görüyorum: Yani biz istesek de istemesek de biz bu yola gireceğiz gibi gözüküyor yani ne kadar geri dursak da ne kadar direktsek de biz bu yola bir şekilde gideceğiz.

Yani geçen bir sunum yapıldı; Soma'nın ekonomisinin yüzde 30'u linyit, yüzde 30'u on binlerce insan çalışıyor. Yani bunun nakliyecisi... Her şey linyite, termik santrale, ona bağlı bir ekonomik yapı var. Bizim söylediğimiz şey, bu gibi bölgelerin, Zonguldak, işte, Kütahya'da, Bursa'da bu gibi bölgelerin şimdiden ya, bir planlama ortaya konulsun, bir süreç olsun ve biz bu bölgelerde yarın öbür gün sosyal sıkıntılar, istihdam konusunda problemler, ekonomi konusunda problemler çıkmaması için şimdiden önümüze bir planlama yapmamız lazım gerektiğini söylüyorum. Yani beş sene sonra “Arkadaş, biz çıkıyoruz.” dendiği zaman geride Soma'da çok ciddi bir ekonomik yıkımın meydana geleceği kaçınılmaz. Yani şimdiden planlamasını yapmamız lazım.

Teşekkür ederim.

Yok, yani esasında bakılırsa yani 1.500-2.000 kalorilik kömürler orada yakılıyor. Hakikaten ciddi sıkıntılar var orada.

Neyse ayrıyeten gireriz daha sonra olmazsa.

OTURUM BAŞKANI NEVZAT CEYLAN – Evet, çok teşekkür ediyorum Sayın Vekilim.

Şimdi, söz sırası Eskişehir Milletvekilimiz Jale Nur Süllü Hanımefendi de.

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Valla, ben size de aslında teşekkür edeceğim ama teşekkürlerimi sona saklayarak önce bir eleştiriyle başlayacağım ama eleştirim, alanınız dışına çıkıldığı için falan değil, çocukların mektubuyla ilgili duyduğunuz rahatsızlığı dile getirmeniz dolayısıyla olacak. Özellikle de bir öğretim üyesi olarak bu rahatsızlığı dile getirmenizden benim rahatsız olduğumu dile getireceğim. Çünkü sizin hoca olarak, bizim de bu ülkenin vekilleri olarak gençlerimizi ve çocuklarımızı dinlemek gibi bir sorumlüğümüz var; onlardan rahatsız olmak hiçbir şekilde mümkün değil, olmamalıyız ve hatta onları daha çok sorgulamak, araştırmak ve çalışmalarını sağlamak için daha çok yüreklendirmeliyiz. Çünkü biz, bu Komisyonunda onların bu davranışlarından rahatsız olduğumuzu söylersek tarihsel açıdan düşülecek notta çok büyük bir yanlış olur bu da. Çünkü onları dinlemek ve ne istediklerini öğrenmek bizim başlıca görevimiz. Onların haklarının ne olduğunu bilerek yetişen çocuklar olarak büyümeleri, kendi gelecekleri konusunda endişe duymaları çok doğal çünkü ben de mesela bir anneanne, babaanne olarak sadece değil bu ülkenin geleceği için, tüm çocukların geleceği için çok büyük endişe duyuyorum dünyanın geleceğinden. Gerçi, siz “Dünyaya bir şey olmaz, olan bize olacak.” dediniz, bunu kinayeye söyledığınızı düşünüyorum ben çünkü olacak olan... Aslında biz, insanoğlu olarak yaptığımız faaliyetler sonucu dünyayı bu hâle getirdik. Şimdi, bu hâle getirdiğimiz dünyada sorunları ve acıları yaşayacak olan, kıtlığı da çekecek olan, kuraklığı da çekecek olan, gerektiğinde besinsiz kalacak olan da bizleriz ve bu nedenle, çocukların geleceği konusundaki endişelerine kulak vermemiz lazım.

Mesela bu Z kuşağı çocuklar yeşil dönüşümü destekliyorlar ve iklim krizi konusunda son derece duyarlı çocuklar ve şu anda Türkiye’de yüzde 23 gibi bir rakama tekabül ediyor çocuklar ve gençler, dünyada ise yüzde 32. Mesela ben, Türkiye’de iklim konusunda sözü olan çocukları dinlememiz gerektiğini -ilk toplantımızda aslında çağırılacaklarla ilgili bir not düşmüştüm- özellikle iklim konusunda söyleyecek sözü olan çocukları bu Komisyonunda dinlememiz gerektiğini -profesörler kadar, öğretim üyeleri kadar, Bakanlıklar kadar- gelecek onların olduğu için o çocukları özellikle dinlememiz gerektiğini... Çünkü onların bir sloganı var, “İklim konusunda bilimin arkasında birleş.” diye bir sloganları var. Dolayısıyla, Başkanım, tekrar söylüyorum: Biz, o çocukları yani bu iklim krizi konusunda söyleyecek sözü olan çocukları mutlaka burada bu Komisyonunda dinlemeliyiz, çok önemsiyorum bu konuyu.

PROF. DR. KENAN BARİK – Sayın Vekilim, özür dileyerek, isminizi bir not alabilir miyim? Kaçırdım ben olayı.

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Tabii, tabii. Eskişehir Milletvekili Jale Nur Süllü.

Yani sizin de bu konuda tarihsel sorumluluğumuz olmaması yönüyle bizi eleştirdikleri konusunda bunu söylediğinizi düşünüyorum ama ben de Komisyon tutanaklarına bunu not düşürttirmek istedim. Ya, değilse sizin bir hoca olarak “Çocukları dinlemeyelim.” diye bir şeyiniz olduğunu düşünmüyorum zaten. Fakat burada şunu da tespit etmemiz gerekiyor ki, Murat Vekilim de söyledi: Aslında biz, sürekli olarak Türkiye’de “Tarihsel sorumluluğumuz yok bu konuda.” cümlesini duymak istemiyoruz artık. Çünkü tarihsel sorumluluğumuz olsun ya da olmasın -bakın, ben bunu daha önce de tutanaklara geçirttim- Türkiye olarak aslında Paris İklim Anlaşması’nı imzalayalım, imzalamayalım konu o değil. Tabii ki imzalamamız gerektiğini düşünüyoruz ama bizim orada bir artıştan azaltış beyanımız var, verdiğimiz niyet beyanı buna dayalı. Dolayısıyla, bu konuda da dünya ülkeleri bizi bir tehdit olarak görüyorlar. Çünkü hâlâ fosil yakıtlardan çıkmadık biz, hâlâ yenilenebilir enerji kaynaklarına yeterli yatırımı yapmadık, herkes bunu söylüyor, hâlâ termik santraller açmak için birtakım şeyleri yapıyoruz, rant uğruna arazi tahribatı yapıyoruz -siz bunlara çok güzel değindiniz, bir önceki sunuşta da değinildi bu konulara- dolayısıyla, bunlar önemli ama siz özellikle su ve gıda güvenliğine işaret ettiğiniz için ben özellikle teşekkür ediyorum.

“Ziraat konusunda tarımcıları dinlediniz mi?” dediniz, biz aslında bir Orman Mühendisleri Odasını çağırdık ama ben çok verimsiz bir sunuş olduğunu düşünüyorum, hiçbir şey söylemedi bize kendi özgeçmişini anlattı sürekli olarak hiçbir şey söylemedi ama bu konuda Ziraat Mühendisleri Odasını çağırmanız gerektiğini tekrar burada tespit etmek istiyorum. Burada aslında size en çok teşekkür edeceğim konu da çözüm önerilerimiz konusunda. Ben bunu daha önce de dile getirmiştım Komisyonunda, en büyük sorunlardan bir tanesinin Toprak Koruma Kurulları olduğunu. Ben kendi şehirimde de yaşadım, termik santral yapmak için bizim -Sayın Recep Tayyip Erdoğan’ın da altında imzası olan aslında- büyük ova ilan edilen sit alanı, işte “Valilerin lafına bakılıyor.” gibi bir laf söylediniz, sizin dediğiniz gibi, daha sonra aynısı bizim başımıza geldi Eskişehir’de. Toprak Koruma Kurulu kararıyla tarım arazisi olmaktan çıkarıldı büyük ova hem de, bu büyük ova içindeki bir parça. Dolayısıyla bunu çok önemsiyorum özellikle Toprak Koruma Kurulları konusundaki uyarılarınızı. Çünkü maden faaliyetleri için çıkarıyoruz, sanayi alanları için çıkarıyoruz ya da konut alanları açmak için yapılıyor ülkemizde bu Toprak Koruma Kurulu kararları. Bu çok önemli ve son yıllarda, son beş yılda 11 milyarlık 2B arazi satmışız mesela. Öyle ki 2012 yılından sonra yapılan yasal düzenlemeyle de belediye alanları ve mücavir alan sınırları içindeki tarım arazisi satış işlemlerinde de bunlara başlandı ve 2018 itibarıyla yüzde 50 indirim uygulanması öngörüldü. Yani bu son derece sıkıntılı bir konu. Siz ne diyorsunuz bu konuda, özellikle kim izin verdi, bu niye tarım arazisi dışına çıkarılıyor? Bunun tespitini yapmamız önemli.

Bir de toprakta organik maddelerin artması konusundaki uyarılarınız, evet, çok anlamlı. Mesela anız konusu çok sıkıntılı sizin belirttiğiniz gibi. Peki siz bu konuda su yasasının çıkmamasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Onu sormak istiyorum, su ve toprağı bu kadar savunan bir hoca olarak.

Bir de işte bu Erzurum’la ilgili nitrat kirliliğı, evet çok uzun yıllardır hani sorun diye biliyorum ben, bunca sene neden bu konuda bir ilerleme kaydedilemedi?

Teşekkür ediyorum Sayın Başkanım.

OTURUM BAŞKANI NEVZAT CEYLAN – Jale Nur Hanım ben teşekkür ederim.

Şimdi, Cihan Pektaş’a tekrar söz vereceğim.

CİHAN PEKTAŞ (Gümüşhane) – Ben bir iki ilave yapacağım Değerli Başkanım.

Hocam, konuşmanızın başında dediniz ki “Komisyon üyelerimiz de gerçekten artık birer akademisyen gibi bu konulara çok vâkıf.” onun için teşekkür ederiz.

PROF. DR. KENAN BARİK – Kesinlikle.

CİHAN PEKTAŞ (Gümüşhane) – Hakikaten, biz burada çok güzel çalışmalar yapıyoruz Hocam. Gerçekten inanıyorum ki Komisyon olarak da çok güzel raporlar ortaya çıkaracağız. Ben Erzurum’la ilgili size şöyle bir cümle söyleyeyim Hocam, belki Erzurumlusunuz: Türkiye’de en fazla dere Erzurum’da var Hocam, bunu biliyor muydunuz? Türkiye’de en fazla derenin olduğu il Erzurum’dur. Özellikle Hocam bizim dağlarımızdan biraz bahsettiniz...

PROF. DR. KENAN BARİK – O yüzden 3 havzayı besliyoruz Sayın Vekilim.

CİHAN PEKTAŞ (Gümüşhane) – Tabii.

Hocam, özellikle yani bizim coğrafyamız otlatma hayvancılığına çok uygun bir coğrafya. Şunu söylemek istiyorum Hocam: Yani Türkiye hakikaten uluslararası camianın çok saygın bir üyesidir. Biz bugüne kadar bütün uluslararası organizasyonlarda yer almış, üye olmuş bir devletiz. Özellikle şunu söylememde fayda var: Biz mesela 5’inci Dünya Su Forumu’nu Türkiye’de yapmıştık 2009 yılında, 33 bin yerli ve yabancı katılımcı oldu. O zamanki devlet başkanları, ilgili bakanlar ve yetkililer dediler

ki: “Şu ana kadar dünyada yapılan en mükemmel su forumu oldu.” İstanbul’da biz bunu yapmıştık. Ayrıca 2011 yılında Dünya Ormancılık Forumu’nu Türkiye’de yapmıştık. Genelde ormancılık forumları iki yılda bir yapılır ve bu Birleşmiş Milletlerin çatısı altında yapılır. İlk defa Amerika’nın, Birleşmiş Milletlerin dışına çıkarak Türkiye’de biz bunu 2011 yılında yaptık ve gerçekten bütün taraflar bundan çok memnun oldular. Ayrıca 2012 yılında Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi -COP12- Taraflar Toplantısı’nı Türkiye’de, Ankara’da yaptık. Bakın, bunlar çok verimli çalışmalar ve biz belli sürelerde bunların başkanlığını yürüttük. Hatta şu anda şunu söyleyebilirim: Mesela Dünya Su Konseyinde Türkiye’nin daimi guvernörü var, ki birkaç ülkenin guvernörü vardır. Yani gerçekten, Anadolu’daki bin yıllık süregelen bu tecrübelerden Türkiye şu anda en üst derecede istifade etmesini biliyor, bunu belirtmemizde fayda var.

Bir diğer konu da Hocam, bugün işte siz dediniz ki: “Tarım alanlarımızda yüzde 12 bir daralma var.” Hocam, aslında dünyadaki tarım alanlarında ciddi bir daralma var. Özellikle şöyle bir hesaplama yapılıyor: İşte, 2035 yılına kadar dünyadaki bugünkü gıda üretimi, tarımsal üretim 2035 yılında yüzde 12 daha az olacak, nüfus da buna mukabil 1 milyar daha artacak. Dolayısıyla gıda üretiminde reel olarak yüzde 22-23’lük bir düşüş olacak. Bunun da sonucunda iki şey ortaya çıkacak Hocam, bir, gıdaya ulaşım zorlaşacak; iki, gıda fiyatları yükselecek. Bugün belki dünyada silahı ve enerjiyi elinde bulunduran ülkeler “süper güç” olarak anılıyor ama emin olun, belki de on beş yirmi sene sonra artık gıdayı elinde bulunduran ülkeler süper güç olacak.

PROF. DR. KENAN BARİK – Suyu, gıdayı ve suyu.

CİHAN PEKTAŞ (Gümüşhane) – Bir de şey konusuna gelmek istiyorum.

Evet bu 2B konusunu Jale Nur Hanım gündeme getirdi. Şimdi, tabii, 2B çok eskiden beri gelen bir problem. Özellikle bu 2B’de olan yerler artık fiilen yapılaşmış, şehir olmuş yerlerdi. Bu problemin de çözülmesi aslında iyi oldu çünkü mesela düşünün, İstanbul’da bir Sultanbeyli, bir Samandıra gibi artık içinde yüz binlerce nüfusun yaşadığı yerler eskiden ormanmış fakat işgal edilmiş. Bu problemin bir şekilde çözülmesi lazımdı çünkü orada yaşayanlar ne emlak vergisi veriyor hiçbir şey yapmıyordu. En azından bu bir çözüme kavuştu.

Hocam, siz dediniz ki: “Tarımın emisyon değeri 10,6 etki yapıyor.” Şimdi, Hocam, peki yutak olarak ne kadar bunun bir karşılığı oluyor? Nitekim ormanlarımızın da, biliyorsunuz, mesela ciddi bir yutak değeri var.

Bir de Hocam, ben şu enerji konusuna gelmek istiyorum. Tabii ki Hocam, yani hakikaten Türkiye özellikle son yıllarda bu yenilenebilir enerji konusunda ciddi ataklar yaptı ve şu anda yani o fosil yakıtların daha üzerine çıktık, geride de ciddi potansiyelimiz var, bunlar da hızlı bir şekilde yapılıyor. Beni, tabii, üzen taraf şurası: Biz geçmişte HES’leri, hidroelektrik santralleri yaparken yine karşımızda ciddi bir eleştiren kesim vardı ama şimdi aynı kesim diyor ki: “Ya, artık termikleri yapmayın, nasıl olsa hidroelektrikleri yapıyorsunuz.” Ben eminim ki işte 2023’te efendim, nükleerin ilk ünitesi devreye girecek, belki doğal gazımızı çıkarıyoruz. Enerji Bakanımız “2023’te ilk doğal gazı vereceğiz kendi sistemimize.” diyor. Ben inanıyorum ki yenilenebilir enerjideki üretimimiz arttıkça, bu yüzde oranı arttıkça Türkiye’de, bu özellikle kömürdeki üretimle ilgili de mutlaka -şu an ben bir program yapıldığını biliyorum ama- bunu ilgili bakanlarımız açıklayacaklar, muhtemelen geleceğe dönük bazı planlarını anlatan açıklamalar yapacaklar. Ben bu konuda çok fazla bir endişeye mahal olduğunu düşünmüyorum çünkü Türkiye zamanı gelince Paris’i de onaylar. Biz artık eski Türkiye değiliz; efendim, artık Amerika’nın veya Batı’nın işaretiyle imza atan, onların her dediğine “evet” diyen bir ülke değiliz. Türkiye, artık menfaatleri, çıkarları; milletin, ulusunun çıkarları neyse ona göre hareket eden bir

ülke. Bugün eğer ki Paris İklim Anlaşması bizim Parlamentomuzdan geçmiyorsa bunda da bunun etkisi vardır, artık bu, böyle biline. Bundan sonra artık öyle Türkiye’ye kimse dayatamaz, bizim menfaatimiz neyse biz ona göre hareket ederiz.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI NEVZAT CEYLAN – Evet, teşekkür ederim değerli arkadaşlar.

Sunum kadar katkı veren arkadaşlarımız oldu, ayrıca onlara da teşekkür ederim. Güzel konulara değindi bütün arkadaşlarımız.

Sayın Hocam, vaktimiz epey geçti. Siz güzel konulara değindiniz, zaten çok şeye de cevap verdiğiniz inaniyoruz. Katkıları ve sorusu olan arkadaşlarımızı da dinlediniz. Kısa ve öz olarak cevap verilebilir, artı yazılı da cevap verebilirsiniz.

Teşekkür ediyorum.

Söz sizde, buyurun.

PROF. DR. KENAN BARİK – Sayın Başkanım, çok kısa hemen şey yapayım çünkü bizim burada bir laf vardır “Kalana kar yağar.” denir, ondan sonra ihmale gelirse hiçbir şeye yaramaz, maksat hasıl olmaz, o yüzden hemen şey yapayım.

Sayın Cihan Vekilimin sorusu, işte, “Özellikle sulamayla ilgili bir eğitim olabilir mi?” Çok rahatlıkla olabilir. Çiftçilerin özellikle üç gün üst üste sulama yaptığını söyledi. Sayın Vekilim, lütfen, çiftçilerimizi o konuda kınamayınız. Komisyonunuzda sulamayla ilgili uzman bir elemanınız var, o size bu konuda çok daha bilgi verebilir, Kevser Hanım. Ama şu mutlak göz ardı edilmemeli: Sulama bir mühendislik uygulamasıdır, sulama rastgele yapılacak bir iş değildir. Niye bunu söylüyorum? Çünkü siz toprağın doğasında olmayan bir şeye su veriyorsunuz. O toprağın oluşum koşullarında su yoktu, siz oradan fazla ürün almak için su veriyorsunuz; bu, risktir her zaman ve biz toprağı canlı bir sistem olarak kabul ediyoruz. Lütfen, tabirimi mazur görün, siz hiç tuvalete çıkma ihtiyacı hissetmeyen bir insanı düşünebilir misiniz? Yani drenaj sistemi, deşarj sistemi her canlı sistemde olmalı, toprakta da mutlak sistem bu şekilde olmalı. Bu yüzden yanlış bir damla sulama, yanlış bir yağmurlama sulama topraklarımızın hızla elimizden çıkması demektir.

Ben naçizane şunu söylüyorum: Ben, salma sulamayı bazıları vahşi sulama olarak kabul ediyor, kesinlikle kabul etmiyorum. İnsanların elinde imkân vardı da mı kullanmadı? Vahşi sulamadaki ya da salma sulamadaki en büyük risk, suyun tarla başına gelinceye kadar olan yüzde 40-50'lere kadar varan kayıbdır, su burada ziyan oluyor. Suyu oraya kadar getirdikten sonra fazla suyu hiç kimse kullanmaz zaten, orada bir sıkıntımız yok, önemli bir kısmı arklarda tarla başına gelene kadar kayboluyor. Vahşi sulama, orada çok haksızlık olan bir sulama şekli çünkü normal sulama sistemlerinde “yıkama ihtiyacı” denen bir şey de vardır. Siz toprağınızın yıkama ihtiyacı olan şeyi vermezseniz suyun sağladığı tuz yükünü orada biriktirirsiniz ki bu sağlıklı bir üretime gitmez, hızla topraklarımızın elinizden çıkmasına sebep olur. Bu yüzden bu konunun mutlak suretle mühendislerce planlanması lazım. Bu konuda kesinlikle biz katkı verebiliriz.

Bir de sulamada sayın vekilim şeyi söyledi, “Bu sene yağmur az olabilir.” O konuda hiç itirazım yok ama trend önemli Sayın Vekilim, uzun yıllar trendi yağışların azalmasını gösteriyorsa tehlike çanları çalıyor demektir yoksa bu yıl günü kurtardık, seneye ne olur, Allah kerim... Buna önlem almamız lazım. Benim sadece ifade etmek istediğim buydu.

Brifing konusunda işte, çiftçilere orada çok rahatlıkla yol alınabilir, biz buradan katkı sağlayabiliriz hatta Kevser Hanım orada planlamada da bulunabilir.

Sayın Ahmet Vehbi Vekilimin pH ve organik madde vurgularını çok önemsiyorum, mutlak suretle şey yapmamız lazım bu konuda. Sayın Vekilim, organik maddeyi arttırmamız için ilk önce bir bu işe bilinçli yaklaşmamız lazım, bu işi kabullenmemiz lazım. Basit ve pratik önlemler istiyoruz. Ne? Çiftçilerimize diyeceğiz ki: “Bunu biriktirin...” “Yanma” ifadesini kullanmak istemiyorum çünkü yanmayı kibrit verip yakmak gibi anlayabilir bazıları. Burada “kızıştırma” yani organik maddenin olgunlaştırılması, ısısının yükselerek içindeki patojenlerden arınması, renginin siyaha dönerek daha elverişli hâle gelmesi bizim için son derece önemli, bunu yapıp bu şekilde... Hatta şu da olabilir: Yani kişilerin değil de bir köyde, bir alanda organik maddenin stok alanı olur, yapılıp, tüm organik madde orada birikir; kışın orada biriktikten sonra ilkbaharda herkes döktüğü kadar veya hayvan sayısı kadar -bu oranlar çok rahatlıkla yapılabilir- oradan ürün alır ve tarlasına götürür. Basit bir uygulamayla bunu doğadan geleni doğaya vererek böylece doğal bir döngünün içerisine sokmamız bizim için burada önemli. “pH”ye yapacak hiçbir şeyimiz yok, toprağın oluşum koşullarıyla ve iklimle alakalı bir durum. Biz sadece bunu bilerek ona göre yönetim uygulamaları seçersek; en basiti, siz verdiğiniz için söylüyorum, toprağın kirlenmesi, işte, mineral gübre uygulamasından. Mineral gübreler fizyolojik asit karakterli veya bazik karakterli olarak ayrılırlar; bu genel ifadedir, çok özet geçeceğim. Siz asit bölgesi topraklara bazik karakterli; bazik karakterli bölgelere, topraklara da asit karakterli gübre verirsiniz etkinliğini artırmış olursunuz. Bu teknik konulara yaklaşırsak olayı daha kolay çözeceğimizi şey yaparım.

Jale Vekilim, bu konuda yanlış anlaşıldıysam özür dilerim. Hayatta en kötü şey anlaşılamamaktır, ondan daha kötüsü de yanlış anlaşılma. Benim derdim orada çocukları eleştirmek değildi; benim derdim, biz bir anlaşma imzalamışız, çocukların Çin’i ve Amerika’yı eleştiremeyip bizi eleştirmeleri idi yoksa “Niye eleştiriliyoruz?” konusunda değil. Saygılar sunuyorum bu konuda.

JALE NUR SÜLLÜ (Eskişehir) – Anladım ben.

PROF. DR. KENAN BARİK – Su yasası çıkmadığına sevindim Sayın Vekilim. Niye sevindim? İnşallah su yasasıyla birlikte toprak yasası da çıkarsa bu ülke için daha hayırlı olur diye düşündüğüm için, yoksa başka bir açıdan değil, bu konuda şey yapıyorum.

Bir de Erzurum’da kapalı havzamız yok, nitrat kirliliği aşırı derecede yoktur çünkü topraklarımızın önemli bir kısmı terk edilmiştir, zaten mera alanıdır. Aşırı uygulama olmadığından lokal bir iki yerde olabilir ama topraklarımız genellikle temizdir. İnşallah, bunu, böyle işgaller haricinde korursak tamamlamış oluruz.

Bir de toprakla ilgili çok yönetimsizliği şey yaparsak... Mesela Erzurum’da -atıyorum- Tarım İl Müdürlüğü var, Belediyenin de tarım bürosu var yani şimdi hizmeti kim götürür, kim ne yapar, karmaşaya sebep oluyor. Bu yüzden bunlar da yüce Meclis tarafından bir çatı altında toplanırsa ülkemizin geleceğini garanti altına almış oluruz diyorum, bütün hazırlarına saygılarımı sunuyorum.

OTURUM BAŞKANI NEVZAT CEYLAN – Hocam biz çok teşekkür ederiz, güzel bir sunum oldu; arkadaşlarımızın da çok güzel katkıları oldu.

PROF. DR. KENAN BARİK – Teşekkür ediyorum.

İyi akşamlar diliyor, saygılar sunuyorum.

OTURUM BAŞKANI NEVZAT CEYLAN – Hepinize iyi akşamlar diliyorum değerli arkadaşlar, çok sağ olun.

Evet, toplantımız tamamlanmıştır.

Kapanma Saati: 19.01